

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste Instituut
Raamatukogunduse ja infokeskkondade eriala

Marve Kalamägi
**RAHVARAAMATUKOGUDE ÜHENDAMINE KOHALIKES
OMAVALITSUSTES AASTATEL 2000–2013**
Lõputöö

Juhendaja: Lektor Vallo Kelder, MA

Kaitsmisele lubatud.....

(Juhendaja allkiri)

Tartu 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. RAHVARAAMATUKOGUDE TEGEVUST MÕJUTAVAD TEGURID JA RAAMATUKOGUDE ÜHENDAMISE VIISID	6
1.1. Rahvaraamatukogu	6
1.1.1. Rahvaraamatukogu eesmärk ja finantseerimine	6
1.1.2. Rahvaraamatukogude võrk ja raamatukogude tegevust mõjutavad tegurid	7
1.1.3. Kultuuripoliitika mõju rahvaraamatukogude arengule	9
1.1.4. Rahvaarvu vähenemise ja omavalitsusreformi mõju rahvaraamatukogudele	11
1.2. Rahvaraamatukogude ühendamine kohalikes omavalitsustes	14
1.2.1. Rahvaraamatukogude ühendamise sagedasemad viisid	14
1.2.2. Kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamine	16
1.2.3. Vallaraamatukogude ühendamine	18
1.2.4. Ühendatud raamatukogud mujal maailmas	20
1.2.5. Varasemad uuringud	22
2. KÜSITLUSE ANALÜÜS	25
2.1. Uurimuse metoodika	25
2.2. Andmed uuritavate raamatukogude kohta	26
2.3. Maakonna keskraamatukogude juhtide arvamused vallaraamatukogude ühendamisest	27
2.4. Ankeetküsitluse vastuste analüüs	30
2.4.1. Raamatukogude ühendamise aasta ja ühendamist tõendavad dokumendid	30
2.4.2. Raamatukogude ühendamise põhjused ja viisid	31
2.4.3. Muutused töötajate koosseisudes ja töötasudes	35
2.4.4. Juhtimine ja raamatukogudevaheline kommunikatsioon pärast ühendamist	38
2.4.5. Raamatukogude töökorraldus pärast ühendamist	41
2.4.6. Kogud ja komplekteerimine ühendatud vallaraamatukogudes	46
2.4.7. Seminaridest ja koolitustest osavõtmine	48
2.4.8. Uue töökorralduse plussid ja miinused	49
2.4.9. Vastajate hinnangud ühendamise tagajärgedele ja kogemustest lähtuvad soovitusel	
3. ÜHENDATUD VALLARAAMATUKOGUDE MUDELID	60

3.1. Vallaraamatukogude mudelite kujunemine	60
3.1.1. Raamatukogude mudelid lähtuvalt pearaamatukogu staatusest	62
3.1.2. Ühendatud raamatukogude mudelid lähtuvalt toimimisviisidest	63
KOKKUVÕTE	67
KASUTATUD KIRJANDUS	70
LISAD	76
Lisa 1 Uurimustöös kasutatud ankeetküsitlus.....	76
Lisa 2 Andmed ühendatud vallaraamatukogude kohta.....	83
Lisa 3 Rahvaraamatukogude arvu muutumised aastatel 1991-2000	86
Lisa 4 Rahvaraamatukogud aastatel 2001-2013	87
SUMMARY	88

SISSEJUHATUS

Rahvaraamatukogude käekäik sõltub nii majanduslikust, regionaalsest kui ka demograafilisest situatsioonist. Elanike lahkumine maalt loob piirangud omavalitsuse rahalistele võimalustele piirkonna raamatukogude ülalpidamiseks. Olukorras, kus asutused maal hääbuvad ja ühistranspordi ühendust kärbitakse on oluline, et suudetaks piirkonnas raamatukogu säilitada. Samas võib ka küsida, kas on otstarbekas hoida elus hääbuva külakandi raamatukogu? Vahest on targem toetada pigem suuremat valla keskuse raamatukogu ja organiseerida ääremaade teenus kuidagi teistmoodi?

Käesolevas uurimuses on vaatluse all kohalike omavalitsuste poolt läbi viidud rahvaraamatukogude ühendamised, ühendamise põhjused, ühendamisviisid ja raamatukogude toimimine ühendatud raamatukoguna. Teema on aktuaalne, seda näitas ka seminaritöös (Kalamägi 2013) uuritud kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamiste kasvav tendents. Uurimusest selgus, et nii mõnedki rahvaraamatukogud, kus oli tehtud kohustuseks kooli teenindamine kooliraamatukogu ülesannetes, olid ühendatud vallaraamatukogu pea- või harukogud. Taas teravalt päevakorda kerkinud haldusreformi küsimus ja valdade kavandatav koondumine piirkonna tõmbekeskuste ümber, mõjutab kindlasti tulevikus ka raamatukogude tegevust. Seetõttu on oluline teada, kuidas on seni raamatukogusid ühendatud, millises suunas on see raamatukogude tegevust mõjutanud, mida ühendamisel on vajalik silmas pidada ja milliseid vigu vältida.

Ühendatud vallaraamatukogude ning ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogude teemat on ka varem Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu maaraamatukogude sektsiooni eestvedamisel uuritud. Vallaraamatukogude moodustamist on uurinud Irma Raatma (2010), kelle uuringus on välja toodud kümme ühendamist aastatel 2001–2008. Kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamist on uurinud Lea Rand (2012), kuid küsitlusele vastas ainult 17 raamatukoguhoidjat. 2013. aastal seminaritöö raames (Kalamägi 2013) läbiviidud uuringus oli vastajaid 55. Põgusalt on ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamist puudutatud ka Kristel Rannaääre (2013) poolt läbi

viidud kooliraamatukogude kaardistamisuuring. Seni puudub ühendatud vallaraamatukogude kohta põhjalikum uurimus, mis võrdleks raamatukogude juhtide ja haruraamatukoguhoidjate arvamusi raamatukogude ühendamise põhjustest ning ühendamise- ja toimimise viisidest.

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks on välja selgitada raamatukogude ühendamise põhjused ja ühendatud vallaraamatukogude toimimisviisid ning kirjeldada uurimuse käigus selgunud ühendatud vallaraamatukogude erinevaid mudeleid.

Lähtuvalt uurimuse eesmärgist, seati järgmised ülesanded:

1. Selgitada välja ühendatud vallaraamatukogud maakondades.
2. Uurida raamatukogude ühendamise põhjuseid ja ühendamisviise.
3. Välja selgitada ühendatud vallaraamatukogude toimimisviisid.
4. Välja selgitada raamatukoguhoidjate suhtumine ühendamisse ja nende soovitusel, mida peaks ühendamisel silmas pidama.
5. Kirjeldada uurimuse käigus selgunud ühendatud vallaraamatukogude erinevaid mudeleid.

Uurimustöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis tuuakse välja rahvaraamatukogu eesmärk ja antakse ülevaade muutustest rahvaraamatukogudevõrgus, peale kohalike omavalitsuste omandisse minemist. Samuti käsitletakse esimeses peatükis raamatukogude tegevust mõjutavaid tegureid, raamatukogude ühendamise põhjuseid ning ühendamise erinevaid võimalusi. Töö teises peatükis selgitatakse uurimustöö metoodikat ja esitatakse lähtuvalt läbiviidud küsitluse tulemustest uurimuse analüüs, mis sisaldab endas ka raamatukoguhoidjate hinnangud ühendamise tagajärgedele. Töö kolmandas peatükis kirjeldatakse ühendamisel tekkinud vallaraamatukogude mudeleid.

Uurimuse läbiviimiseks kasutatakse osaliselt struktureeritud ankeetküsitlust. Sellise meetodi valikut põhjendab soov saada vastajatelt põhjalikumaid vastuseid, mis aitaksid ühendamiste põhjuseid ja ühendatud raamatukogude toimimist paremini välja selgitada. Selleks, et vastustest selguv hõlmaks nii raamatukogu juhtide kui ka haruraamatukogude töötajate arvamusi, saadetakse küsitlusankeedid nii vallaraamatukogude juhtidele kui ka harukogude töötajatele. Tõese ülevaate saamiseks analüüsitakse vastajate vastusteid kollektiivide põhiselt.

1. RAHVARAAMATUKOGUDE TEGEVUST MÕJUTAVAD TEGURID JA RAAMATUKOGUDE ÜHENDAMISE VIISID

1.1. Rahvaraamatukogu

1.1.1. Rahvaraamatukogu eesmärk ja finantseerimine

Rahvaraamatukogud kuuluvad Kultuuriministeeriumi haldusalasse ja on kohalike omavalitsuste ülalpidamisel olevad asutused.

Rahvaraamatukogu eesmärk on tagada elanikele vaba ja piiramatult juurdepääs informatsioonile, teadmistele, inimõtte saavutustele ning kultuurile, toetada elukestvat õppimist ja enesetäiendamist. (RaRS 1998)

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (KOKS 2004) kohaselt on omavalitsuse õigus ja kohustus vastavalt seadustele korraldada oma omavalitsusüksuse omanduses olevate asutuste, sealhulgas ka raamatukogude ülalpidamist. Kohaliku elu korraldamisel peab omavalitsus lähtuma piirkonna elanike õigustatud vajadustest ja huvidest ning arvestama valla või linna arengu iseärasusi.

Rahvaraamatukogu seadus (RaRS 1998) näeb ette, et rahvaraamatukogu finantseeritakse peamiselt kohaliku omavalitsuse eelarvest ja osaliselt riigieelarvest. Seaduse kohaselt on kohaliku omavalitsuse ülesandeks tagada raamatukogu ruumid, sisustuse ja majandamiskulud ning töötajate töötasud. Lähtuvalt rahvaraamatukogu teeninduspiirkonna elanike arvust peaks kohalik omavalitsus tagama ka kogude regulaarse varustatuse teavikutega. Osaliselt finantseeritakse kulud teavikute soetamiseks ja riiklike programmide realiseerimiseks ka riigieelarvest.

UNESCO rahvaraamatukogude manifest (1994) sätestab, et rahvaraamatukogu teenused peavad olema tasuta ja kõigile võrdselt kättesaadavad. Rahvaraamatukogude olemasolu ja toimetuleku eest vastutavad võimuorganid nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil.

1.1.2. Rahvaraamatukogude võrk ja raamatukogude tegevust mõjutavad tegurid

Eesti raamatukogunduse üheks tugevaks küljeks on peetud ajalooliselt kujunenud raamatukoguvõrku (Valm 2001). Eesti raamatukoguvõrgu moodustavad rahva-, teadus-, ja eriala- ning kooliraamatukogud. Seoses 1992–1993. aastal toimunud haldusreformiga läksid rahvaraamatukogud omavalitsuste omandusse. Samas tähtsustus seoses tekkinud informatsiooni leviku vabadusega ja sellele juurdepääsu tagamise vajadusega raamatukogude roll info- ja kultuurikeskustena. (Valm 2002, lk 10 – 11)

Raamatukogunduse arengu ja paljude rahvaraamatukogude püsima jäämise seisukohalt oli taasiseseisvuse algusaastatel oluliseks sammuks raamatukoguseaduse väljatöötamine ja selle vastuvõtmine 1992. aastal, 22. aprillil. (Valm 2002, lk 11) Rahvaraamatukogude andmine kohalike omavalitsuste omandisse ilma seaduseta oleks lõppenud paljudele raamatukogudele likvideerimisega. (Valm 1998, lk 12) Seadust muudeti 1993. aastast kuni 1997. aasta alguseni neljal korral ja iga ümberkorraldusega muutus seadus üha institutsioonikeskseks. 1998. aastal vastu võetud rahvaraamatukogude seadus oli keskendunud rahvaraamatukogu, kui kohaliku omavalitsuse institutsiooni tegevuse reguleerimisele. (Valm 1999, lk 35) Seadus sätestas, et kui omavalitsuse territooriumil tegutseb mitu rahvaraamatukogu, siis on töö parema korraldamise ja finantside kokkuhoiu eesmärgil lubatud nimetada üks nendest keskraamatukoguks. Seadus käsitles esmakordselt ka rahvaraamatukogu põhimäärust, kui rahvaraamatukogu tööd korraldavat dokumenti. (samal, lk 36)

1990-ndatel vähenes rahvaraamatukogude arv peamiselt ettevõtete ja organisatsioonide ametiühingute raamatukogude sulgemise tõttu (vt Lisa 3). Mõned neist muudeti ka kohalike omavalitsuste omandis olevaiks üldkasutatavateks raamatukogudeks. Esimeseks likvideeritud külaraamatukoguks oli 1992. aastal suletud Liiva raamatukogu Saaremaal. Järgnevatel aastatel suleti raamatukogusid ühe- või kahekaupa piirkondades, kus rahvaarv oli vähenenud või tingimused raamatukogule sobimatud. (Valm 2002, lk 16) Maakonna- ja linnaraamatukogude ümberkolimisega kaasnes Raplas, Valgas, Põlvas, Jõhvis ja Järvamaal ka lasteteeninduse liitmine täiskasvanute teenindamisega. Haldusreformi käigus nimetati 1992. aastal 15 ja hiljem veel viis endist külaraamatukogu ümber vallaraamatukogudeks. (samal, lk 16)

90-ndatel hakkasid omavalitsused ühendama ka kooli- ja rahvaraamatukogusid. Esimene ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogu oli Olustvere raamatukogu, mis ühendati 1991. aastal. (Kalamägi 2013)

Aastal 2002 oli Eestis 576 rahvaraamatukogu. Võrreldes 1994. aastaga oli 2002. aastaks 29 rahvaraamatukogu vähem. Raamatukogusid ei likvideeritud, kuid muudatused leidsid aset seoses riiklike, omavalitsuste või sisemiste ümberkorralduste tõttu. (Nuut 2003, lk 8)

Raamatukoguvõrgu ümberkorraldamine oli otseselt seotud elanikkonna vähenemise ja osaliselt ka raamatukogude tehniliste nõuete suurenemisega. (Rosenblad 2007, lk 112)

2011. aastal oli Eestis rahvaraamatukogusid 557. (Idarand & Jõgi 2012, lk 5) Rahvusraamatukogu teadus- ja arenduskeskuse juhtiv spetsialist Kai Idarand toob välja, et kuigi haldusreformi pole avalikult välja kuulutatud, käib omavalitsuste tegevus ühendamiste ja koondamiste suunas täie hooga. Valla keskraamatukogude moodustamise näiline kulude kokkuhoid ei tähenda teenuse kvaliteedi paranemist, kuigi selles protsessis võib näha ka positiivseid jooni. Kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamist on kiirendanud 2011. aastal hoogustunud koolivõrgureform. (samas, lk 5)

2013. aastal oli rahvaraamatukogusid kokku 551 (vt Lisa 4). Kahe aasta jooksul on põhikogude arv vähenenud 34 raamatukogu võrra ja haruraamatukogude arv kasvanud 28 raamatukogu võrra. Enamasti on arvude muutuse taga endiselt omavalitsuste poolne raamatukogude töö ümberkorraldamine, kuid Margit Jõgi (2014) poolt saadatud andmetest võib järeldada, et kuus raamatukogu on kahe viimase aasta jooksul ka suletud.

Raamatukogude majanduslik olukord ja toimimine sõltuvad kohaliku omavalitsuse võimekusest ja suhtumisest, kuid lisaks on ka palju muid tegureid, mis raamatukogusid puudutavaid otsuseid mõjutavad. Üheks probleemiks on raamatute hinna kallinemine, millega raamatukogudele eraldatud eelarve ei jõua sammu pidada ja mis sunnib omavalitsusi otsima alternatiivseid võimalusi raamatukoguteenuse tagamiseks.

Riik toetab rahvaraamatukogusid raamatute ostmisel praegu samal tasemel, nagu see oli aastal 2002. Kohalike omavalitsuste toetus on võrreldav 2004. aasta tasemega ja on kohati aastalt aastalt vähenenud. (Holm 2011)

Kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamine on otseselt seotud sellega, et koolidele ei suudeta tagada eelarvesummasid ilu- ja teatmekirjanduse ostuks. (Kalamägi 2013) Kuid ka valla

teeninduspiirkondades asuvaid raamatukogusid on hakatud ühendama selleks, et otstarbekamalt majandada ja vältida kirjanduse tellimisel dubleerimist.

1.1.3. Kultuuripoliitika mõju rahvaraamatukogude arengule

Kuigi rahvaraamatukogud on kohalike omavalitsuste poolt ülalpeetavad asutused, mõjutavad nende toimimist kultuuripoliitikas vastu võetavad otsused ja see milline koht on rahvaraamatukogudel kultuuri arengustrateegiates.

Kultuuriministeeriumi strateegilises arengukavas aastateks 2013–2016 (Kultuuriministeeriumi... 2013–2016) on rahvaraamatukogusid ainult põgusalt puudutatud. Strateegiliselt nähakse positiivse suundumusena ühe valla raamatukogude ühendamist ühtse juhtimise alla. (samas, lk 22)

Kultuuriministeeriumi strateegilises arengukavas aastateks 2014–2017 (2013) nähakse võimalike arenguteedena raamatukogu, kui kogukonna keskuse ärakasutamist, seoses kohaliku omavalitsuse poolt uute teenuste juurdeandmisega või raamatukogu sidumist kooliraamatukoguga. Samas nähakse ka ohtu teenuse kättesaadavuse halvenemiseks raamatukogude läbimõtlema liitmise või sulgemise tõttu. (samas, lk 27). Sellest järeldub, et kuigi nähakse vajadust raamatukogude töö ümberkorraldamiseks, siis ühtset nägemust rahvaraamatukogude edasise arengu suhtes siiski ei ole.

12. veebruaril 2014. võttis Riigikogu vastu „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“. Sama dokumendi esimeses tööversioonis olid raamatukogud paigutatud üldise mõiste alla „sõnakunst“. Otseselt ka rahvaraamatukogusid puudutav info oli koondatud kolme lausesse: „Eestis toimib kõikide kasutajate huvidest ja vajadustest lähtuv raamatukoguvõrk, mille moodustavad rahva-, kooli-, teadus- ja erialaraamatukogud ning Eesti Rahvusraamatukogu. Avalik raamatukoguteenus tagab vaba juurdepääsu informatsioonile ja on kõikidele kasutajatele võrdselt tasuta kättesaadav. Lairiba internetiühendus on jõudnud kõikidesse rahvaraamatukogudesse üle Eesti.“ (Kultuuripoliitika põhialused...tööversioon 2013, lk 9)

UNESCO rahvaraamatukogude manifest (1994) sätestab, et tagamaks raamatukogude tegevuse üldriiklikku koordineerimist ja koostööd, tuleb õigusaktides ja strateegilistes plaanides selgelt määratleda kooskõlastatud standarditest lähtuvale teenindusele rajatud raamatukoguvõrgu

olemus ja areng. Rahvaraamatukogudel peab olema kindel osa kõigis pikaajalistes programmides, mis on suunatud kultuuri, infolevi, kirjaoskuse ja hariduse edendamisele.

Eesti kultuuripärandi digiteerimine ja selle kättesaadavaks tegemine on kahtlemata väga oluline, kuid kõigile võrdse raamatukoguteenuse kättesaadavuse tagamine vajaks samuti põhjalikumat strateegiat.

Tuginedes Rahvaraamatukogu seadusele (RaRS 1998) ja UNESCO rahvaraamatukogude manifestile (UNESCO rahvaraamatukogude...1994) võib väita, et rahvaraamatukogude olemasolu ja toimetuleku eest vastutavad võimuorganid nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil ja raamatukogude finantseerimine peab toimuma nii riigi kui ka kohalike omavalitsuste eelarvest. Kultuuripoliitika põhialuste tööversioon riigi toetust rahvaraamatukogudele teavikute komplekteerimiseks ette ei näinud. Toetamise vajalikkusele pöörasid oma ettepanekutes ja pöördumistes tähelepanu nii maakondade keskraamatukogude direktorid kui ka raamatukogude kultuuripoliitika töörühm. (Kultuuripoliitika arengusuundade...ettepanekud 2013, lk 37–42)

Eesti Kultuuritöötajate ametiliidu juhatuse esimees Ago Tuuling (2013) kommenteeris, et kuna just raamatukogu vajab kultuurile omast uuenduslikkust, on hämmastav kuidas raamatukogundus, kui kõiki inimesi puudutav kultuurivaldkond on üldise kultuuripoliitika arengusuundades paigutatud ebamäärase mõiste „sõnakunst“ alla ja sellega sisuliselt täiesti kõrvale jäetud. (Kultuuripoliitika arengusuundade...ettepanekud 2013, lk 39)

Ajendatuna Kultuuriministeeriumi kavatsusest raamatukogude toetamisest loobuda, toimus raamatukogude juhtide vestlusring, kus juhiti tähelepanu, sellele, et riigi rahastusest ilmajäämine tooks kaasa paljude raamatukogude sulgemise ja raamatukoguvõrgu killustumise. Paljud omavalitsused ei suudaks ilma riigi toetuseta raamatukogusid korralikult ülal pidada (Pai 2013).

Kultuuriministeeriumi kavatsus loobuda riiklikust kohustusest teavikute hankimist toetada ei läinud läbi. Kui 1998. aastal sõnastati, et rahvaraamatukogusid toetatakse riigieelarvest teavikute soetamiseks võrdselt kohalike omavalitsuste poolt selleks määratud kulutustega, siis nüüd märgiti, et riik toetab eesti keelele ja kultuurile olulise väärtkirjanduse ja kultuurikirjanduse soetamist rahvaraamatukogudele. (Allik 2014).

Vastu võetud dokumendis on siiski välja toodud rahvaraamatukogude olulisus elanikele võrdsete võimaluste tagamisel. Ühtlasi nähakse, et kohalike omavalitsuste asutustena, tegutsevad rahvaraamatukogud paindlike ja mitmefunktsiooniliste keskustena, mis elavdavad kohalikku elu

ja kultuuri ning pakuvad võimalusi elukestvaks õppeks. (Kultuuripoliitika põhialused...2013, lk 12–13)

Kultuuriministeeriumi strateegilises arengukavas aastateks 2015–2018. (2014) Käsitletakse raamatukogusid märksa põhjalikumalt. On märgitud, et rahvaraamatukogude ülesanded ning rahastamise põhimõtteid vajavad kaasajastamist. Tähelepanu on pööratud ka raamatukogude sulgemisele ning kooli- ja rahvaraamatukogude vähesele koostööle. Samas on ka öeldud, et raamatukogude läbimõtlematu liitmine või sulgemine vähendab teenuste kättesaadavust. Raamatukogu jätkusuutlikkuse tagamiseks nähakse raamatukogu töö sidumist teiste maakonna asutuste tegevusega ja kogukonna arenguga. (Kultuuriministeeriumi arengukava 2015–2018 lk 49–51).

Viimases arengukavas on siiski pööratud senistest enam tähelepanu raamatukogude arengule ja peetud vajalikuks otsida lahendusi, mis aitaksid raamatukoguteenuse taset ühtlustada. Raamatukogude ühendamise võib olla üks võimalus, mis tuleks aga eelnevalt põhjalikult läbi kaaluda. Samas peavad raamatukogud püsijäämiseks suutma leida ka uusi koostöö võimalusi.

1.1.4. Rahvaarvu vähenemise ja omavalitsusreformi mõju rahvaraamatukogudele

Rahvaraamatukogu seaduse järgi lähtutakse maapiirkondades rahvaraamatukogude võrgu loomisel põhimõtetest, et olema peaks vähemalt üks rahvaraamatukogu keskmiselt kuni 500 elanikuga teeninduspiirkonna kohta. (RaRS 1998)

Probleemiks on väikeste (kuni 500 elanikuga) teeninduspiirkonnaga raamatukogude arvu kasv. Just need raamatukogud on sulgemise ohu piiril. 2008. aastal oli 46 raamatukogu teeninduspiirkonnas alla 300 elaniku. (Veskus 2009, lk 5)

Eesti rahvaarvu vähenemine järgmise kümne aasta jooksul ja tõenäoliselt kauemgi on tõsiasi, millele tuleb arvestada ükskõik milliseid tulevikuplaane tehes. (Lauri 2013) Ene- Margit Tiit (2012) nimetab Eesti rahvaarvu kahanemise põhjusena kahte olulist protsessi, üks neist on negatiivne iive, kuid hoopis suuremat mõju avaldab rahvaarvu kahanemisele rahvastiku väljaränne. (samas 2012) Siseministeeriumi tellimusel valminud „Rahvastikukomponendi prognoosi“ järgi olid 2012. aasta seisuga Eestis 19,4% rahvastikust 0- 19 aastaseid, 61,9% vanuses 20-64 ja 18,7% vanuses 65 ja vanemad. Eriti ohustatud on maakondade äärealadel

asuvad piirkonnad (Noorkõiv & Loodla 2012, lk 11). Harju maakonna rahvaarvu kasv viitab sellele, et rahvas koondub elama rohkem Tallinna lähedale, kus on ühtlasi suuremad võimalused tööd leida. (Tiit 2012)

Elanikud saavad omalt poolt panustada kohalikku arengusse, kuid piirkondlikud erisused on siiski oluliselt tugevamad kui elanike pingutused olukorra muutmisel. Inimesel on lihtsam oma elukeskkonda parandada elukohta vahetades. Väljaränne halvendab aga kohalikke arenguvõimalusi veelgi, sest lahkuvad pigem nooremad, aktiivsemad ja haritumad inimesed. (Sepp 2010, lk 49)

Raamatukogusid puudutab teeninduspiirkonnast inimeste lahkumine mitmeti. Esiteks vähenevad valla sissetulekud ja võime raamatukogusid vajalikul tasemel ülal pidada. Teiseks väheneb seoses elanike arvu vähenemisega otsene riigipoolne rahastus raamatukogu kogude komplekteerimiseks. Lisaks muutub töötaja töökoormus liiga väikeseks, et raamatukogu täiskoormusega käigus hoida. See tähendab, et ellujäämiseks peabki otsima muid lahendusi ja võimalusi teenuse säilimiseks.

Aastaid on kardetud haldusreformi mõju raamatukoguteenuse kättesaadavusele. 2008. aastal Järvamaal toimunud rahvaraamatukogude suveseminaril oli arutluse all ka küsimus, mis saab raamatukogudest peale haldusreformi. Tõdeti, et seni piirkonniti toimunud omavalitsuste ühinemisel on ühendatud ka raamatukogud. (Talvi 2008, lk 36)

Uue omavalitsusreformi seaduse eesmärgiks on luua Eestis, pärast 2017. aasta oktoobris toimuvaid kohalike omavalitsuste volikogude valimisi, elujõuline ning terviklik kohalike omavalitsuste struktuur. See peaks tagama elanikele ressursside tõhusa kasutamise abil kvaliteetsed ja kättesaadavad teenused võimalikult elukoha lähedal. (Omavalitsusreformi seadus 2014)

Aastatel 1996–2009 toimusid Eestis 51 kohaliku omavalitsuse üksuse ühinemised, mille tulemusel moodustusid 22 uut omavalitsusüksust ning omavalitsuste arv vähenes 254-lt 226-ni. (Eestis aastatel... 2012, lk 2–3) Senised omavalitsuste ühinemised on siiski toimunud kohalikul tasandil. Riiklikult ei ole veel haldusreformi läbi viidud.

Varasemate liitumiste analüüsid on näidanud, et eranditult kõigis liitunud omavalitsustes on valitsemiskulude osakaal eelarves pärast ühinemist vähenenud. (samas, lk 6) Valitsemiskulude arvelt vabanenud ressurss on suunatud teenustele, mis väikestes valdades olid ilmselt alarahastatud: hariduse, sotsiaalvaldkonna ja vabaaja ning kultuuriga seotud tegevuste

arendamisse, sealhulgas ka raamatukogudesse. (samas, lk 9; Sootla, Kattai, Viks 2008, lk 7)

Seniste uuringute tulemused on kinnitanud, et valdade ühendamise tulemusel on küll paranenud teenuste kvaliteet, kuid mitte teenuse kättesaadavus. (Sootla, Kattai, Viks 2008, lk 5)

Ühinemise toimumise üks peamisi kompromisse, mida väikesed vallad nõudsid ja millega suuremad nõustused oli see, et jätkama peavad kõik avalikud asutused, mis enne ühinemist töötasid. Sarnaste asutuste ühendamise vastuseisu üks põhjuseid on olnud ühinemiste järel täheldatud hallatavate asutuste kontrolli ja koordineerimise tugevnemine, mis loob head eeldused kogu juhtimismudeli ülevaatamiseks, kuid mida käsitletakse tegevusvabaduse piiranguna. (samas, lk 59–60)

Valdade ühinemise tulemusena moodustunud uues üksuses eeldavad erinevad valdkonnad paljuski senisest teistsugust ülesehitust: suhete- ja kommunikatsioonimustreid, juhtimispraktikaid, halduspraktikaid, nende normatiive jne. Ühinemise ühe tulemusena leitakse olevat vajalik muuta ka valla asutuste ja teiste institutsionaalsete toimijate struktuuri ja suhetemustreid. (samas, lk 53)

Ühe võimalusena nähakse Põhja Euroopas viljeletava mitmetasandilise kogukonna loogika juurutamist. Toetatakse multifunktsionaalsete ja jätkusuutlike külakeskuste väljaarendamist. Leitakse, et on otstarbekas integreerida nii organisatsiooniliselt kui ka füüsiliselt erinevate rollidega ja staatusega tegutsejad ühtsesse võrgustikku, mis võiksid täita väga erinevaid funktsioone. Seega ei oleks keskus mitte ainult teenuste osutaja, vaid avaliku elu ja sfääri elavdamise vahend, aktiveerimiskeskus ja sotsiaalse kommunikatsiooni ruum. Selliseks multifunktsionaalseks keskuseks võib olla ka raamatukogu. Ühe võimalusena nähakse ka piirkonlike avalike asutuste: küla- või seltsikeskused, rahvamajad, raamatukogud, haldamise andmist valla piirkondliku sihtasutuse kätte. Sihtasutuse juhi üheks funktsiooniks oleks sihtasutuse kaudu multifunktsionaalsete keskuste kujundamine. (Sootla jt 2008, lk 83–84)

Sellist lahendust on rakendatud Võrumaal Rõuge vallas, kus 2011. aastal läks Sänna raamatukogu mittetulundusühingu Sänna Kultuurimõis valdusesse ja on osa loodud multifunktsionaalsest keskusest. (Võru maakond...2012)

Kohalike omavalitsuste 2005. aasta ühinemiste tagajärgede analüüsist selgus, et tegelikult on peale valdade ühendamist asutuste ühendamisi ja valdkonna juhtimise reorganiseerimisi toimunud vähe. Asutuste ühendamist ja ühtsele juhtimisele allutamist on teostatud enamasti vaid kultuuri- ja spordivaldkonnas. Kultuuriasutuste (rahvamajad, kultuurikeskused) puhul on olnud

muutused väga minimaalsed. Küll aga märgitakse 2005. aasta ühinemiste põhjal ära Türil ja Tapal toimunud raamatukogude ühendamine üheks asutuseks. Haridusasutuste struktuuris seni toimunud mõningad muutused on olnud tingitud pigem väga konkreetsest vajadusest, kui juhtimisliku efektiivsuse saavutamise aspektist. (Sootla jt, lk 58–59)

Seega peaks juba praegu mõtlema, kuidas saaks raamatukogusid oma piirkonna huvides paremini rakendada, et kindlustada nende vajalikkus ja seeläbi ka ellujäämine. Ka raamatukogud võiksid olla tulevikus sellised multifunktsionaalsed kommunikatsiooni- ja arenduskeskused, mis hõlmaksid lisaks raamatukoguteenuse pakkumisele ka muid valdkondi. Raamatukogude tegevust on seni piirkondlike olude sunnil seotud erinevate teenuste pakkumisega, näiteks külakeskuse tegevusega või postiteenuse pakkumisega. Kuid seni puudub kogemus, kuidas toimiksid raamatukogud mõne muu asutuse alluvuses.

1.2. Rahvaraamatukogude ühendamine kohalikes omavalitsustes

1.2.1. Rahvaraamatukogude ühendamise sagedasemad viisid

Raamatukogude toimimine sõltub kohaliku omavalitsuse rahalisest võimekusest ja prioriteetidest. Kuna raamatukogude ülalpidamine on kulukas, siis on kaasaegse teenuse pakkumise võimaldamiseks vahel ümberkorraldused vältimatud.

Raamatukogu teenuse tagamiseks on raamatukogude ühendamisel kasutatud erinevaid võimalusi, mis sõltuvad konkreetsest paikkonnast. Kui 90-ndatel aastatel hakati ühendama kooli- ja rahvaraamatukogusid, siis alates 2000. aastast on alguse saanud vallaraamatukogude moodustamine. Nende ühendamisviiside puhul on tegemist suuremate ümberkorraldustega, mis nõuavad põhjalikumaid ettevalmistusi, kuid on nii mõnelgi pool taganud raamatukogu alles jäämise. Samas on raamatukogude tegevust püütud ümber korraldada ka teistmoodi.

Kõige tavapärasem raamatukogude ühendamisviis on väiksema teeninduspiirkonnaga raamatukogu ümber nimetamine teise raamatukogu teeninduspunktiks. Kehvemal juhul väiksem raamatukogu suletakse ja suletava raamatukogu kogud ja teeninduspiirkond jaotatakse ära allesjäänud raamatukogude vahel. Kasutatud on ka võimalust, et raamatukogusid pole otseselt ühendatud, kuid üks raamatukoguhoidja jagab oma tööaega kahe raamatukogu vahel, mis aga

tähendab, et kumbki raamatukogu ei tööta täie koormusega. Siiski võimaldab selline töökorraldus raamatukoguteenust piirkonnas säilitada.

Kaie Holm (2011) arvab, et ühtegi raamatukogu ei saa sulgeda, pakkumata kohalikule rahvale midagi vastu. Üks võimalus oleks liikuv raamatukogu, mis võiks olla Soome ja teiste Põhjamaade eeskujul ka Eestis sobiv lahendus, millega saaks tagada regulaarse raamatukoguteenuse jõudmise nendesse küladesse, mis täna jäävad paiksest raamatukogust kaugele. Lisaks traditsioonilistele raamatukoguteenustele saaks tänapäevaste infotehnoloogiliste lahenduste abil, bussis arvuteid kasutades ja vajadusel raamatukoguhoidja juhendusel, saata riigiportaali või valla kodulehe kaudu ära e-avaldused, teha oma pangaülekanDED, teatada elektrinäitu jne.

Ühe raamatukogude tegevuse ümberkorraldamise viisina on kasutatud ka raamatukogu tegevuse ühendamist küla- või seltsimaja tegevusega. Viljandi maakonnas leidsid sellised struktuuri- ja töökorralduse muutused aset 2007. aastal Karksi vallas (Viljandi maakond... 2008)

Alates 2000. aastast on kasvavaks trendiks saanud vallaraamatukogude moodustamine. Liites ühe valla raamatukogud ühe keskse raamatukogu juhtimise alla, jääb juriidiliselt alles üks asutus. Üks valla suurim raamatukogu saab peakogu staatuse, teised seni iseseisvana tegutsenud raamatukogud jäävad harukogudena pearaamatukogu allasutusteks.

Raamatukogude ühendamise teemal on 2006. aastal ajakirjas „Raamatukogu“ oma arvamust avaldanud ka Vinni vallavanem Toomas Väinaste, Kose endine vallavanem Vello Jõgisoo ja tolel ajal Elva linnaopea olnud Urmas Kruuse. Vello Jõgisoo pidas kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamisel oluliseks koostööd. Ettevõetu laabub siis kui inimesed soovivad koos tegutseda. (Kas... 2006, lk 13–14) Kose valla raamatukogud ühendati 2013. aastal. Urmas Kruuse väitis, et ühendamine sõltub väga palju kohalikust olukorrast ja võimalustest. Ühendamine ei tohi olla eesmärk omaette. Oluline on luua struktuur, mis on valmis kandma erinevaid funktsioone ja teenindama kõiki sihtrühmi. (Kas...2006, lk 15). Vinni vallas ühendati 1995. aastal Vinni ja Pajusti raamatukogu, mis asusid üksteisest umbes pooleteise kilomeetri kaugusel. Kahe pisikese asemel on nüüd üks ja korralik raamatukogu. Vinni vallavanem Toomas Väinaste leiab, et selline ühendamine on igati õigustatud. Küll aga ei pea ta õigeaks Kadrina ja Väike–Maarja varianti. Väike–Maarja väikeste raamatukogude töötajate tööpäevi pearaamatukogus nimetab Väinaste „sulasepäevadeks“. Väinaste sõnul tuleb siis, kui suures raamatukogus ei jõuta olemasoleva kaadriga töid tehtud, suurendada personali hulka. Ka väike raamatukogu peaks vähemalt viis päeva nädalas avatud olema. Samuti ei poolda ta kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamist.

Majanduslikult võib see kasulik olla, aga eelkõige tuleb mõelda lugeja peale. (Kas...2006, lk 15–16)

Seega sõltub see, kas ja kuidas raamatukogusid ühendatakse sellest, millised on kohalikud võimalused. Kuid oluline on vallajuhtide suhtumine raamatukogudesse üldiselt, et väärtustataks raamatukogu rolli kohaliku elu edendajana ja peetaks tähtsaks ka raamatukogu kasutajate vajadusi.

1.2.2. Kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamine

Kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamise puhul on tegemist kahe eri tüüpi ja erinevate ministeeriumide haldusalas olevate raamatukogude ühendamisega.

Kooli- ja rahvaraamatukogusid hakati ühendama juba 1990-ndatel aastatel ja peale 2000. aastat on see tendents üha kasvanud. 2012. aastal ühendati koguni seitse kooli- ja rahvaraamatukogu. (Kalamägi 2013).

Lähtuvalt kooliraamatukogu ülesannetest ja sihtgrupist ei ole kooliraamatukogu võrdsustatav ühegi teise raamatukogutüübiga. Kooliraamatukogu esmaseks ülesandeks on lähtuda komplekteerimisel õpilaste ja õpetajate vajadustest. Koostöö kooli- ja rahvaraamatukogu vahel peaks eelkõige avalduma komplekteerimispõhimõtete kooskõlastamises“ (Haljamaa 2001, lk 9).

Rahvaraamatukogu võib täita kooliraamatukogu põhiülesannet põhikogu osas, kui rahvaraamatukogu asub kooliga samas hoones või kooli hoonele piisavalt lähedal, et kooliraamatukogu põhiülesande täitmine ei oleks takistatud. Sellisel juhul peab kooliraamatukogus olema vähemalt õppekirjanduse kogu. (PGS 2010; Kooliraamatukogude töökorralduse alused 2011)

Seminaritöö (Kalamägi 2013) raames läbi viidud küsitlusest selgus, et kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamisest ei ole alati arvestatud sellega, et rahvaraamatukogu asuks koolis või selle vahetus läheduses. Ühendatud on ka kooli- ja rahvaraamatukogud, mis asuvad üksteisest 2,3 km kaugusel. See aga tähendab, et koolis raamatukoguteenus puudub.

UNESCO kooliraamatukogude manifestis on märgitud, et juhul, kui kooliraamatukogu jagab vahendeid ja/või allikaid teist tüüpi raamatukoguga (näiteks rahvaraamatukoguga), peavad kooliraamatukogu eriomased vajadused olema tunnustatud ja rahuldatud. (UNESCO kooliraamatukogude manifest 1999) Uuringust (Kalamägi 2013) selgus, et kirjanduse jaoks mõeldud komplekteerimissummad jäid peale ühendamist 35-s raamatukogus 55-st samasuguseks kui need olid enne ühendamist. Neljas raamatukogus komplekteerimissummad esialgu küll tõusid, kuid langesid peagi endisele tasemele. Kolmes raamatukogus kirjanduse komplekteerimissummad hoopis vähenesid. Seega toimunuks kooliraamatukogu vajaduste rahuldamine muu elanikkonna arvelt.

Kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamise põhjustena saab välja tuua samu tegureid, mis mõjutavad raamatukogude tegevust üldiselt. Raamatute ja õppevahendite hinnatõus, rahvaarvu vähenemisega seotud elanike, sealhulgas ka õpilaste arvu vähenemine ja nii nagu küsitluse käigus (Kalamägi 2013) selgus, püüd kokku hoida nii majandus- ja komplekteerimiskulude kui ka töötajate töötasude pealt. Koolimajja kolimise põhjusena toodi peaaegu pooltes vastustes (25 vastajat 55-st) välja, et rahvaraamatukogu asus eelnevalt nõuetele mittevastavates ja viletsas olukorras ruumides. 26 vastajat märkisid, et kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamise põhjuseks oli vallapoolt arvestatud majanduslik kokkuvõtteid. Seega toimus majanduslik kokkuvõtteid mitmel tasandil, kuid tegelik teenus paremaks ei muutunud.

Kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamise plussiks, juhul kui raamatukogu asub koolimajas on see, et lapsed külastavad raamatukogu tihedamini ja ühtlasi on ka uuem laste- ja noortekirjandus paremini kättesaadav. Samas aga tekitab laste rohkus raamatukogus probleeme külaelanikele, kellel on raske koolimeluga harjuda.

Raamatukoguhoidjate suhtumine kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamisse oli enamasti pooldav, kuna teenuste ühteliitmine aitab kaasa raamatukogu alles jäämisele. Kuid seejuures peeti oluliseks, et ühendamisest peaksid võitma mõlemad osapooled. Kokkuvõttepoliitikast ajendatud liitmine ei võimalda areneda kummalgi raamatukogul.

Ühe võimalusena raamatukoguteenuse tagamiseks on kooli- ja rahvaraamatukogude funktsioonide ühendamist ära nimetanud ka Kaie Holm (2011), pidades seejuures oluliseks, et kohalik omavalitsus arvestaks liitmisotsuse tegemisel elanikkonna ning kooli ja rahvaraamatukogu töötajate arvamuste ning ettepanekutega. Tegelikult see sageli nii ei ole. Seminaritöö (Kalamägi 2013) raames tehtud uuringust selgus, et 42% kooli- ja

rahvaraamatukogudest ühendati raamatukoguhoidjate ettepanekutega arvestamata. Sageli ametlikku ühendamisprotsessi ei toimunudki.

Kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamisel on senine kooli põhikogu antud kohaliku rahvaraamatukogu valdusesse ja osa raamatukoguhoidjaid on saanud omale lisaks ka kohustuse tegeleda õppekirjanduse tellimise, arvelevõtmise ja laenutamisega. Lisatasu said õppekirjandusega tegelemise eest ainult 14 raamatukoguhoidjat. (Kalamägi 2013)

Olukorras, kus omavalitsus ei suuda mõlemat teenust korraga tagada, on kooli- ja rahvaraamatukogu ühendamine siiski õige otsus. Kuid oluline on seejuures läbi kaaluda kõik võimalused, kuidas seda teha otstarbekalt ja kasutajate ning töötajate huvidest lähtuvalt.

1.2.3. Vallaraamatukogude ühendamine

2000. aastal sai alguse uus raamatukogude ühendamisviis. Omavalitsuse haldusalal tegutsevaid raamatukogusid hakati ühendama valla keskuses asuva raamatukogu juhtimise alla.

Esialgu kardeti, et vaikselt toimuv ja kokkuhoiupoliitikast lähtuv raamatukogude ühendamine ja reorganiseerimine võib saada raamatukogude arengus takistuseks. Esimesteks ühendatud vallaraamatukogudeks olid Tartumaal Alatskivi Valla Keskraamatukogu ja Lääne–Virumaal Väike–Maarja Vallaraamatukogu. (Rahvaraamatukogud Eestis aastal 2001 2002)

Rahvaraamatukogu koolituskeskuse juhtiv spetsialisti Krista Talvi (2008) sõnul on raamatukogude tegevuse korraldamine kohaliku omavalitsuse õigus. Rahalist efekti vallaraamatukogude moodustamine ei anna, küll aga suhtlevad ühendatud raamatukogud omavahel palju tihedamalt kui varem. Ühinemise plussid on üks käsuliin, üks eelarve, üks arengukava, iseseisev ja ühtne komplekteerimispoliitika ja aktiivne vallasisene raamatukogudevaheline laenutus. (samas, lk 36)

Väike–Maarja vallas tekkis ühendamise idee seoses Väike–Maarja raamatukogule uute ruumide ehitamisega. Eeskujuks võeti Taanis, Tommeupi kommunis toimiv ühtne valla raamatukogude süsteem. Samas on igal raamatukogul oma eelarve, aruande koostab iga raamatukogu ise ja maakonda esitatakse koondaruanne. Triigi ja Kilti raamatukoguhoidjad jagavad oma tööaega töötades ühel päeval nädalas Väike–Maarja raamatukogus. (Raatma 2005, lk 9- 10)

Väike–Maarja vallas algatatud raamatukogude liitmist jätkas 2002. aastal Kadrina vald. Kadrina Vallaraamatukogu haruraamatukogudena jätkasid Hulja, Kihlevere ja Vohnja raamatukogud. (Rahvaraamatukogud Eestis aastal 2002...2003)

Kadrina valla raamatukoguhoidjad arvavad, et ühendatud raamatukogude süsteem annab suuremad võimalused ka väikeste raamatukogude arenguks. Asutusel on ühine põhikiri ja eelarve ning ühtne juhtimine. Uudiskirjanduse komplekteerimine on paindlikum ja kuna raamatukogude vahemaad on väikesed, siis on omavaheline raamatute vahetamine lihtne. Samas sai keskus palju tööd juurde, kuna juhtimine, personalitöö, komplekteerimine ja majanduslik asjaajamine jäi ühe raamatukogu õlule. Nenditakse, et edukus sõltub lisaks teotahtelistele raamatukogutöötajatele ka vallajuhtide kultuurilembusest. (Heide 2005, lk 7–8)

2006. aastal leidsid seoses valdade ühinemisega Tapal ja Türil aset esimesed linna- ja külaraamatukogude ühendamised. Tapa Linnaraamatukogu koosseisu läksid Jäneda, Lehtse ja Saksi raamatukogud. Raamatukogude nimed jäeti muutmata. Juhataja Kersti Burk (2012, lk10) peab ühendatud raamatukogude arengut soodustavateks teguriteks ühist eelarvet, mis võimaldab eelarvevahendeid paremini kasutada ja ühiselt koostatud arengukava, mis on eelduseks sihipäraseks arengule.

Türi vallas põhjendati ühendamist sellega, et ühe töötajaga asutust ei peeta asutuseks. Kuid määravaks sai dokumendihaldus, kuna suurvalla tingimustes tulnuks kõigile eraldi asjaajamine sisse viia. Raamatukogutöötajatest ei tahtnud ühendamist keegi (Saksa 2009, lk 24). Türi vallas oli peale omavalitsuste ühinemist üheksa raamatukogu. Kõikide raamatukogude dokumentatsiooniga tegelemine oleks toonud hulga lisatööd vallavalitsusele.

Luunja vallas on põhjendatud valla raamatukogude ühendamist sellega, et raamatukogude juhtimisressurssi kulutati sisuliselt dubleerivate tegevuste peale. Lugejate jaoks ei muutu peale raamatukogude ühendamist midagi, kuid ühtse juhtimise alla koondamine vabastab ressurssi muude tegevuste jaoks ja võimaldab paremini koordineerida sisulist tegevust. Paremad võimalused tekivad omavaheliseks koostööks, kooskõlastatud komplekteerimiseks ja personali paindlikumaks rakendamiseks. (Valla raamatukogud...2011)

Meeli Veskus on märkinud, et raamatukoguhoidjad kardavad raamatukogude ühendamist ja sellega seoses hiljem väikeste raamatukogude sulgemist. Ärevust tekitab senise juhataja ametinimetuse ümbernimetamine raamatukoguhoidjaks ja sellest tulenev väiksem palk. Kuigi sellised ühendamised rahalist kokkuhoidu tavaliselt ei anna, võimaldab koos tegutsemine tööd

paremini planeerida. Tulemuslikumalt saab korraldada komplekteerimist, tööaja kasutamist, töötajate koolitamist ja ka remonditööde korraldamist. Asjad tuleks ühendamisel koos paika panna. Kuid on olemas näiteid, kus raamatukoguhoidjad on ümberkorralduste tegemisel kõrvale jäetud. (2008, lk 5–6)

Mõningates piirkondades on muudatused paratamatud ja tuleb võtta vastu otsuseid, kuidas on kõige otstarbekam edasi tegutseda. Ka raamatukogud peavad kohanema väliskeskkonnast tulenevate muutustega. Kavandatavate muudatuste ulatus sõltub sellest, kas toimub kitsaskohtade parandamine, reorganiseerimine või tegevuse täielik ümberkorraldamine. Ka kõige paremini kavandatud muudatus võib esile kutsuda inimeste vastuseisu. Sõltumata sellest, milline on kavandatavate muudatuste eesmärk, nõuab see omaksvõttu nende poolt, keda need otsused puudutavad. Inimestel peaks tekkima tunne, et nad on kaasatud plaanide koostamisse. Organisatsiooni teavitamine on üks pool, aga ka üldsusel peab olema õigus sõna sekka öelda. (Pärnoja 2000, lk 13–14)

Raamatukogude ühendamine on tulenenud omavalitsuse initsiatiivist. Kuid seni pole kusagil kajastamist leidnud, et ühendamisprotsessi oleks kaasatud ka raamatukogu kasutajad, kelle jaoks raamatukogu ju tegelikult olemas on.

1.2.4. Ühendatud raamatukogud mujal maailmas

Ka mujal maailmas, kus raamatukogud on omavalitsuste vastutusalas, võib raamatukogunduse arengus märgata sarnaseid probleeme. Raamatukogude ülalpidamine on kulukas ja nii otsitakse ka mujal võimalusi, kuidas väiksemate kulutustega raamatukoguteenust tagada.

Leedus ja Lätis kahaneb raamatukogude üldarv kiiresti. Aastatel 2000–2003 vähenes Leedus omavalitsuste ja koolide töö ümberkorraldamisega raamatukogude arv 390 raamatukogu võrra. Seoses eelnimetatud põhjustega on ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogusid või üks neist likvideeritud. (Leedu raamatukogud....2004)

Lätis on raamatukogude arv vähenenud eelkõige struktuurimuudatuste tõttu. Mitmed väheasustatud piirkondade raamatukogud on muudetud laenutuspunktideks ja paljud pisemad raamatukogud ei ole enam iseseisvad struktuuriüksused. Probleemiks on ka kooliraamatukogude

sulgemine. Läti haridusseadus ei sätesta seda, et koolis peab olema raamatukogu, vaid peab olema tagatud vastav teenus. Kuna täpne sõnastus puudub, võib teenus olla väga kõikuva tasemega. (Kuidas..., lk 5–8)

Taanis vähenes 2007. aastal omavalitsuste arv 275-lt 98-le. Väikeste rahvaraamatukogude sulgemine oli prognoositav tendents, mida omavalitsusreformiga kaasnevalt ette nähti, kuid 131 raamatukogu sulgemine juba esimese aasta jooksul tuli üllatusena. Kultuuriministril oli kohalike omavalitsuste tegevusse keeruline sekkuda. Ajendatuna paljude raamatukogude sulgemisest otsustati 2009. aastal luua komisjon, mille ülesandeks oli hinnata raamatukogu rolli teadmispõhises ühiskonnas ja uurida, kuidas raamatukogud saavad riigi arengut toetada. Vajalik oli välja selgitada, kuidas rahvaraamatukogusid tulevikus arendada. Raamatute laenutamine on üks raamatukogu funktsioone, kuid üha enam kasutatakse raamatukogusid hoopis teistel eesmärkidel. Oluliseks peetakse raamatukogude kaasamist muude eluvaldkondade tutvustamisel ning eri gruppidele mõeldud programmide elluviimisel. Raamatukogus nähakse potentsiaali nii kultuuri-, õppe- kui ka sotsiaalse ruumina. Oluliseks peetakse ka partnerlust, seda eelkõige kultuuri-, haridus- ja teadusasutustega, kuid ka teiste valdkondade esindajatega. (Thorhauge 2010)

Samuti on viimaste aastate jooksul ka Taani avalikus sektoris olnud tulipunktis ühendamine. Ühendatakse ministeeriume, ülikoole, koole ja ka raamatukogusid. Senised kogemused on näidanud, et edukat ühendamist saavutada ei ole sugugi lihtne ja mõnikord ei pruugigi see õnnestuda. Asutuste ühendamine eeldab ka juhilt uusi teadmisi, pädevusi ja personalijuhtimise oskusi, mida nad seni ei pruukinud omada. Ühinemise eesmärk on luua uus ühine töökorraldus, seetõttu on juhil oluline leida hea kontakt töötajatega ja hoida neid kursis toimuvaga, sest ka töötajad peavad teadma, kuidas muudatused neid personaalselt puudutavad. (Bang 2013)

Soome raamatukogud on juba paarkümmend aastat rajanud koostöövõrke. Kahel või enamal vallal võib olla üks raamatukogu juht. Osades piirkondades on kahe iseseisva valla raamatukogud ühendatud üheks asutuseks, kuid on siiski säilitatud oma teeninduspunktid. Levinuim mudel on raamatukogugrupp, kus mõne naabervalla raamatukogud on soetanud üheskoos raamatukoguprogrammi ja ühendanud materjali- ja lugejaregistrid (Järvenpää). Kuid on ka piirkondi, kus linn ja selle ümber asuvad iseseisvad vallad on raamatukoguteenuse ühendanud tervikuks. Nii on Joensuu raamatukoguga ühendatud kuus ümbruskonna raamatukogu. Raamatukogud ja teenused säilivad, aga haldus ja tugiteenused on koondatud

Joensuu raamatukokku. Kaasatud vallad maksavad selle eest Joensuule, teisisõnu ostavad teenuseid. (Pulkkinen, 2009, lk 24–25)

Soomes ollakse arvamusel, et raamatukogu on midagi palju enam kui väikese valla kultuurikeskus. Väikesel raamatukogul peab olema mitu nägu ja tugev juht, kes oma raamatukogu eest seista suudab. Raamatukogu peab olema avatud ja innovaatiline ning minema seinte vahelt välja. Otsustajad peavad märkama raamatukogu mitmekesisust. Väikesed omavalitsused peavad olema piisavalt julged, et avada ukSED uutele partnerlussuhetele ja tagada seeläbi raamatukogude järjepidevus. (Lindberg 2013)

Eelnevast järeldub, et Eestis praegu üha saginev raamatukogude töö ümberkorraldamine toimub ka mujal maailmas ja kohati palju suuremas mahus. Eestis seni veel mitme erineva omavalitsuse piirides raamatukogusid ühendatud ei ole. Samas on püsijäämise eesmärgi nimel sunnitud ka meie väikesed raamatukogud oma piire avardama ja muutuma oma kogukonnas märgatumaks.

Ilmselt vajaksid ka Eesti rahvaraamatukogud põhjalikumat tegevuse analüüsi ja arengustrateegia väljatöötamist. Lihtne on asutusi sulgeda, kuid palju keerulisem on hiljem kaotsiläinud traditsioone taastada.

1.2.5. Varasemad uuringud

Raamatukogude ühendamise teemal on üksikuid uurimusi läbi viidud ka varasemalt. Seni on need toimunud Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu maaraamatukogude sektsiooni eestvedamisel.

Kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamise kohta on uuringu läbi viinud Lea Rand (2012). Küsitlusele vastas ainult 17 raamatukoguhoidjat. 2013. aastal seminaritöö raames (Kalamägi 2013) läbiviidud uuringus oli vastajaid 55.

Kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamist puudutas põgusalt ka Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kooliraamatukogude sektsiooni ja Kristel Rannaääre (2013) poolt 2012. aasta sügisest kuni 2013. aasta kevadeni läbi viidud kooliraamatukogude kaardistamise uuring.

Ühendatud vallaraamatukogude töökorraldust on 2010. aastal uurinud Irma Raatma, kelle juhtimise all töötab Väike-Maarja vallaraamatukogu. Uuringus (Raatma 2010) on välja toodud kümme ühendamist aastatel 2001–2008. Uuringule vastajate seas oli lisaks kümne ühendatud vallaraamatukogu töötajatele ka neid vastajaid, kelle raamatukogusid veel ühendatud ei olnud. Täpset vastajate arvu Irma Raatma (2014) ei mäletanud. Küsimused puudutasid omavahelist ühenduse pidamist, eelarve jagunemist, komplekteerimist ja majandusprobleemide lahendusi ning üksteise asendamist. Küsitud oli vastajate arvamust ka selle kohta, kas ühendatud vallaraamatukogu koosseisu kuulumine pikendab väikeste raamatukogude eluiga. Arvamused olid vastandlikud. Kui üks osa vastajatest uskus, et pikendab, siis teine osa arvas, et hiljem on väikeseid raamatukogusid lihtsam sulgeda. (Raatma 2010)

Antud küsitluse põhjal tehtud ettekande järgi oleks kõik nagu hästi, ühinemine on olnud õigustatud ja negatiivseid külgi välja ei toodud. Samas tuleb aga raamatukogutöötajate omavahelises suhtluses välja, et märgatavat kasu pole ühinemisest saadud. Suurenenud on ainult juhataja töökoormus, eriti kohtades, kus ühe töötajaga raamatukogu on valla keskne ja peab kogu asjaajamise üle võtma. (Valdru 2010, lk 36)

Tartumaal, maaraamatukoguhoidjate suveseminaril, valmis raamatukoguhoidjate arvamuste põhjal rühmatöö kokkuvõttena SWOT analüüs, mis puudutas ühendatud vallaraamatukogusid, ühendatud rahva- ja kooliraamatukogusid ning maaraamatukogu kui külakeskust. (Raatma 2010) Vallaraamatukogude moodustamise ja rahva- ning kooliraamatukogude ühendamise tugevusena nimetati ära paremaid koostöövõimalusi ja otstarbekamat komplekteerimist. Kuid mõlema ühendusviisi puhul kardeti iseseisvuse kaotust. Maaraamatukogu kui külakeskuse võimalusena nähti suuremaid koostöövõimalusi piirkonna teiste asutustega, kuid ka võimalust raamatukogu ellujäämiseks. Samas aga tuuakse nõrkusena välja töö killustatus ja tasustamata lisaülesanded.

Seni puudub terviklik pilt, mis hõlmaks vallaraamatukogu kõigi töötajate arvamusi. Meedias, peamiselt ajakirjas „Raamatukogu“, avaldatud arvamused põhinevad enamasti ühendraamatukogude juhtide ütlustel, haruraamatukoguhoidjate kogemustest ülevaadet ei ole. Eelmine uuring viidi läbi 2010. aastal. Viimase kolme aasta jooksul on juurde tekkinud 12 uut vallaraamatukogu ja ilmselt on ühendamisi ees ka edaspidi. Seetõttu on käesoleva uurimuse läbiviimine oluline selleks, et välja selgitada, milliseid muudatusi on valla raamatukogude ühendamised tegelikult raamatukoguti kaasa toonud.

2. KÜSITLUSE ANALÜÜS

2.1.Uurimuse metoodika

Uurimustöö viidi läbi kahes etapis. Tuginedes maakondade aastaaruannetele, selgitati uurimustöö esimeses etapis välja ühendatud raamatukogud. Seejärel pöördui andmete kinnitamiseks ja täpsustamiseks e- kirja teel maakondade keskraamatukogude juhtide poole ning paluti avaldada ka omapoolset arvamust raamatukogude ühendamise kohta. Ajavahemikul 3. veebruar- 11. veebruar 2014 saadi vastused kõigist 15- st maakonna keskraamatukogust.

Töö teises etapis uuriti ühendatud vallaraamatukogude juhtide ning nende harukogude töötajate arvamusi raamatukogude ühendamisest ja ühendatud raamatukogude töökorraldusest.

Uurimuse meetodina kasutati osaliselt struktureeritud ankeetküsitlust (Lisa 1). Sellise meetodi valikut põhjendab soov saada paljudelt vastajatelt võimalikult põhjalikke vastuseid, mis aitaksid ühendamiste põhjuseid ja ühendatud raamatukogude toimimist paremini välja selgitada.

Valimi moodustasid varem välja selgitatud ja maakondade keskraamatukogudest kinnitust leidnud 25 ühendatud vallaraamatukogu juhid ja nende harukogude raamatukoguhoidjad.

Ankeetküsitlus sisaldas 46 küsimust, mis olid parema ülevaate saamiseks jagatud kolme rühma. Esimese rühma moodustasid raamatukogu, selle töötajate ja teeninduspiirkonnaga seotud küsimused, teise rühma kuulusid raamatukogu juhtimist ja töökorraldust puudutavad küsimused ja kolmandasse rühma kuulusid küsimused, mis puudutasid raamatukogude ühendamise põhjuseid, ühendamise protsessi ja raamatukoguhoidjate hinnanguid ühendamise tulemustele.

Andmeid koguti ajavahemikul 11. märts- 04. aprill 2014. Selleks, et vastustest selgub hõlmaks nii raamatukogu juhtide kui ka haruraamatukoguhoidjate arvamusi, saadeti küsitlusankeedid e- kirja teel 25-le vallaraamatukogu juhile ja 77-le haruraamatukoguhoidjale. Kokku saadeti raamatukogudesse 102 ankeeti. Lisaks saadeti järelpärimine Viljandimaal Karksi Vallas asuvatele raamatukogudele ja Pärnumaal asuvale Kaisma raamatukogule, kus raamatukogu

tegevus on seotud külamaja tegevusega ning Võrumaal Rõuge Vallas, Sänna kultuurimõisa koosseisus tegutsevale Sänna raamatukogule.

Kaaskirjas paluti vastajatel oma vastused tagastada hiljemalt 25. märtsiks. Selle aja jooksul laekus täidetuna tagasi 63 ankeeti. Peale meeldetuletuse saatmist saabus veel 12 vastust. Kokku vastas küsitlusele 75 vastajat. Neist 23 vastust saabusid vallaraamatukogude juhtidelt ja kahe vallaraamatukogu peakogust vastasid ankeedile peakogu töötajad. 50 vastust saabus vallaraamatukogude harukogudest. Puuduolevaid või ebaselgeks jäänud andmeid paluti peakogu juhtidel täpsustada ajavahemikul 8. aprillist- 10. aprillini. Oma tegevusest soostusid ülevaadet andma Karksi valla raamatukogude töötajad. Kaismaa raamatukogust saabunud vastusest selgus, et raamatukogu ei tegutse enam seltsimajana. Sänna raamatukogu töötaja lubas oma tegevusest kirjutada, kuid vastust ei tulnud ka peale meeldetuletuse saatmist.

Intervjuu tegemiseks püüti ühendust saada ka Meeli Veskusega, kes endise raamatukogu nõunikuna eelnevate ühendamisprotsessidega hästi kursis oli. Kahjuks Meeli Veskus kirjale ei vastanud.

Üheksa raamatukoguhoidjat põhjendasid omalt poolt ankeedi täitmata jätmist erinevate põhjustega. Viis raamatukoguhoidjat asusid tööle alles pärast ühendamist, seetõttu ülevaade ühendamise käigust ja võrdlus eelneva töökorraldusega puudus. Ühest harukogust vastati, et ankeedi täitmiseks vajalikud andmed puuduvad. Kaks raamatukoguhoidjat vastasid, et kuna raamatukogud läksid ühendatud vallaraamatukogu koosseisu alles käesoleval aastal, siis ei oska veel küsimustele vastata. Üks raamatukoguhoidja ei vastanud ankeedile isiklikel põhjustel.

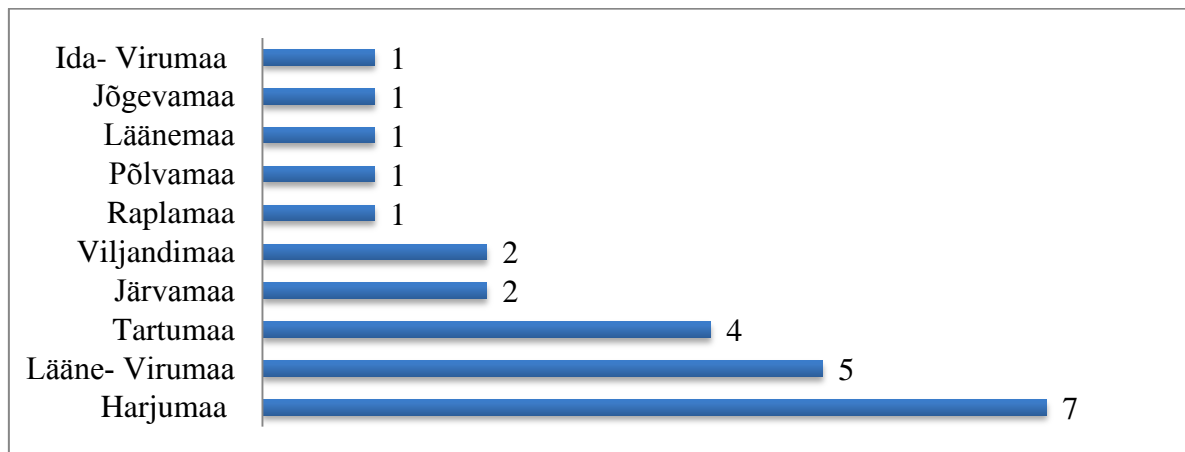
Vastajate vastusteid analüüsiti kollektiivide põhiselt. Ühest vallaraamatukogust saabunud vastuseid võrreldi ja analüüsiti koos. Alatskivi ja Rannu vallaraamatukogu vastuste puhul tuginetakse peakogust saabunud vastustele. Teiste vallaraamatukogude puhul saab võrrelda pea- ja haruraamatukogude vastajate vastuseid.

2.2. Andmed uuritavate raamatukogude kohta

Uuritavaid ühendatud vallaraamatukogusid on üle kümne maakonna kokku 25. Kõige rohkem on ühendatud vallaraamatukogusid Harjumaal (7), Lääne–Virumaal (5) ja Tartu maakonnas (4).

Teistes maakondades on ühendatud vallaraamatukogusid vähem: Järvamaal on kaks ühendatud vallaraamatukogu, Ida-Virumaal; Jõgevamaal; Läänemaal; Raplamaal ja Põlvamaal on ühendatud vallaraamatukogusid üks. Viljandimaal on kaks ühendatud vallaraamatukogu, kuid Viljandimaal Karksi vallas töötavad kolm raamatukogu ka külamajadena. Kaks neist töötavad iseseisvate asutustena, kandes lisaks raamatukoguteenuse pakkumisele ka kultuurikeskuse funktsiooni. Üks Karksi valla raamatukogudest, Lilli raamatukogu, allub külamaja juhatajale. Mitmete ühendatud vallaraamatukogude koosseisus on ka raamatukogusid, mis toimivad kas täielikult või osaliselt kooliraamatukogu ülesannetes. Andmed uuritavate vallaraamatukogude kohta (vt Lisa 2)

Ühendatud raamatukogude arv maakonniti (vt joonis 1)

Joonis 1 Ühendatud vallaraamatukogude arv maakonniti

Andmetest selgus, et kõige enam on vallaraamatukogusid ühendatud Harjumaal, kus tegelikult rahvaarv kasvab. Seega ei saa raamatukogude ühendamist otseselt seostada rahvaarvu vähenemisega.

2.3. Maakonna keskraamatukogude juhtide arvamused vallaraamatukogude ühendamisest

Maakondade keskraamatukogude juhid ja peaspetsialistid on olnud nõustajateks mitmete vallaraamatukogude moodustamiste juures. Tehes järelepärimist ühendatud vallaraamatukogude kohta, paluti neil avaldada ka omapoolset arvamust raamatukogude ühendamisest.

Vastuste põhjal selgus, et maakonnaraamatukogude juhtide arvamused on üsnagi vastandlikud, kuid samas ollakse veendunud, et seoses ühiskonnas toimuvate arengutega viiakse valla raamatukogusid ühtse juhtimise alla ka edaspidi.

„Haldusreform seisma ei jää, uusi liidetud valdu tuleb juurde ja nii tuleb juurde ka vallaraamatukogude süsteeme. See on paratamatu. Ei saa väita, et selline tegutsemine oleks halvem. Väga suurte liitmiste puhul on muidugi oht, et osa raamatukogusid väikestes kohtades pannakse kinni ja asendatakse teeninduspunktidega. Kui seal aga kindlat töötajat ja ruumi ning kindlaid lahtiolekuaegu pole, sureb raamatukoguteenus neis kohtades paratamatult välja.“
(Enok 2014)

Probleemiks on aga Rutt Enoki (2014) sõnul sideme vähenemine maakonnaraamatukogu ja vallaraamatukogu koosseisu kuuluvate haruraamatukogude vahel, sest enamuses toimub suhtlemine vallaraamatukogu tasandil.

Samale probleemile pööras tähelepanu Eha Palm (2014) Järvamaa keskraamatukogust. Esialgu käisid maakondlikel seminaridel tavaliselt ühendraamatukogu juhatajad, kuna valla seisukoht oli, et seminaride tõttu ei tohiks olla ükski raamatukogu suletud. Hiljem on see probleem siiski kadunud: *„Oluline on ju saada infot otse, mitte ümberjutustusena või paarilauselise kommentaarina“*. Raamatukogude majandamise poole pealt on muutused positiivsed ainult esialgu. *„Ühendamine vallaraamatukoguks toob algul kaasa rahaliselt positiivseid muutusi. Korraga on ühendvallal kasutada rohkem raha kui väiksematel valdadel oli. Nii saab mitmedki asjad, mis seni olid rahapuudusel seisnud, korda ajada. Mõne aasta pärast aga tekib taas raha nappus.“* Viidatud on Türi valla raamatukogudele, mis ühendati Türi raamatukogu koosseisu seoses valdade ühinemisega.

Lääne–Virumaa Keskraamatukogu peaspetsialist Lea Leht mets (2014) arvab, et praeguses situatsioonis, kus raha on vähe ja teavikud niikuinii ringlevad raamatukogude vahel, oleks mõttekas need ühest kohast tellida ja vastavalt vajadusele ringleva panna. Samuti on peakogul võimalik paindlikult majandusrahadega toimetada ja suunata neid sinna, kus hädasti on vaja. Üritusi on lihtsam teha, kui meeskond on suurem. Samuti saab puhkuste ja vabade päevade puhul rakendada põhikogus harukogude töötajaid. Kuid samas tuleb siiski vaadata iga paikkonda eraldi. Kui vallas on kõik iseseisvad ja hästitoimivad raamatukogud, siis teeb kelleltki mõne tööloigu äravõtmine ja teisele juurde andmine pigem kahju kui kasu.

Lääne Maakonna Keskraamatukogu direktor Ilme Sepp (2014) kirjutas, et tema arvamus ühendatud vallaraamatukogudest on kahetine. „Kui juhtimine ja ühise eelarve kasutamine on paremaid tulemusi andev kui üksiku raamatukogu puhul vallas, siis oleks ühinemine hea. Kui aga kohalik omavalitsus loob vallaraamatukogu selleks, et kulusid kokku hoida, siis pole ühendamise tervitatav. Läänemaal ei ole veel tulemusi näha olnud, mida raamatukogud oma aruannetes kiitnud oleksid“. Kuid põhjus, miks positiivseid ja negatiivseid jooni ei osata välja tuua, võib tuleneda sellest, et raamatukogud ei analüüsi eriti oma töötulemusi. Ilme Sepp (2014) arvab, et analüüsi puudumine ainult ei ole ainult Lääne maakonna probleem.

Ülle Rüütel (2014) Viljandimaalt ei näe ühendamistes midagi halba, kui ühendamine pole toimunud lihtsalt ühendamise pärast. Üritusi ja komplekteerimist on ühiselt parem korraldada.

„Raamatukogud peavad muutuma kogukonna keskusteks, sest see aitab kaasa nende säilimisele. Väikestes kohtades, kus elanike arv pidevalt langeb, on mõistlik liita raamatukogu külamaja või kooliga. Tähtis on raamatukogu teenuse säilitamine ja teatud olukordades on mõistlik raamatukogu ühendada mõne teise asutusega või võtta lisäülesandeid.“ (samas)

Põlvamaa Keskraamatukogu direktor Reet Kappo (2014) sõnul on nende maakonnas Põlva vallaraamatukogu moodustamine enne Põlva linna ja Põlva valla ühinemist tekitanud pigem suurt segadust ja haruraamatukoguhoidjate rahulolematust ning positiivseid muutusi ei oska veel välja tuua. „Ühinemine tehti ennatlikult. Eelmine vallavanem võinuks oodata, kuni omavalitsused ära ühinevad ja lasknud siis uuel omavalitsusel otsustada, kuidas toimida“. (samas)

Rapla Maakonna Keskraamatukogu juht Õie Paaslepp (2014) arvab, et valla piires raamatukogude ühise juhtimise alla viimine on vaid aja küsimus. „Liitmine on positiivne, kui raamatukogud ei asu väga hajali, siis saab asendusi korraldada pädeva spetsialistiga. Valla suure pindala puhul on asendamine keerulisem. Keskraamatukogul tekib vastutus kogu valla raamatukogude töökorralduse eest, mis on hea, kuid suurendab keskraamatukogu töökohustusi. Üldjuhul kaasneb seoses ühendamisega ka raamatukoguvõrgu korrastamine, kuid väheneb tihti väiksemates teeninduspiirkondades raamatukogude lahtioleku aeg, mille tõttu kannatab lugeja“. Rahalist kokkuhoidu peab Õie Paaslepp küsitavaks, kuid arvab, et üldjuhul kokkuhoid siiski on.

Maakondade keskraamatukogude juhid on arvamusel, et seoses ühiskonnas toimuvate arengutega tuleb ühendatud vallaraamatukogusid juurde. Kuid koostöö toimimine sõltub sellest,

millise eesmärgiga on raamatukogud ühendatud. Koostöö võib anda häid tulemusi, kuid teisest küljest avaneb võimalus tulevikus raamatukogusid lihtsamini sulgeda.

Kui 2000-ndate aastate alguses kardeti vallaraamatukogude moodustamises ohtu raamatukogude arengule (Rahvaraamatukogud Eestis aastal 2001–2002), siis alates 2006. aastast on vallaraamatukogude moodustamine toimunud kasvavas tempos. Mitmed maakondade keskraamatukogude juhid või peaspetsialistid (Enok; Paaslepp; Rüütel 2014) on avaldanud arvamust, et seoses ühiskonnas toimuvate protsessidega jätkub raamatukogude ühendamine ka edaspidi.

2.4. Ankeetküsitluse vastuste analüüs

2.4.1. Raamatukogude ühendamise aasta ja ühendamist tõendavad dokumendid

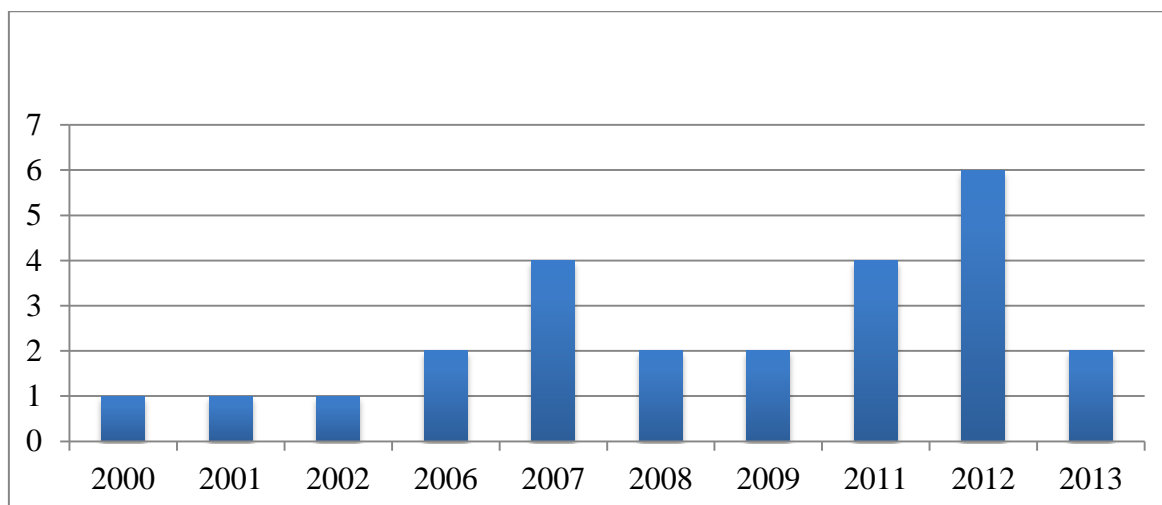
Vastajatelt küsiti, kas nende raamatukogude ühendamine on ametlikult fikseeritud ja millistes dokumentides ühendamine kajastub. Ühtlasi paluti ära märkida ka raamatukogude ühendamise aasta.

Kõikidest vallaraamatukogudest (25) vastati, et nende raamatukogude ühendamine on ametlikult dokumentides fikseeritud.

Ühendamist tõendava dokumendina märgiti: raamatukogu põhimäärus (16 vallaraamatukogu), vallavolikogu otsus (9 vallaraamatukogu), vallavolikogu määrus (4 vallaraamatukogu), raamatukogu kasutamise eeskiri (4 vallaraamatukogu), töö sisekorra eeskiri (1 vallaraamatukogu). Viie vallaraamatukogu harukogudest vastati üldistavalt, et raamatukogude ühendamine kajastub vallavalitsuse dokumentides. Viies vallaraamatukogu peakogus jäeti sellele küsimusele vastamata ning samuti ei vastanud küsimusele seitsme vallaraamatukogu harukogud.

Vastustest järeldub, et raamatukogutöötajad ei ole sageli kursis oma asutust puudutavate otsustega ja ka dokumentatsiooniga. Kuigi ühendatud vallaraamatukogude tööd reguleerib ühine põhimäärus, nimetasid selle ühendamist tõendava dokumendina ära ainult 16-ne vallaraamatukogu vastajad. Osaliselt võib teadmatus olla seotud ka sellega, et raamatukogudes on töötajad vahepeal vahetunud. Kuid oli ka harukogusid, kus vastati, et selle küsimusele vastab pearaamatukogu juht.

Vastajatel paluti tuua välja ka oma raamatukogude ühendamise aasta. Ühendatud raamatukogude arv aastate kaupa (vt joonis2)

Joonis 2 Ühendatud raamatukogude arv aastate kaupa

Vastustest selgus, et alates 2006. aastast on vallaraamatukogude moodustamine toimunud kasvavas tempos. 2012. aastal moodustati raamatukogude ühendamise teel vallaraamatukogud koguni kuues omavalitsuses.

2.4.2. Raamatukogude ühendamise põhjused ja viisid

Raamatukogude ühendamise põhjused sõltuvad kohaliku piirkonna eripärast ja võivad olla paikkonniti erinevad. Vastajatel paluti ära nimetada põhjused, mis tingisid nende vallas raamatukogude ühendamise. Samuti küsiti, kas eelnevalt toimusid arutelud raamatukoguhoidjate ja vallavalitsuste vahel, millistele teemadele kõige enam tähelepanu pöörati ning kui palju võeti arvesse raamatukoguhoidjate ettepanekuid. Ühtlasi paluti välja tuua muutused oma teeninduspiirkonna elanike arvus viimase kümne aastaga jooksul ja juhul kui elanike arv on vähenenud, nimetada ära tegurid, mis on olnud elanike arvu muutuste põhjuseks.

Kõige sagedamini peeti raamatukogude ühendamise põhjusteks juhtimise optimeerimist (23 raamatukogu) ja majanduslikku kokkuhoidu (19 raamatukogu). Rahvaarvu vähenemisest tingitud raamatukogude ühendamine tuli välja viiest vallaraamatukogust laekunud vastustest. Valdade ühinemisega kaasnes raamatukogude ühendamine viies vallas. Muude põhjustena nimetati ära

veel: teenuse parema kättesaadavuse tagamine (1 raamatukogu), töö optimeerimine (1 raamatukogu) ja rahaliste vahendite parem kasutamine (1 raamatukogu). Kaks vastajat erinevatest vallaraamatukogudest väitsid, et ühendamise põhjuseks oli konflikt vallavalitsuse ja seniste raamatukogutöötajate või juhataja vahel. Enamasti oli ühendamise põhjuste taga kaks või enam tegurit, sagedasemad neist vallapoolsed ideed juhtimise optimeerimisest ja majanduslikust kokkuhoiust.

Vastustest selgus, et raamatukogude juhtimise optimeerimist oli vallaametnikel lihtne ühendamise ettekäändeks tuua. Põhjendusega, et ühe töötajaga asutus juhti ei vaja, nimetati senised juhatajad ümber raamatukoguhoidjateks. Edaspidi tuli vallal raamatukogudega seonduvad küsimused lahendada ainult ühe inimese – valla pearaamatukogu juhi kaudu. Samuti läks osa personalitööst, mis puudutas valla erinevaid raamatukogusid, ühendatud vallaraamatukogu juhataja või direktori pädevusse. Seega muutus asjaajamine vallaametnike jaoks tunduvalt lihtsamaks.

Kuigi on arvatud, et raamatukogude ühendamine ei anna majanduslikku kokkuhoidu (Talvi 2008, lk 36; Veskus 2008, lk 5–6), pidas suur osa vastajatest seda üheks ühendamise põhjuseks. Sellest järeldub, et esialgu oli ühendamisel siiski majandusliku kokkuhoiuga arvestatud.

Valdade ühinemise tagajärjel ühendati raamatukogud Türi, Kose, Tapa ja Suure-Jaani valdades. Suure-Jaani raamatukogudest nimetas valdade ühinemist, raamatukogude ühendamise põhjusena ainult vallaraamatukogu direktor. Vastuste erinevus võib tuleneda sellest, et raamatukogud ühendati tunduvalt hiljem, kui toimus valdade ühinemine. Uus Suure-Jaani vald moodustati 2006. aastal, kuid raamatukogud ühendati alles 2011. aastal. Väike-Maarja vallaraamatukogu koosseisust nimetas valdade ühendamist raamatukogu ühendamise põhjusena Simuna raamatukogu raamatukoguhoidja. Simuna raamatukogu liideti Väike-Maarja vallaraamatukogu koosseisu 2006. aastal, seoses Avanduse ja Väike-Maarja valla ühinemisega.

Kiire elanike arvu vähenemine on mõnes piirkonnas seadnud küsimuse alla raamatukogu säilimise. (Veskus 2009, lk 5) Seetõttu oli üllatav, et rahvaarvu vähenemine toodi ühendamise põhjusena välja ainult viie vallaraamatukogu puhul.

Vastajatel oli palutud välja tuua oma raamatukogu teeninduspiirkonna elanike arvu muutused viimase kümne aasta jooksul.

Vastustest selgus, et rahvaarv on vähenenud 17-ne vallaraamatukogu ja nende harukogude teeninduspiirkonnas. Kaheksast vallaraamatukogust vastati, et nende teeninduspiirkonnas on

elanike arv viimase kümne aasta jooksul kasvanud. Enamjaolt on kasvanud Tallinna linna läheduses asuvate valdade elanikkond. Kuid oma teeninduspiirkonna elanike hulga suurenemise nimetasid ära ka vastajad Luunja, Põlva ja Mäetaguse valla raamatukogudest. Viimsi vallas väheneb ainult Prangli raamatukogu teeninduspiirkonna elanike arv.

Elanike vähenemise põhjustena nimetati kõige sagedamini noorte ja tööealise elanikkonna lahkumist (15 raamatukogu), kohapeal olevate töökohtade vähesust ning tööpuudust (13 raamatukogu). Veel nimetati elanikkonna vähenemise põhjustena: vähest sündivust (10 raamatukogu), elanikkonna vananemist ning suremust (8 raamatukogu), oluliste asutuste sulgemist või puudumist (6 raamatukogu). Ära nimetamist leidsid veel: ebapiisav transpordiühendus (2 raamatukogu), väike palk kohalikes asutustes (1 raamatukogu), kallid kommunaalkulud maal (1 raamatukogu), lasteaiakohtade vähesus ja muukeelse elanikkonna lahkumine (1 raamatukogu), ääremaastumine (1 raamatukogu).

„Noored ja muidu ettevõtlikumad inimesed on kolinud linna või välismaale, sest maal pole tööd ja ka olemasolevate töökohtade palganumbrid on olematud. Maal on elu kallis, kõik teenused on kaugel, korterite küttekulud on üüratult suured. Mis neid nooremaid inimesi siin hoidma peaks?“

„Aeg on näidanud ka seda, et kui külast kaob lasteaed ja kool, siis on ka see üheks põhjuseks, et külast lahkuda. Näiteks varem oli Välustes lasteaed-alkkool, sidekontor, perearsti vastuvõtt, pood, raamatukogu. Hetkel on sellest loetelust alles pood ja raamatukogu. Loomulikult avaldab mõju ka bussiliiklus.“

Vastuste põhjal võib väita, et elanike vallast lahkumine on otseselt põhjustatud kohalikele elanikele oluliste asutuste sulgemisest ja töökohtade puudusest.

Kuna raamatukogude ühendamise puudutab erinevaid osapooli ja toob muudatusi ühendatavate raamatukogude töökorralduses, siis eeldab see eelnevaid läbirääkimisi raamatukoguhoidjate ja vallavalitsuse vahel.

Vastustest selgus, et eelnevad arutelud toimusid 16-ne vallaraamatukogu moodustamisel. Viiest vallaraamatukogust tulnud vastuste põhjal selgus, et arutelusid küll peeti, kuid sellesse ei kaasatud kõikide raamatukogude töötajaid. Neljast vallaraamatukogust vastati, et eelnevaid arutelusid raamatukoguhoidjate ja vallavalituse vahel ei toimunud.

Kõige enam oli läbirääkimistel kõneaineks töökorralduse, töötajate töökoormuse, koosseisude ja ametinimetustega seonduvad teemad (10 raamatukogu). Veel märgiti ära: töötasuga seonduvad

teemad (7 raamatukogu), eelarve jagunemine (5 raamatukogu), majanduslik kokkuhod (5 raamatukogu), kogude komplekteerimine (4 raamatukogu) ja raamatukoguteenuse paremaks muutmine (4 raamatukogu). Ühest vallaraamatukogust vastati, et arutleti ka selle üle, kuidas hakkab toimima raamatukogude omavaheline koostöö. Kahe vallaraamatukogu vastustest selgus, et töötajates tekitas kõige enam hirmu iseseisvuse kaotus ja sõltumine pearaamatukogust.

Vastustest selgus, et raamatukoguhoidjad on enamasti olnud ühendamise vastu. Näiteks vastati ühest raamatukogust: „*Kokku meid pandi, kuigi me ise ei tahtnud, kuid ühinemistingimuste üle oli võimalik kaubelda*“.

Vastustest järeldub, et läbirääkimised olid põhjalikumad valdades, kus raamatukoguhoidjad ka ise olid aktiivsed oma nõudmisi esitama. Küsimusele, kas seoses ühendamisega toimus ühiseid läbirääkimisi ja arutelusid, vastati Türi raamatukogust: „*Esialgu ei. Siis meiepoolne protest. Seejärel arutati asja pikalt ja põhjalikult. Kõik põhilised dokumendid (põhimäärus, raamatukogu kasutamise eeskiri) on koos läbi arutatud, lisaks eelarve, fond, töötajate arv, töökoormus, tööajad, ametinimetused, struktuuri nimetused jne*“.

Ühest raamatukogust saabunud vastusest selgus, et raamatukoguhoidjad olid osaliselt ise süüdi selles, et nende ettepanekutega väga vähe arvestati: „*Raamatukogutöötajaid oleks vägagi arvestatud, kui keegi tegelikult oleks suutnud adekvaatseid ettepanekuid teha. Näiteks puudus algsest põhimäärusest üldse punkt, mille järgi oleks raamatukoguteenust pakutud praegu tegutsevate harukogude teeninduspiirkonnas. Selle järgi oleks saanud senised raamatukogud sobival ajal lihtsalt sulgeda*“.

Vastustest järeldub, et vallaraamatukogude moodustamise peamiseks põhjuseks on vallavalitsuse poolt nähtud vajadus raamatukogude juhtimise optimeerimise järele. Kuid ühendamisest loodeti ka majanduslikku kokkuhoidu. Valdade ühendamisel on raamatukogusid ühendatud, kuid mitte alati pole see toimunud vahetult seoses ühendamisega. Samuti ei leidnud vastustest kinnitust raamatukogude ühendamise seos piirkonna elanike vähenemisega. Kuigi see oli raamatukogude ühendamise põhjuseks viies vallas, on raamatukogusid ühendatud ka piirkondades, kus elanike arv pidevalt kasvab. Elanike vallast lahkumine on aga otseselt põhjustatud kohalikele elanikele oluliste asutuste sulgemisest ja töökohtade puudusest.

Samuti selgus vastustest, et raamatukogusid on ühendatud eelnevalt raamatukoguhoidjatega läbirääkimisi pidamata, aga isegi kui neid on peetud, siis raamatukogutöötajate arvamuste ja ettepanekutega arvestatakse ühendamisotsuseid tehes vähe. Vallaraamatukogusid, kus vastajad

leidsid, et nende arvamustega täielikult või osaliselt arvestati oli alla poole vastanutest. Kuid vahel ei ole raamatukoguhoidjad ise piisavalt ettevõtlikud või kompetentsed omapoolseid nõudmisi esitama.

2.4.3. Muutused töötajate koosseisudes ja töötasudes

Ühendamise tagajärjel raamatukogu töötajate koosseisudes ja töötasudes aset leidnud muudatuste välja selgitamiseks küsiti vastajatelt: kas seoses ühendamisega toimus töötajate koondamisi ja uute töötajate töölevõtmisi, kas tõsteti või vähendati mõne raamatukoguhoidja töökoormust ja töötasu ning kas toimus vähendamisi raamatukogude lahtioleku aegades. Samuti paluti välja tuua, kas raamatukogude ühendamine on kaasa toonud mõne raamatukogu sulgemise või vallaraamatukogu koosseisus uue raamatukogu avamise.

Vastustest selgus, et 14-s vallaraamatukogus ühendamisega seoses töötajate koondamisi ei toimunud. Töötajaid koondati otseselt seoses raamatukogude ühendamisega seitsmes vallaraamatukogus. Neljast vallaraamatukogust vastati, et mõned töötajad lahkusid töölt vabatahtlikult.

Mitmes vallaraamatukogus võeti seoses direktori või juhataja ametikoha loomisega tööle uus juht. Käesolevast uurimusest selgunud andmete põhjal said omale uue juhi kaheksa valla raamatukogud: Anija valla keskraamatukogu, Saku vallaraamatukogu, Luunja keskraamatukogu, Väike-Maarja vallaraamatukogu, Põlva vallaraamatukogu, Rakke vallaraamatukogu, Alatskivi raamatukogu ja Märjamaa vallaraamatukogu. Teistes vallaraamatukogudes jäi ametisse või osutus uus juht valituks seniste töötajate hulgast. Ühe vastaja sõnul tingis uue juhi valimise väljastpoolt see, et nõutele vastavat ja vajalike oskustega inimest oma raamatukogude töötajate seas ei leidunud.

Ühendamise käigus lahkunud või koondatud töötajate asemele võeti Väike-Maarja, Rakke, Tarvastu, Saku ja Märjamaa valla raamatukogudesse tööle uued raamatukoguhoidjad. Ühes vallaraamatukogus võeti lisaks varem koondatud töötajate asendamisele tööle ka abipersonali. Saku raamatukogus loodi juurde üks raamatukoguhoidja töökoht. Tapa raamatukogu sai juurde 0,5 kohaga infotehnoloogi ametikoha ja paar aasta hiljem ka infotöötaja koha. Rõngu raamatukogust vastati, et lahkunud töötaja asemele uut töötajat ei võetud.

Töötajate lahkumise põhjused olid erinevad. Tarvastu raamatukogust vastati: „*Kuna haruraamatukogudes toimus töökoormuste vähenemine, siis oli töötajatel valik, kas nõustuda uute töötingimustega või võtta välja koondamistasu. Koondamistasu võttis välja Kärstna raamatukogu töötaja. Tarvastu raamatukogust lahkusid enne vabatahtlikult raamatukoguhoidja ja juhataja*“.

Märjamaa vallaraamatukogu harukogudest tulnud vastustest selgus samuti, et raamatukoguhoidjad koondati ja hiljem soovi korral said neist haruraamatukogu laenutajad. Saku raamatukogust vastati, et mõned töötajad lahkusid töölt omal soovil, kuna ei olnud võimalised kasutama arvutit.

Töötajate töökoormuste vähendamisi toimus otseselt seoses ühendamisega kolmes vallaraamatukogus. Ühes neist vähendati harukogude töötajate koormust 0,75-le kohale ja kahes vallaraamatukogus jäid harukogude töötajad tööle 0,5 või 0,6 töökohaga. Vastustest selgus, et peale ühendamist on töötajate töökoormust vähendatud veel vähemalt viie vallaraamatukogu mõnedes harukogudes. Neist ühes vallaraamatukogus vähendati mõlema koosseisu kuuluva haruraamatukogu töötajate töökoormust 0,5 koha peale.

Mäetaguse raamatukogu koosseisu kuuluvas Pagari raamatukogus vähendati veidi peale ühendamist töötaja töökoormust ning mõni aasta peale ühendamist töötaja koondati. Asemele võeti tööle seltsimaja juhataja, kes vastutab poole kohaga ka raamatukogu töö eest.

Seoses harukogude töötajate töökoormuse vähendamisega, lühenesid raamatukogude lahtiolekuajad Anija valla keskraamatukogu harukogudes ja Tarvastu raamatukogu harukogudes. Märjamaa vallaraamatukogu harukogudest jäi lahtiolekuaeg samaks ainult Varbola raamatukogul. Hiljem on raamatukogude lahtiolekuaegu muudetud veel Saue valla Hüüru harukogus, Rakke valla raamatukogu kahes harukogus, Mäetaguse raamatukogu ühes harukogus ja Türi raamatukogu kolmes harukogus. Väike- Maarja-, Kadrina-, Lihula- ja Anija valla raamatukogude harukogude lahtiolekuajad on lühenenud ka seoses haruraamatukoguhoidjate tööpäevadega pearaamatukogus. Rannu ja Rõngu vallas jäi üks raamatukogu töötajata, seetõttu vähenes kõigi harukogude lahtiolekuaeg, kuna teistel tuli ära korraldada ka töötajata jäänud raamatukogu töö. Ühe vallaraamatukogu harukogust vastati, et raamatukogu on lugejatele kaks tundi nädalas vähem avatud sellel põhjusel, et jõuda tehtud ka ühendamise käigus koondatud töötaja töö. Tapa linnaraamatukogu koosseisu kuuluvas Lehtse raamatukogus hoopis pikendati raamatukogu lahtiolekuaega.

Töökoormuse ja lahtiolekuaja vähendamist harukogudes põhjendati neljast vallaraamatukogust töötajate juhifunktsioonide kadumisega ning neljast vallaraamatukogust külastuste ja laenutuste vähenemisega. Ühest raamatukogust lisati, et väljaütlemata põhjuseks oli tegelikult personalikulude pealt kokku hoidmine.

Tarvastu ja Märjamaa valla raamatukogudest saabunud vastustest selgus, et enne vallaraamatukogu moodustamist lõpetati seniste raamatukogude töö ja korraldati konkurss uute töötajate leidmiseks. Endistel töötajatel oli võimalus uute töötingimustega nõustudes tööle tagasi kandideerida.

Selleks, et välja selgitada kuivõrd mõjutas raamatukogude ühendamise kaasnev tööülesannete ja vastutuse ümber jagamine töötajate töötasu, paluti vastajatel välja tuua, kas peale raamatukogude ühendamist on nende töötasu tõstetud või langetatud ja paluti selgitada, millistel põhjustel töötasu muutus.

Vastustest selgus, et juhtide töötasu tõusis seoses vastutuse ja töökoormuse kasvuga 12-s vallaraamatukogus. 11-s vallaraamatukogus jäi juhtide töötasu samale tasemele, kui see oli olnud enne ühendamist. Kahe vallaraamatukogu puhul ei selgunud vastustest, kas juhtide töötasus muutusi toimus.

Raamatukoguhoidjate töötasud tõusid neljas vallaraamatukogus seoses palkade ühtlustamisega. Ühest vallaraamatukogust vastati, et seoses eelnimetatud põhjusega mõne töötaja töötasu tõusis, mõnel aga vähenes. Kahest vallaraamatukogust vastati, et töötajate töötasu tõusis, kuid ei põhjendatud, millega seoses. 12-s vallaraamatukogus raamatukoguhoidjate töötasus muutusi ei toimunud. Töötasu vähenes seoses töökoormuse või raamatukogu lahtiolekuagade vähenemisega kuue vallaraamatukogu harukogudes. Ühest neist lisati, et töötasu vähenemine oli seotud ka juhataja ametinimetuse kadumisega.

Vastustest selgus ka, et ühendamise käigus raamatukogude sulgemisi ei toimunud, kuid peale ühendamist on suletud Kuusalu vallaraamatukogu koosseisu kuulunud Kudasoo raamatukogu, kuna raamatukogu ruumid ei vastanud nõuetele. Kuid aset leidis ka kahe uue raamatukogu avamine- Kadrina vallaraamatukogu koosseisus avati 2006. aastal Viitna filiaal ja Viimsi raamatukogu koosseisus 2013. aastal Randvere raamatukogu.

Vastustest selgus, et veidi alla pooltes vallaraamatukogudes kaasnesid ühendamise töötajate vahetumised seoses koondamiste või töölt lahkumiste tõttu. Samuti valiti kaheksas vallas loodava vallaraamatukogu uus juht väljastpoolt senist töötajate ringi. Raamatukogude

ühendamisega kaasnes kolmes vallaraamatukogus ja hiljem veel viie vallaraamatukogu harukogudes töötajate töökoormuse vähendamisi ja sellega seoses raamatukogu lahtiolekuaegade lühendamisi. See omakorda andis põhjuse töötajate töötasu vähendamiseks. Nii mõneski raamatukogus jäi töötajate töökoormus samaks, kuid raamatukogude lahtiolekuajad vähenesid seoses töötajate peakogus abiks käimisega. Kahes vallaraamatukogus toimusid muutused lahtiolekuaegades seoses sellega, et töötajaid on arvuliselt vähem kui koosseisu kuuluvaid raamatukogusid. Vaatamata vastutuse ja töökoormuse kasvule, tõusis juhtide palk ainult 12-ne vallaraamatukogu juhil. Samas selgus, et juhataja koha kaotus pole reeglina toonud kaasa haruraamatukogude töötajate töötasu vähenemist. Peamiselt on töötasu vähenemine seotud siiski tööaja lühendamisega.

2.4.4. Juhtimine ja raamatukogudevaheline kommunikatsioon pärast ühendamist

Raamatukogude ühendamisel hakkasid vallaraamatukogu koosseisu kuuluvate haruraamatukogude töötajad alluma vallaraamatukogu juhile. Selleks, et välja selgitada, kui suured olid tegelikud muutused raamatukogude juhtimises ja millisel määral jäi harukogude töötajatele alles otsustusvabadust, küsiti vastajatelt: kuidas on korraldatud raamatukogude juhtimine, kuidas toimub asjaajamine vallavalitsusega ning kuidas hindavad vastajad haruraamatukoguhoidjate võimalusi raamatukogu töös olulistes küsimustes kaasa rääkida. Ühtlasi taheti ka teada, kuidas toimub raamatukogudevaheline kommunikatsioon ja kas vajalik info jõuab peakogust alati harukogudesse. Võrdlusandmetena puuduvad Alatskivi Valla Keskraamatukogu harukogu ja Rannu raamatukogu harukogu töötajate arvamused.

21-st vallaraamatukogu pearaamatukogust vastati, et raamatukogu juhtimine toimub peakogust, neist kolme vallaraamatukogu harukogudest arvati, et sisulist muudatust juhtimises tegelikult toimunud ei ole. Neljast vallaraamatukogust vastasid nii pea- kui harukogude töötajad, et sisulist muutust juhtimises ei ole toimunud.

Küsimusele, kuidas on korraldatud asjaajamine vallavalitsusega, vastati kõigist 25-st vallaraamatukogu peakogust, et asjaajamine käib raamatukogu juhi kaudu. Neist seitsme vallaraamatukogu harukogudest väideti, et vajadusel tuleb siiski ise oma raamatukogu puudutavate probleemidega vallavalitsuse poole pöörduda.

Ühest raamatukogust vastati: „*Võib olla mõni teine ühinemine on olnud teistsugune. Kui oleks vallaraamatukogu haruraamatukogule lähemal ja kommunikatsioon parem, siis võib olla poleks olukord selline nagu ta praegu on. Muutunud on ainult ametinimetus. Kõik vajaminevad ostud ja tellimised teen ikka ise, ainult arvele kirjutab alla juhataja. Ainult kogu aeg küsin, kas tohin osta, kas ikka raha on.*“

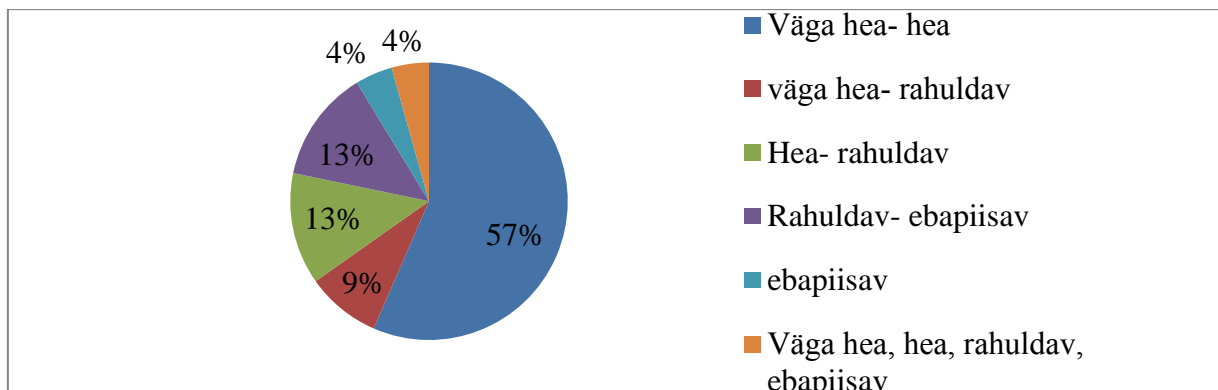
Vastuste põhjal selgus, et seitsmes vallaraamatukogus tegelikke muutusi juhtimises toimunud ei ole ja raamatukoguhoidjad tegelevad sisuliselt oma raamatukogu puudutava asjaajamisega endiselt edasi.

Harukogude töötajate võimalusi raamatukogude jaoks olulistes küsimustes kaasa rääkida hinnati väga heaks seitsmes valla pearaamatukogus. Nendest kolme vallaraamatukogu harukogudes hinnati oma kaasärääkimise võimalusi samuti väga heaks ja kolme vallaraamatukogu harukogudes heaks.

12-s pearaamatukogus hinnati harukogude töötajate kaasärääkimise võimalusi heaks. Nende harukogudes pidasid kuue vallaraamatukogu töötajad oma kaasärääkimise võimalusi väga heaks või heaks. Ülejäänud kuue vallaraamatukogu harukogudest tulnud vastustes olid kõikumised hinnangutes suuremad. Kahes vallaraamatukogus hindasid harukogude töötajad oma võimalusi olulistes küsimustes kaasa rääkida väga heaks või rahuldavaks, ühes vallaraamatukogus heaks või rahuldavaks ja kahes vallaraamatukogus rahuldavaks või ebapiisavaks. Ühe vallaraamatukogu harukogudest saabunud vastustes erinesid vastajate arvamused seinast sein ja oma kaasärääkimise võimalusi hinnati töötajate poolt nii väga heaks, heaks, rahuldavaks kui ka ebapiisavaks.

Viies vallaraamatukogu peakogus hinnati koosseisu kuuluvate haruraamatukogude töötajate võimalust otsustusprotsessides osaleda rahuldavaks. Nende harukogudes pidasid ühe vallaraamatukogu töötajad oma kaasärääkimise võimalusi heaks või rahuldavaks ja ühe vallaraamatukogu harukogude töötajad rahuldavaks. Ühe vallaraamatukogu harukogudes pidasid osad töötajad oma võimalusi raamatukogu jaoks oluliste asjade osas kaasa rääkida rahuldavaks, kuid oli ka vastajaid, kes arvasid, et võimalused on ebapiisavad. Ühes vallaraamatukogus, kus peakogus peeti harukogude töötajate kaasärääkimise võimalusi rahuldavaks, arvasid kõik harukogude töötajad, et see on ebapiisav. Võrdluseks on puudu Alatskivi Valla Keskraamatukogu harukogu töötaja arvamus.

Leidus ka üks vallaraamatukogu, kus peakogus peeti töötajate kaasarääkimise võimalusi ebapiisavaks, kuid harukogudest hinnati seda väga heaks (vt joonis 3).

Joonis 2 Harukogude töötajate hinnangud olulistest küsimustes kaasarääkimise võimalustele.

Vastuste põhjal võib järeldada, et üle pooltes vallaraamatukogudes on töötajatel piisavalt võimalusi raamatukogu jaoks olulistest otsustusprotsessides osaleda. On ka vallaraamatukogusid, kus töötajad leiavad, et nende arvamusega ei arvestata.

Uue juhtimiskorralduse tõttu koondub oluline info vallaraamatukogu juhi valdusesse. Valla raamatukogud asuvad üksteisest üsnagi erineval kaugusel ja vahetu suhtlemine pole alati võimalik. Seetõttu küsiti vastajatelt, milliseid viise kasutatakse suhtluseks ja infovahetuseks peaja haruraamatukogude vahel.

Peamised info- ja suhtluskanalid, mida nimetati ära kõikidest raamatukogudest olid telefon ja e-post (25 raamatukogu). Veel nimetati infovahetamise ja suhtlemise võimalustena: töökoosolekuid (16 raamatukogu), *Skype*'i (9 raamatukogu), harukogude külastusi (4 raamatukogu), *Facebooki* (3 raamatukogu). Ühest vallaraamatukogust nimetati lisaks eelnimetatud vahenditele ära veel muid erinevaid Google rakendusi: *Google Docs*, *Google Calendar*, *Google Group*. Ühest vallaraamatukogust märgiti ära, et omavahel suheldakse ka listi kaudu ning ühest vallaraamatukogust lisati, et toimub palju ühiseid ettevõtmisi, mille käigus saab infot vahetada. Vallaraamatukogudes, kus harukogutöötajad käivad teatud päevadel peakogus tööl on olemas võimalus vahetuks suhtluseks.

Vastajatelt paluti avaldada oma arvamust ka selle kohta, kas nende meelest jõuab nii vallapoolne kui ka tööalaselt vajalik info valla pearaamatukogust kiiresti ka harukogudesse?

Kõikide vallaraamatukogude peakogudest (25) arvati, et vajalik info jõuab harukogudesse. 17-ne vallaraamatukogu harukogudest leidis see vastus kinnitust, mis näitab, et enamuses vallaraamatukogudes info liikumisega probleeme ei ole. Kolme vallaraamatukogu harukogude vastustest selgus, et info jõuab töötajateni valikuliselt. Kolme vallaraamatukogu harukogudes arvasid osa vastajatest, et info jõuab nendeni, kuid osad vastajad väitsid vastupidist. Ühe vallaraamatukogu harukogust põhjendati info mitteliikumist direktori liiga suure töökoormusega.

Vastuste põhjal selgus, et enamasti ei ole raamatukogudevaheline kaugus infovahetusel takistuseks. Samas arvati, et ükski tehniline vahend ei asenda omavahelist vahetut suhtlust. Ühest haruraamatukogust vastati, et informatsiooni edastamine meenutab vahel rikkis telefoni. Tehniliste vahendite kaudu info jagamisel peab alati arvestama, et inimesed võivad mõista saadud infot erinevalt. Siiski leidis kuus vallaraamatukogu kus leiti, et peakogust saadav info on puudulik.

Vastustest järeldub, et kuigi peale raamatukogude ühendamist läks raamatukogude juhtimine ja vastustus asjaajamise eest vallaraamatukogu juhi pädevusse, siis osades vallaraamatukogudes haruraamatukogude töötajad oma tööülesannetes tegelikke muutusi ei näe. Samas arvasid nelja vallaraamatukogu juhid, et harukogude töötajatele on peale ühendamist jäänud piisavalt iseseisvust oma raamatukogu puudutavaid otsuseid vastu võtta. Üle pooltes vallaraamatukogudes arvavad haruraamatukogude töötajad, et neil on piisavalt võimalusi raamatukogu jaoks olulistes otsustusprotsessides osaleda. On ka vallaraamatukogusid, kus arvatakse, et raamatukoguhoidjate arvamusega ei arvestata. Vastustest selgus ka, et kuigi enamikes vallaraamatukogudes raamatukogudevaheline kaugus info liikumisel takistuseks ei ole, on siiski vallaraamatukogusid, kus harukogude töötajad arvavad, et info jõuab nendeni valikuliselt.

2.4.5. Raamatukogude töökorraldus pärast ühendamist

Selleks, et välja selgitada muudatused raamatukogude töökorralduses paluti vastajatel kirjeldada, millised ülesanded lisandusid vallaraamatukogu juhtidele ning millised muutused toimusid harukogude töökorralduses. Samas sooviti ka teada, kuidas jaguneb raamatukogude eelarve, kuidas on korraldatud raamatukogude aruandlus ning kuidas hinnatakse omavahelist koostööd ürituste korraldamisel.

Vallaraamatukogude juhtide poolt leidsid lisandunud ülesannetena kõige sagedamini ära märkimist raamatukogude majandamise ja eelarve koostamisega seotud ülesandeid (15 vastajat). Lisandunud ülesannetena toodi ka välja: aastaaruande koostamine (8 vastajat); raamatukogu juhtimine ja töö kooskõlastamine (7 vastajat); vallaga suhtlemine, asjaajamine ja esindusfunktsioonid (6 vastajat); suurem vastutus (5 vastajat); ühine komplekteerimine (5 vastajat); dokumentatsiooni korrashoid (4 vastajat); ühisürituste korraldamine (4 vastajat); personaliküsimuste lahendamine (3 vastajat); arengukava koostamine (3 vastajat); haruraamatukogude nõustamine ja abistamine (3 vastajat); raamatukogudevahelise laenutuse korraldamine (2 vastajat) ning vajadusel harukogu töötaja asendamine (2 vastajat). Ühes vallaraamatukogus lisandus peale kooliraaamatukoguga ühendamist juhataja tööülesannete hulka kooli õpikutekoguga tegelemine. Ühele vallaraamatukogu juhatajale lisandus kohustus jagada oma tööaega nii pea- kui ühe harukogu vahel.

Vastuste erinevus võib tuleneda mitmetest asjaoludest. Mõningate ülesannetega (eelarve koostamise, majandamise ja muu asjaajamisega) tegelesid töötajad iseseisvate asutuste juhatajatena ka varem, kuid märksa väiksemas mahus. Õigem oleks nende ülesannete puhul väita, et kasvanud on töö maht. Töökoormuse kasv tuli välja kõigi vallaraamatukogude juhtide vastustest. Osaliselt võib vastuste erinevus tulla ka sellest, et suuremate raamatukogude juhtidel oli juba varasemalt olemas ulatuslikum juhtimise ja personalitöö kogemus. Seega ei peetud neid lisandunud ülesanneteks. Türi raamatukogust vastati: *„Ülesandeid ei lisandunud, lihtsalt koormus kasvas. Enne tuli ainult kohalike asjadega tegeleda. Peale ühendamist lisandus endiste vallavalitsuste personali- ja majandusalane töö“*. Kolme vallaraamatukogu peakogudest saadud vastused jäid üsna napisõnaliseks ja nende põhjal ei saanud põhjalikumalt teada, millised muutused töös toimusid. Näiteks vastati ühest pearaamatukogust, et lisandus juhtimine, ent jäi selgusetuks, milles see täpsemalt seisneb.

Põhjalikumalt kirjeldas oma tööülesandeid Kadrina vallaraamatukogu juht *„Kogu dokumentatsiooni koostamine, asjaajamine, personalitöö, töölepingute koostamine, ametijuhendid, käskkirjad, puhkuste graafikud, töötabelid, töötervishoid, tööohutus, koolituste võimaldamine, arendustegevus, kõigi filiaalide haldusjuhtimine, ühtse eelarve koostamine ja täitmise jälgimine jne“*.

Muutuste kohta haruraamatukogude töös toodi kõige sagedamini välja, et enam ei tegelda raamatukogu majandusprobleemidega (10 raamatukogu). Viie vallaraamatukogu harukogude raamatukoguhoidjatele kaasnes kohustus teatud päevadel peakogus töötada. Veel mainiti ära:

asjaajamise koondumine pearaamatukokku (4 raamatukogu), iseseisva otsustusõiguse kadumine (2 raamatukogu), kogude komplekteerimise üleminek pearaamatukogule (2 raamatukogu), kataloogimise üleminek pearaamatukogule (2 raamatukogu), vallasise raamatulaenutuse korraldamine (2 raamatukogu), muutus ainult alluvussuhe (1 raamatukogu), tihedam koostöö valla raamatukogude vahel (1 raamatukogu), haruraamatukogud ei pea tegelema enam ürituste korraldamisega (1 raamatukogu). Kaheksa vallaraamatukogu harukogudest mainiti muuhulgas ära ka ametinimetuse muutumine juhatajast raamatukoguhoidjaks Üheksa vallaraamatukogu koosseisus oli aga ka haruraamatukogusid, kus leiti, et nende töös pole peale ühendamist muudatusi toimunud.

„Minu arusaamist mööda pole minu tööülesannetes erilisi muudatusi toimunud, lugesin ka eelmiste töötajate tööjuhendeid enne ühendamist, tööülesanded on samad nagu kõikides raamatukogudes, muutus toimus ainult ametinimetuses. Põhilise dokumentatsiooniga tegeleb juhataja, oma raamatukogu dokumentatsiooni eest vastutame ise.“

„Muutused pole olnud suured. Vallaga suhtlemine toimub nüüdsest küll pearaamatukogu direktrissi kaudu, tema tegeleb eelarve koostamisega, vahendab arveid. Puhkusele või koolitusele minekuks tuleb esitada oma soov pearaamatukogu direktrissile jne. Aga oma raamatukogu eest vastutab ikka kohapealne raamatukoguhoidja ise. Raamatud ja perioodika tellime ise, aruanded koostame ise (direktriss teeb nende põhjal lihtsalt hiljem koondaruande). Reeglina ei taju, et midagi väga muutunud oleks.“

Vastustest võib järeldada, et sageli on muutused minimaalsed, kuna tegelikult tegeletakse endiste tööprotsessidega edasi.

Eraldiseisvate asutustena vastutasid valla piirkonnas tegutsevate raamatukogude juhatajad ise oma raamatukogu eelarve kasutamise eest. Seetõttu küsiti vastajatelt, kuidas jaguneb raamatukogude eelarve peale raamatukogude ühendamist.

22-st vallaraamatukogust vastati, et raamatukogude eelarve on ühine. Ühest vallaraamatukogust lisati, et nii on olnud alles paaril viimasel aastal. Kolmes vallaraamatukogus on igal koosseisu kuuluval raamatukogul oma eelarve.

Vastuolu tekkis Mäetaguse raamatukogust saabunud vastustes. Mäetaguse raamatukogust vastati, et eelarve on raamatukogudel ühine, kuid harukogude töötajad väitsid vastupidist. Mäetaguse raamatukogu koosseisu kuuluvast Pagari raamatukogust vastati, et raamatukogu kuulub ühe juhtimise alla hoopis seltsimajaga. Seega pöördui vastuse täpsustamiseks uuesti Mäetaguse

raamatukogu juhi poole ja paluti olukorda selgitada. Mäetaguse raamatukogu direktor vastas: „Pagari raamatukogus teenindab seltsimaja perenaine, kes ei kuulu Mäetaguse raamatukogu töötajate koosseisu. Segane olukord, aga raamatukogu on minu alluvuses ilma töötajata. Eelarve esitavad Kiikla ja Pagari mulle ja mina teen ühise. See on tabeli kujul, nii, et sealt on eraldi näha ka teised raamatukogud. Raamatupidamises on nad veel hetkel eraldi, aga seda tahetakse muuta. Raamatuid tellivad kõik ise, siiski peame selles osas omavahel nõu“.

Vastustele lisatud selgituste põhjal võib järeldada, et kuigi enamikes vallaraamatukogudes väideti, et raamatukogude eelarve on ühine, saab ühisest eelarvest rääkida ainult majanduskulude osas. Kirjanduse komplekteerimiseks on enamasti igal vallaraamatukogu koosseisu kuuluval raamatukogul ette nähtud oma komplekteerimissummad. Kuidas komplekteerimissummat jaotatakse, sõltub siiski otseselt pearaamatukogust ja nagu vastustest selgus, ei omata mõne vallaraamatukogu harukogudes sellest kindlat ülevaadet. Alljärgnevalt on välja toodud osadest raamatukogudest lisatud selgitused.

„Ametlikult on küll ühine eelarve, aga selle ühise eelarve sees on veel omakorda igal raamatukogul päris oma eelarve. Vajaduse ja soovi korral saab siiski raamatukogude vahel summasid ümber jagada. Seda reguleerib pearaamatukogu.“

„Vallaraamatukogu direktor jagab, kui palju raha keegi saab. Jagamise põhimõtet ei tea. Eelarve jagamine ei ole õiglane, vähenenud on raha teavikute ostmiseks ja perioodika tellimiseks.“

„Riigilt saadav raha jaotub vastavalt teeninduspiirkonna elanike alusel, omavalitsustelt saadav raha teeninduspiirkonna eelmise aasta lugejate arvu järgi“.

Eelarve koostamise kohta vastati ühest harukogust: „Eelarve koostasime varem ise, nüüd anname edasi oma soovid ja eelarve paneb kokku vallaraamatukogu juhataja. Vallale läheb see ühtse tabelina ja ka täitmise aruanded tulevad vallast ühtse tabelina. Enda kulutustel tuleb püüda kuidagi silm peal hoida, et üldse millestki aru saada. See on kindlasti subjektiivne seisukoht, aga minul aasta lõpuks täpne ülevaade puudub. Kuna meil on võimalik täita statistilise aruande tabeleid tavapäraselt, siis rahaline pool jääb juba teist aastat tühjaks.“

See, et pärast raamatukogude ühendamist ei ole haruraamatukogude töötajad kursis eelarverahade jagunemisega ja puudub ülevaade raamatukogude majandamiskuludest, selgus mitmest vallaraamatukogust saabunud vastustest.

Küsimusele, kuidas toimub raamatukogude aruandlus, vastati 23-st vallaraamatukogust, et aruande koostab iga raamatukoguhoidja oma raamatukogu andmete põhjal ning pearaamatukogus koostatakse maakonna keskraamatukogule ja vallavalitsusele esitamiseks ühine koondaruanne. Ainult kahest vallaraamatukogust vastati, et aruande koostamine on täielikult pearaamatukogu ülesanne.

Ühendatud vallaraamatukogude plussiks on peetud suuremat kollektiivi ja seda, et koos on lihtsam läbi viia ka üritusi. (Raatma 2010; Lehtmets 2014) Seetõttu küsiti vastajatelt, kuidas nad hindavad koostööd pea- ja haruraamatukogude vahel ürituste korraldamisel.

Koostööd ürituste korraldamise osas hindasid väga heaks või heaks vastajad 11-st vallaraamatukogust ja heaks või rahuldavaks vastajad kuuest vallaraamatukogust. Viiest vallaraamatukogust hinnati omavahelist koostööd ürituste korraldamisel rahuldavaks. Kahest vallaraamatukogust hinnati seda halvaks. Ühest vallaraamatukogust saabunud vastustes jagunesid hinnangud: väga hea, hea, rahuldav ja halb.

Kuigi vastajad andsid hinnangu omavahelisele koostööle ürituste korraldamise osas, selgus seitsmest vallaraamatukogust saabunud vastustes, et lugejatele üritusi koos ei tehta. Koostöö ürituste osas toimib neis raamatukogudes, kus harukogude töötajad käivad teatud päevadel tööl peakogus ja on paratamatult seotud peakogus ürituste korraldamisega. Mujal toimub koostöö pigem omavaheliste kokkusaamiste organiseerimise tasandil. Mitmest raamatukogust vastati, et oma lugejatele teeb igaüks üritusi ise, kuid üheskoos toimuvad aastalõpu koosolekud või ühised väljasõidud. Koostöö puudumise põhjustena nimetasid raamatukoguhoidjad ära raamatukogude omavahelist kaugust ja harukogude lühendatud tööaega. Mõnest raamatukogust saabunud vastustest selgus, et omavaheline koostöö toimus tihedalt enne ühendamist. Nüüd on selle puudumine seotud ühendamise käigus sassi läinud suhetega.

Vastuste põhjal võib järeldada, et kuigi vallaraamatukogu pearaamatukogudes kasvas töömaht, ei pruugi muutused töökorralduses igal pool olla märgatavad. Haruraamatukogudes tajutakse kõige enam muutust majandusküsimuste minekus peakogu pädevusse. Eelarve koostamine ja aruande esitamine kuulub haruraamatukogudes töökohustuste hulka endistviisi. Samas selgus, et harukogude töötajad ei ole kursis sellega, kuidas eelarve rahasid jaotatakse. Ürituste korraldamise osas toimub koostöö pigem töötajatevaheliste kokkusaamiste tasandil.

2.4.6. Kogud ja komplekteerimine ühendatud vallaraamatukogudes

Raamatukogude ühendamise üheks kasuteguriks on peetud paremini korraldatud komplekteerimist, mis tagab kogude mitmekesisuse ja väldib liigset dubleerimist. Selleks, et välja selgitada, kuidas toimib ühendatud vallaraamatukogudes töö kogudega ja nende komplekteerimine küsiti vastajatelt, kas peale ühendamist on vallaraamatukogu kogud ühised ja kajastuvad ühises raamatukoguprogrammis või on igal koosseisu kuuluval raamatukogul oma kogu ja oma raamatukoguprogramm ning kuidas toimub kogude komplekteerimine. Ühtlasi paluti neil vastajatel, kelle raamatute komplekteerimine toimub peakogu kaudu, hinnata millisel määral nende ettepanekutega arvestatakse.

Vastustest selgus, et kogud on ühised ja kajastuvad ühises raamatukoguprogrammis neljal vallaraamatukogul: Tapa, Saku, Viimsi ja Alatskivi valla raamatukogudes. Ülejäänud vallaraamatukogudes on vastuste põhjal igal koosseisu kuuluval raamatukogul oma kogu ja oma raamatukoguprogramm. Türi raamatukogust vastati: *„Programm on meil kõigil RIKS, oleme Järvamaa Keskraamatukogu töökohad. Seega ühise kogu saaksime ainult RIKS-i pealitsentsi omandamisel. Ei pea seda vajalikuks- saame ka nii omavahel raamatuid vahetada“*.

Kogude komplekteerimise osas selgus, et viies vallaraamatukogus (Tapa, Kuusalu, Saku, Rakke ja Saue) toimub harukogudele kirjanduse komplekteerimine peakogu poolt. 19-s vallaraamatukogus komplekteerivad harukogude töötajad ise. Neist neljas vallaraamatukogus tellitakse ajalehed ja ajakirjad haruraamatukogudesse siiski pearaamatukogu poolt. Alatskivi vallaraamatukogu koosseisu kuuluvale Kokkora raamatukogule aga enam uusi raamatuid ei tellita.

Vastustes ilmnes erinevusi ka riigi ja kohaliku omavalitsuse poolt kirjanduse tellimiseks eraldatud summade kasutamises. Ühest vallaraamatukogust selgitati, et haruraamatukoguhoidjad tellivad ise raamatud riigi poolt eraldatud kirjanduse soetamise raha eest. Omavalitsuse poolt eraldatud summa eest komplekteeritakse läbi peakogu. Anija valla keskraamatukogust vastati, et haruraamatukogude töötajad tellivad oma raamatukogule kirjanduse ise, kuid eelnevalt tuleb tellimus peakogus kooskõlastada. Kahest vallaraamatukogust saabunud vastustest selgus veel, et omavahel siiski konsulteeritakse, milliseid raamatuid tellida, et ei tekiks liiga palju topelt eksemplare. Ühtlasi arvestatakse ka raamatute vahetamise võimalusega.

Türi raamatukogu ühest harukogust vastati: „*Raamatukogu komplekteerib ise raamatud maakonna keskkogust, kuid perioodika tellib igale raamatukogule pearaamatukogu. Peakoguga toimub ka arutelu kallimate raamatute ostmisel, siis otsustatakse*“.

Tapa Linnaraamatukogust vastati: „*Komplekteerib pearaamatukogu. Kõik harukogud saadavad oma tellimuse peamajja, kus siis otsustatakse, mida on võimalik tellida, mida mitte- kõik sõltub ju ikkagi rahast*“.

Kas ka teistes vallaraamatukogudes omavahel tellimuste esitamisel nõu peetakse, jäi vastustest selgusetuks. Kuid ühe vallaraamatukogu harukogude töötajad vastasid, et tellimus esitatakse otse maakonna keskraamatukogule.

Samas selgus, et komplekteerimise osas on töökorraldust ühes vallaraamatukogus ka muudetud, kuna peakogu kaudu tellimine ei rahuldanud haruraamatukogude lugejate vajadusi. Ühest raamatukogust vastati: „*Iga raamatukogu komplekteerib ise. Vahepeal lühikest aega komplekteeris juhataja, aga millegipärast see ei toiminud. Isiklikust vaatevinklist vaadatuna pean ütleva, et kui tellib üks isik, jääb raamatute valik väga ühekülgseks. Iga raamatukoguhoidja ikka ise näeb, mida selle kogu lugejad vajavad. Ja sedasi on kogud komplekteeritud erinevalt ja on ka väiksemas kogus raamatuid, mida suurema kogu lugejad tahavad laenutada. Nii on võitnud mõlemad kogud*“.

Raamatukoguhoidjatel, kelle raamatukogule komplekteerib kirjandust peakogu, paluti välja tuua oma arvamus selle kohta, millisel määral arvestatakse kirjanduse tellimisel harukogude töötajate ettepanekuid.

Kahest vallaraamatukogust vastati, et harukogude töötajate ettepanekutega arvestatakse täielikult. Kaheksast vallaraamatukogust vastati, et raamatukoguhoidjate ettepanekutega arvestatakse osaliselt. Saku vallaraamatukogust, kus harukogud toimivad ka kooliraamatukogudena lisati, et komplekteerimisel arvestatakse ettepanekutega täielikult õppekirjanduse tellimisel, muu kirjanduse puhul arvestatakse osaliselt. Ainult ühest vallaraamatukogust arvati, et harukogu töötajate ettepanekuid ei võeta arvesse.

Vastuste põhjal selgus, et vallaraamatukogudes, kus harukogudele komplekteerib kirjanduse või perioodika peakogu, toimub see siiski vastavalt haruraamatukogust esitatud ettepanekutele, millega püütakse võimaluste piires arvestada. Arvatakse, et kokkuvõttes saavad kogud mitmekesisemad. Kasu on mõlemapoolne kui kogudevaheline raamatuvahetus toimib. Samas aga tekitab probleeme liiga väike eksemplaride arv terve valla lugejate peale. Mõne

vallaraamatukogu harukogudes arvatakse siiski, et pearaamatukogu otsustab rahade üle enda kasuks, seda eriti ajakirjade tellimisel. Vallaraamatukogu põhjendab oma otsuseid suurema teeninduspiirkonnaga, kuid haruraamatukogude töötajad leiavad, et ka väiksematel raamatukogudel peaks säilima võimalus ajakirjandust tellida vähemalt sama summa eest, kui see oli enne raamatukogude ühendamist.

2.4.7. Seminaridest ja koolitustest osavõtmine

Maakonnaraamatukogudest nähti probleemi selles, et peale raamatukogude ühendamist kaob tihedam kontakt raamatukoguhoidjatega, kuna enamusel töötajaist ei võimaldata osaleda maakonna keskraamatukogu poolt korraldatavatel seminaridel (Enok, Palm 2014). Meeli Veskus on avaldanud arvamust, et ühendatud raamatukogudes saab muuhulgas korraldada tulemuslikumalt ka töötajate koolitamist (Veskus 2008, lk 6). Seetõttu küsiti vastajatelt, kuidas on korraldatud maakonna keskraamatukogus toimuvatest seminaridest osavõtmine ja kuidas on korraldatud töötajate koolitamine.

17-st raamatukogust saabunud vastustest selgus, et seminaridest võib osa võtta igast vallaraamatukogu koosseisu kuuluvast raamatukogust vähemalt üks töötaja vastavalt oma soovile ja võimalustele. Neist kahest vallaraamatukogust lisati, et võimalusel võtavad seminaridest osa kõik valla raamatukogutöötajad. Seitsmest vallaraamatukogust vastati, et enamjaolt osaleb seminaridel direktor või siis üks või kaks töötajat, kes hiljem teistele saadud info edastavad. See, et maakonna keskraamatukogus korraldatud seminaridest võtab osa ainult direktor, selgus ühest vallaraamatukogust saabunud vastustest.

Põhjuseks, miks kõigil ei ole võimalik seminaridest osa võtta, oli peamiselt see, et raamatukogu peab olema lugejatele avatud. Enamuses harukogudes töötab ainult üks raamatukoguhoidja ja see loob omad piirangud. Tegemist on enamasti piirkondliku, valla poolt esitatud nõudega. Küll aga on tavaliselt peakogudes töötajaid rohkem, kes samuti leiavad, et nende osalemisvõimalused on piiratud. Ühest raamatukogust vastati, et harukogude töötajatel ei ole probleemi seminaridel osalemisega, kuid peakogu töötajad neile tavaliselt ei pääse, kuna pearaamatukogust osaleb peamiselt direktor.

„Raamatukogu peab olema lugejatele avatud. Enamuses struktuuriüksustes on üks töötaja. Seega saab osaleda vaid äärmise vajaduse korral, näiteks aastalõpuseminaril.“

„Seminaridel tavaliselt korraldatakse ka koolitusi, seetõttu arvestame töötajate vajadustega, huvidega ja sellega, et raamatukogud ei oleks korraga vallas suletud. Kõik seminaril kuulnud info antakse edasi neile töötajatele, kes antud koolitusel või seminaril ei osalenud. Üldjuhul direktor osaleb võimalikult kõigil seminaridel.“

Koolitustel on võimalik osaleda vastavalt vajadusele või oma soovidele 21 vallaraamatukogu töötajatel. Kolmest vallaraamatukogust vastati, et koolitustel osaleb enamasti direktor ja ühest vallaraamatukogust vastati, et koolitustel käibki ainult raamatukogu direktor. Samas selgus 12-st vallaraamatukogust saabunud vastustest, et koolitustel osalemine on piiratud rahaliste vahendite nappuse tõttu. Ühest vallaraamatukogu harukogust vastati, et koolituslane info ei jõua peakogust harukoguni. Kuid ühest harukogust vastati, et nõuet töötajate koolitustel käimiseks ei ole. Ühe raamatukogu harukogust vastati, et seoses koolitusvõimaluste vähenemisega toimub töötajate arenguvõimaluste pidurdumine ja pikemas perspektiivis kutseoskuste allakäik.

Vastuste põhjal võib järeldada, et maakonna raamatukogude korraldatavatel seminaridel käimine on vabatahtlik, kuid mõnes vallaraamatukogus siiski piiratud seetõttu, et valla poolt ei anta luba raamatukogu selleks ajaks sulgeda. Koolitustel osalemine on ligi pooltes vallaraamatukogudes probleemiks, kuna raamatukogutöötajate koolitusraha on liiga napp. On ka üksikud vallaraamatukogud, kus koolitusrahasid kasutab enamjaolt raamatukogu juht ja harukogude töötajad tunnevad, et nende arenguvõimalused on piiratud.

2.4.8. Uue töökorralduse plussid ja miinused

Vastajatel paluti omaltpoolt analüüsida, kas raamatukogude ühendamise juures saab välja tuua võitjaid ja kaotajaid ning millised on uue töökorralduse plussid ja miinused.

Kaheksas vallaraamatukogus arvati, et ühendamisest võitsid lugejad, kelle kasutada on mitmekesisemad kogud. Kaheksas vallaraamatukogus peeti võitjateks haruraamatukogusid: ilma ühendamata oleks raamatukogud ilmselt mõne aja pärast suletud (3 raamatukogu), harukogude töö on seoses asjaajamise ja majandamise üleminekuga pearaamatukogule muutunud lihtsamaks

(2 raamatukogu), ühendatud raamatukogu koosseisus on paremad arenemisvõimalused (3 raamatukogu).

Kahes vallaraamatukogus arvati, et ühendamisel võitis pearaamatukogu. Ühes vallaraamatukogus sai peakogu juurde töotajaid. Teises vallaraamatukogus arvasid harukogude töotajad, et arenguvõimalused on nüüd ainult peakogul. Seitsmes vallaraamatukogus peeti võitjaks vallavalitsust, kes hoiab kokku nii raamatukogude majandus- kui ka tööjõukulude pealt ning ei pea enam asju ajama mitme juhatajaga. Kümnes vallaraamatukogus oli ka vastajaid, kes arvasid et võitjaid ei ole. 18 vastajat 11 ne vallaraamatukogu koosseisust vastasid, et nad ei oska sellele küsimusele vastata või jätsid vastamata.

Kaotajateks peeti erinevatel põhjustel haruraamatukogusid ja nende lugejaid (12 raamatukogu). Põhjuseks nimetati kõige sagedamini haruraamatukogude lahtiolekuaja vähenemist (10 raamatukogu). Kaotusena mainiti ka, et külaraamatukogud kaotasid oma iseseisvuse ja otsustusõiguse (1 raamatukogu), juhatajad kaotasid oma ametinimetuse ja peale ühendamist vähenesid oluliselt kirjanduse komplekteerimiseks mõeldud summad (1 raamatukogu), ühendamise käigus said rikutud head suhted kolleegidega (1 raamatukogu). Kahest raamatukogust mainiti kaotajana ära ühendamise käigus tööta jäänud endised juhatajad.

„Ilmselgelt on kaotajateks väikesed raamatukogud- juhtimine toimub kaugelt, juhataja jõuab kohale harva ja otsused tuleb teha endal kohapeal. Raamatukogud on muutunud selles osas rivaalideks- „miks tema sai uue arvuti, aga minul on põrand siiamaani värvimata!“. Näiteks, kui varem suutsime eelarves kokku hoida, siis sai aasta lõpul ehk midagi asjalikku osta. Nüüd hoia kokku kui palju tahes- üle ei jää midagi ja kui jääbki, siis ei pruugi selle kokkuhoitud raha eest midagi saada, vaid saab hoopis mõni teine raamatukogu.“

Kolmest vallaraamatukogust nimetati kaotajaks pearaamatukogu ja seda eelkõige väga suure töökoormuse tõttu. Vallaraamatukogusid, kus arvati, et kaotajaid selles protsessis ei olnud, oli kuus. Seevastu üheksas vallaraamatukogus olid vastajad eriarvamustel.

Ühest raamatukogust vastati: *„Igas protsessis on nii kaotajaid kui võitjaid, tuleb osata kohaneda ja leida paremaid lahendusi süsteemi toimimiseks, eesmärgiks teenuse parim kasutatavus, kaasaja võimaluste maksimaalne pakkumine ja üldine sisuline mitmekesisus kasutajale“.*

Ühendatud vallaraamatukogu plussid:

- Tihedam suhtlus ja koostöö (11 raamatukogu).
- Otstarbekam komplekteerimine (6 raamatukogu),
- Süsteemisisene raamatulaenus (6 raamatukogu)
- Paindlikum eelarve kasutamine (6 raamatukogu)
- Lugejateeninduse paranemine (5 raamatukogu)
- Ühtne juhtimine (3 raamatukogu)
- Paremini korraldatud koolitustegevus (3 raamatukogu)
- Kokkukuuluvustunne (3 raamatukogu)
- Harukogude töö lihtsamaks muutumine (3 raamatukogu)
- Raamatukogud, mis muidu oleks ilmselt suletud jäid alles (3 raamatukogu),
- Majanduslik kokkuhoid (2 raamatukogu)
- Töötajate efektiivsem rakendamine (2 raamatukogu)
- Ühine arendustegevus (2 raamatukogu),
- Raamatukogudest tekib vallas ühtsem pilt (2 raamatukogu)
- Paberimajanduse vähenemine (1 raamatukogu).
- Omavaheline töötajate asendamine puhkuse või haiguse ajal (1 raamatukogu).

15 vastajat erinevatest vallaraamatukogudest leidsid siiski, et plusse ei ole või jätsid küsimusele vastamata.

Ühendatud vallaraamatukogu miinused:

- Pearaamatukogu töötajate ja juhi töökoormuse suurenemine (7 raamatukogu).
- Lugejateeninduse halvenemine (7 raamatukogu)
- Töötajate koosseisude vähenemine ja raamatukogu lahtiolekuaegade lühendamine (5 raamatukogu),
- Teeninduspunktide kadumine (1 raamatukogu)
- Raamatute kättesaadavuse vähenemine (1 raamatukogu)
- Töötajate emotsionaalsed pingeid seoses ametinimetuse muutusega ja uue alluvussuhte tekkimisega. (6 raamatukogu)
- Iseseisva otsustusõiguse kadumine (5 raamatukogu)
- Kaotused palgas (3 raamatukogu),

- Raamatute ja perioodika raha vähenemine (2 raamatukogu),
- Raamatukogude omavaheline kaugus(2 raamatukogu),
- Harukogu töötajate peamajas töötamine (2 raamatukogu),
- Ebatäpne või valikuline infoliikumine (1 raamatukogu),
- Arenemisvõimalus on ainult pearaamatukogul (1 raamatukogu),
- Koolitusrahade vähenemine ja töötajate arengu pidurdumine (1 raamatukogu)

Ühest raamatukogust vastati, et miinuseks on see, et ühendamine pole andnud soovitud tulemust. Kolmest raamatukogust arvati, et miinuseid ei ole.

Vastustest selgus, et raamatukoguhoidjate arvamused ühendatud raamatukogude plussidest ja miinustest on raamatukoguti väga erinevad. Kui ühes raamatukogus peeti plussiks võimalust töötajaid vajadusel asendada, siis kahes raamatukogus arvati vastupidi. Raamatukogu kasutaja seisukohast on see kasulik, kuid töötajatele võib see osutada ebamugavaks ja kulukaks. Üks vastaja kommenteeris: „*Üksteise asendamine osakogude töötajate puhkuste ja haiguste ajal on aga täielik jama- kaob töö järjepidevus (iga töötaja ju täpselt teab, kus tal miski on või kus tal mingi tööjärg parasjagu pooleli on), sõidukulusid ei taha keegi katta*“.

„*Võivad tekkida töötajate motivatsiooniprobleemid ja muutused ametiülesannetes, mis ei kajastu palgas.*“

Plusse ja miinuseid ei toodud välja ka Kose raamatukogust, kuna protsessist on möödas veel liiga vähe aega. Kose raamatukogu direktor vastas, et neile küsimustele saab vastata ehk aasta pärast, praegusel hetkel oleks see spekulatsioon.

Kolmes varem ühendatud vallaraamatukogust ei toonud omalt poolt plusse ega ka miinuseid välja ükski töötaja. Sellest võib järeldada, et puudub töö sisuline analüüs, millele pööras tähelepanu ka Ilme Sepp (2014) Läänemaa Keskraamatukogust. See tähendab, et vallapoolsetele otsustajatele omapoolseid nõudmisi esitades puudub alus, millele toetuda.

2.4.9. Vastajate hinnangud ühendamise tagajärgedele ja kogemustest lähtuvad soovitusel

See, kas raamatukogude ühendamine on end õigustanud või mitte, selgub alles mõni aeg hiljem. Käesolevas uuringus osalevate vallaraamatukogude ühendatult töötamise aeg on küllaltki erinev, sellegipoolest paluti vastajatel avaldada oma arvamust, kas nende arvates oli raamatukogude ühendamine õigustatud ning paluti oma vastust ka põhjendada. Samuti paluti vastajatel välja tuua, kas ühendamine on andnud majanduslikku kokkuhoidu. Paluti ka kirja panna oma kogemustest lähtuvad soovitusel teistele, kellel ühendamisprotsess veel ees seisab.

Kümnes vallaraamatukogus arvati, et nende omavalitsuses oli raamatukogude ühendamine õigustatud. Neljast vallaraamatukogust arvati, et ühendamine ei olnud õigustatud. Kaheksas vallaraamatukogus läksid vastajate arvamused lahku, osad vastajad arvasid, et ühendamine oli õigustatud, teised arvasid, et mitte. Kolmest vallaraamatukogust ei toonud vastajad oma arvamust selles osas välja.

Vallaraamatukogudes, kus leiti, et ühendamine oli õigustatud toodi välja järgmisi argumente: raamatukogud on muutunud nähtavamaks (1 raamatukogu); töö ja omavaheline suhtlus on paremini korraldatud (1 raamatukogu); ühtne juhtimine, eelarve, arengukava, komplekteerimine, raamatukogude vaheline laenutus, üksteise abistamine, ühine andmebaas, näituste vahetamine, osalemine üritustel, kokkuhoid komplekteerimise ja infotehnoloogia arvelt (1 raamatukogu); kogude koostis ja lugejateenindus on paranenud (1 raamatukogu); majanduslik kokkuhoid, mitmekesisem kirjandus (1 raamatukogu); raamatukogude areng on olnud ühtlane, heas korras renoveeritud raamatukogud, ühtne juhtimine (1 raamatukogu); ühe töötajaga raamatukogu toimimine ei ole efektiivne, tööjõudu saab vahetada (1 raamatukogu). Kahest vallaraamatukogust vastati, et ühendamine oli õigustatud, kuna lugejate arvu on vähenenud. Ühest vallaraamatukogust arvati, et ühendamine õigustas end majandusliku kokkuhoiu mõttes.

Vastuargumentidena nimetati: ühendamine õigustas end vallas, mitte raamatukogudes (1 raamatukogu); põhitähelepanu on ainult pearaamatukogul (1 raamatukogu); sisuliselt on jäänud kõik samaks (1 raamatukogu); töö oleks toiminud ka endistviisi (1 raamatukogu); ei näe põhjuseid, miks ei oleks võinud jätkata eraldi (1 raamatukogu); miski ei toimi nii nagu oli plaanitud (1 raamatukogu). Ühest vallaraamatukogust vastati, et kuna nüüd on sellise töökorraldusega juba harjutud, siis ei oskagi öelda, kas oli õigustatud või mitte, ilmselt ikka mitte. Samas jätsid mitmed vastajad, kes arvasid, et raamatukogude ühendamine ei olnud

õigustatud, oma arvamuse põhjendamata. Alljärgnevalt on välja toodud osadest raamatukogudest tulnud selgitused.

„Ei olnud õigustatud. Mingit kokkuhoidu seeläbi ei toimunud, kuigi seda toodi valla poolt üheks põhjuseks. Toimima pole hakanud õieti mingid punktid, mida kultuurinõunik omal ajal suurte põhjustena ja ühinemise plussidena välja tõi. Peale selle, et vallaga suhtlemine käib läbi pearaamatukogu direktori ei ole tegelikult midagi muutunud. Kas ainult selle pisimuutuse pärast tasus ühendama hakata? Mina nii ei arva ja ei arva ka ükski teine meie valla raamatukoguhoidja. Pigem on seeläbi tekkinud intriigid mõnede töötajate vahel ja enne tõeliselt heade kolleegidena läbi saanud raamatukoguhoidjatel on nüüd okas hinges.“

„Mina arvan, et oli õigustatud. Tegelikult süsteem toimiks, kui tegu oleks teiste inimestega. Kolme raamatukogu oleks täiesti võimalik ühtselt juhtida ja majandada, kui toimiks omavaheline kommunikatsioon normaalselt, kui tehtaks reaalsed koostööd komplekteerimisel ja ürituste korraldamisel ning suudetaks jõuda ühtsetele seisukohtadele.“

Vastustest järeldub, et oluline tähtsus ühendatud raamatukogu toimimise edukuses on töötajate omavahelistel suhetel.

Vastajatel paluti anda oma hinnang ka selle kohta, kas nende raamatukogu teeninduspiirkonnas on raamatukoguteenus pakkumine muutunud peale ühendamist paremaks või halvamaks.

Viiest vallaraamatukogust arvasid nii pea- kui ka harukogude vastajad, et teenus on muutunud peale ühendamist paremaks. Neljast vallaraamatukogust arvati, et ühendamine teenuse pakkumises muutusi pole toonud. Seda, et teenuse pakkumine on läinud halvemaks, leidsid üksmeelselt ainult ühe vallaraamatukogu koosseisu kuuluvad töötajad. Ühest vallaraamatukogust vastati, et muutuseid teenuse kvaliteedis on veel vara hinnata, kuna ühendamisest on liiga vähe aega möödas. Ülejäänud 14-ne vallaraamatukogu vastustest oli näha, et raamatukogude ühendamine mõjutas teenuse pakkumist vallaraamatukogude koosseisu kuuluvate raamatukogude puhul erinevalt. Viiest vallaraamatukogust vastati, et mõnes osas muutus teenuse pakkumine paremaks, kuid harukogude lahtiolekuaja vähenemisega seoses, harukogudes teenuse pakkumine siiski halvenes. Viiest vallaraamatukogust arvasid osa töötajaid, et teenus on muutunud paremaks, teised arvasid, et mingeid muutusi toimunud ei ole. Ühes vallaraamatukogus arvati peakogust, et teenuse pakkumine on jäänud samale tasemele, kuid harukogudest vastati, et teenus on muutunud kehvemaks.

Kolmest vallaraamatukogust tulnud vastuste põhjal võib väita, et teenuse pakkumine on raamatukoguti väga erinev. Osa töötajaid leidsid, et teenuse pakkumine on muutunud paremaks, osa arvasid, et muutusi toiminud ei ole ja osade vastajate meelest on teenuse pakkumine halvenenud. Ühe vallaraamatukogu peakogust vastati, et teenuse kvaliteet ei ole langenud, kuid inimesed vajavad lihtsalt rohkem aega uute oludega harjumiseks.

Vastajatel paluti välja tuua ka põhjused, mis on mõjutanud nende raamatukogude teenuse kvaliteeti.

Teenuse paremaks muutumist põhjendati kõige sagedamini süsteemisisese raamatulaenutuse hoogustumisega (12 raamatukogu). Veel nimetati teenuse paranemisele kaasa aidanud teguritena: omavahelist tihedamat suhtlust (4 raamatukogu), koostööd ürituste korraldamisel (2 raamatukogu), ühtset komplekteerimist (2 raamatukogu), lugejateeninduse mugavamaks muutumist (2 raamatukogu), ühtset juhtimist (1 raamatukogu), otstarbekamat majandamist (1 raamatukogu). Ühest vallaraamatukogust mainiti ka ära, et tihenend on koostöö teiste kohalike asutustega.

Teenuse halvemaks muutumisel peeti peamiseks teguriks raamatukogude lahtiolekuaegade lühenemist (7 raamatukogu). Ära nimetamist leidsid veel: kesisem raamatuvalik (1 raamatukogu) ja liiga pikad järjekorrad raamatutel (1 raamatukogu). Mõlemad põhjused on tingitud sellest, et napib komplekteerimisraha või tellitakse raamatuid vallaraamatukogu kogude peale ainus eksemplar. Ühest vallaraamatukogust nimetati ära ka koolitusvõimaluste puudumist.

Ühe vallaraamatukogu pearaamatukogust vastati: „*Peale otsest ühendamist ei muutunud midagi, peale harukogu osalise töötaja kehtestamist on teenus halvenenud. On veel üks aspekt: harukogu vallapoolset komplekteerimissummat vähendati väga oluliselt*“.

Vastuste põhjal võib järeldada, et veidi üle poolte vallaraamatukogudes arvatakse, et teenuse pakkumine on raamatukoguti ebaühtlase tasemega. Harukogude lugejate jaoks on raamatukogude lahtiolekuaegade vähenemine muutnud raamatukogu külastamise ebamugavaks. Ühe vallaraamatukogu harukogust vastati, et tänu raamatukogu lahtiolekuaaja vähendamisele tööinimene enam raamatukokku ei jõua. Seejuures jäi aga selgusetuks, miks ei ole lahtiolekuaegu reguleeritud nii, et mõnedel päevadel oleks siiski ka töötajal võimalus raamatukogu külastada. Kui juba praegu on vähendatud raamatukoguhoidja töökoormust poole koha peale, siis lugejaid kaotades tekib edaspidi oht, et raamatukogu sootuks suletakse.

Kuigi raamatukoguhoidjad tunnustavad, et kooskõlastatud komplekteerimine ja raamatukogude vaheline laenutus toimib edukalt, on siiski ka vastupidiseid arvamusi. Kui üks raamat ringleb järjekorra alusel mitmete raamatukogude vahel, siis muutub raamatu ootamise aeg lugeja jaoks liiga pikaks.

Kuna varem on väidetud, et raamatukogude ühendamine ei anna rahalist kokkuhoidu (Talvi 2008, lk 36; Veskus 2008, lk 6), siis paluti selles osas avaldada oma arvamust ka vastajatel.

Kuue vallaraamatukogu töötajad vastasid üksmeelselt, et ühendamine võimaldab majanduslikku kokkuhoidu. 15-st vallaraamatukogust arvati, et ühendamisega seoses majanduslikku kokkuhoidu välja tuua ei saa.

Neljas vallaraamatukogus läksid vastajate arvamused lahku. Kui osad arvasid, et majanduslikku kokkuhoidu ühendamine ei andnud, siis osa töötajaid arvas siiski vastupidi. Kuludena, mille arvelt kokkuhoid toimub, toodi välja: töötajate töötasud, sealhulgas ka kokkuhoid juhtimiskulude pealt (6 raamatukogu); komplekteerimiskulud (5 raamatukogu); majandamiskulud (2 raamatukogu). Kahest raamatukogust, kus arvati, et ühendamine on võimaldanud majanduslikku kokkuhoidu, ei toodud otseselt välja, mille arvelt kokkuhoid toimub.

Põhilised valdkonnad, mille arvelt vallal raha kokku hoida annab on töötajate töötasud, seoses juhtimiskulude pealt kokkuhoidmise ja töötajate töökoormuse vähendamisega ning koolitusrahad. Kuivõrd on omavalitsus vähendanud kirjanduse soetamiseks mõeldud komplekteerimisraha, jäi antud uuringus selgusetuks, kuid vähemalt viiest vallaraamatukogust saabunud vastuste põhjal saab väita, et komplekteerimiskulusid on vähendatud. Tähelepanuta ei saa jätta fakti, et peaaegu poolte omavalitsuste territooriumil tegutsevate vallaraamatukogude koosseisu kuuluvad ka ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogud, kus komplekteerimise ja tööjõukulude kokkuhoid on märkimisväärne.

Raamatukoguhoidjatel paluti kirja panna ka oma kogemustest lähtuvad soovitusel teistele, kellel tulevikus ühendamise protsess ees seisab. Kuigi vastuste saabudes tundus, et paljud vastajad olid jätnud sellele küsimusele vastamata, selgus kokkuvõtteid tehes, et ühtegi omapoolset soovitusel ei tulnud ainult kolmest vallaraamatukogust. Neist kahest vallaraamatukogust jäeti küsimusele vastamata, kuid ühest vastati, et ei osata soovitusel anda, sest valdade kaupa on see individuaalne. Nende vastuste juures on arvesse võetud kõigi vastanute vastuseid olenemata sellest, millise raamatukogu koosseisu vastaja kuulub. Antud soovitusel on grupeeritud valdkondade kaupa.

Kõige sagedasem soovitus seoses ühendamisprotsessiga oli põhjalike läbirääkimiste pidamine kõigi osapooltega, varudes selleks piisavalt aega (17 vastajat).

„Ei tohi unustada raamatukogus töötavaid inimesi. Tuleb selgitada miks ja milleks on see otsus vajalik. Kaasatud peavad olema kõik töötajad ja koos muudatused läbi rääkida. Selgitada muudatusi ka lugejatele. Tuleb leida lahendus, mis sobib nii raamatukogu töötajale kui lugejale.“

„Jälgida, et ühendamise sildi all ei loodaks võimalust mõnd raamatukogu sulgeda, töötajaid koondada jne. Kõik mõeldavad stsenaariumid ja tingimused tuleb paberil enne läbi mängida. Omavalitsusega kohtudes tuleb väga täpselt teada, mida tahetakse saada ja oma valdkonna küsimustes tuleb olla väga täpne ja kindel, sest omavalitsus üldiselt raamatukogundusest midagi ei tea, kuid meie ei tohi endast ebakompetentset muljet jätta.“

Oluliseks peeti eelnevalt tutvuda ka teiste ühendatud raamatukogude tööga (3 vastajat) ja teha kindlaks paikkondlikud võimalused ja vajadused (3 vastajat). Kasu peaks ühendamisest tõusma kõigile. Oluline, et raamatukogud jääksid avatuks ja raamatukoguteenus ei tohi muutuda halvemaks (10 vastajat).

Ühinemisotsuse tegemisel tuleb arvestada ka raamatukogude omavahelist kaugust (2 vastajat).

„Tuleks arvestada raamatukogude vahelist kaugust ja lugejate arvu. Kui lugejaid vähe ning vahemaad väikesed, on võimalik kulusid ja komplekteerimist paremini optimeerida. Kui igal kogul on oma lugejaskond ja peaeesmärk kulusid kokku hoida, võib ühendamine kaasa tuua mõne raamatukogu teenuse taseme halvenemise.“

„Liiga suured vahemaad pearaamatukogu ja haruraamatukogude vahel raskendaksid koostööd. Meie vallas on vahemaad väiksemad ja on organiseeritud hea vallasisene transport.“

Ühe vastaja sõnul on ühendamine õigustatud ka siis, kui vallas on üks suurem raamatukogu ja teised raamatukogud on väikesed.

Väike–Maarja vallaraamatukogust antud soovitused on enamjaolt mõeldud silmas pidamiseks pigem omavalitsustele, kui otseselt raamatukogudele.

„Vallal peab olema ühendamise eel tugev nägemus, mida ta tahab ühinemisega saavutada. Ka varjatud põhjused peab selgeks tegema. Ühineda peavad kõik tahtma, vastukarva ei saa teha. Pearaamatukogu valik (võrdsetel tingimustel) ja direktori leidmine peab olema väga hästi läbi

mõeldud. Palk peab pigem tõusma kui vähenema. Raamatukoguhoidjad peavad aru saama, et korralikult käivitatud ühendamine on edaspidises töös määrava tähtsusega. Oma soovid ja ettepanekud tuleb julgelt välja öelda. Mõnda teist raamatukogu kopeerida pole võimalik, sest tingimused ja olud on igal raamatukogul ääretult erinevad.“

Samas võib väita, et on siiski raamatukogusid ühendatud, vaatamata töötajate vastuseisule. Vähemalt neljast vallaraamatukogust saabunud vastustes väideti, et raamatukoguhoidjad olid ühendamise vastu, kuid see ei takistanud ühendamist.

„Meie kogemus näitas, et tegelikult pole kasu mingist jutust ega argumentide toomisest, kui ikka vald tahab ühe otsuse läbi suruda. Raamatukogud kuuluvad kohalikule omavalitsusele ja tema käes on võim neid ümber kujundada ja kasvõi sulgeda. Omavalitsus võiks siiski rohkem oma allasutuste juhte kuulata.“

Viis vastajat kirjutasid, et ühineda pole mõtet ühinemise pärast.

„Kui ühendamise põhjuseks on raha, siis võiks raamatukogud ise oma summasid jagada, selleks ei pea ühinema ja koostöö on palju tugevam. Meie puhul on toimunud vastupidi. Mingit koostööd enam ei toimu.“

Ühendatud raamatukogude juhi valikut pidasid raamatukogude edaspidise töö toimimise ja arengu seisukohast oluliseks viis vastajat.

„Vaja on tugevat juhti, kes suudaks juhtida nii inimesi kui asutust. Kust leida maale sellist tugevat juhti, kellele ei ole tähtis palga suurus.“

„Ühinemisel on kindlasti väga oluline inimene, kes hakkab pearaamatukogu juhtima. Konkreetselt meil on hästi läinud, kogu pandud vastutuse võttis enda kanda väga tubli ja meile eelnevalt tuttav inimene. Kas ta vääriliselt tasustatud ja tunnustatud on, ei tea. Vaatamata raskustele hoiame ühinenud raamatukogudes kokku ja abistame üksteist võimaluse piires. Samas olime ju ennegi head kolleegid.“

Mitmed vastajad pöörasid tähelepanu segadust tekitavale raamatukogu nime muutusele. Näiteks ei osata infokataloogidest harukogu peakogu nime alt otsida.

Ühe vastaja soovitus oli, et ühendamisel tasub võtta arvesse ka maakonna keskraamatukogu poolt tehtavaid ettepanekuid.

Töökorralduse osas pidasid vastajad oluliseks omavahelist koostööd (6 vastajat). Arvati, et harukogudes peaks säilima võimalus rahaasjades kaasa rääkida ja alles jääks oma eelarve (7 vastajat). Samuti arvasid neli vastajat, et komplekteerimise osas peaks jääma valiku ja otsustusõigus harukogude töötajatele alles. Tähelepanu soovitati pöörata ka sellele, et haruraamatukogu töötajatele jääks alles võimalus osaleda seminaridel ja koolitustel (3 vastajat). Üks raamatukoguhoidja arvas, et üksteise asendamine puhkuste või haiguse ajal ei ole hea mõte. Samuti pööras üks raamatukoguhoidja tähelepanu sellele, et oma uued töölepingud tuleb väga põhjalikult läbi lugeda. Ühest vallaraamatukogust, mis on ühtlasi ka ühendatud kooli ja rahvaraamatukogu, pöörati tähelepanu sellele, et kooli õppematerjalidega tegelemine peaks olema tasustatud.

Iga ühinemine sõltub piirkonna eripärast ja vajadustest, kuid selleks, et ühendatud raamatukogud toimiksid tulevikus edukalt on vajalik analüüsida ühendamise mõju kogukonnale ning arvestada raamatukogude töötajate ettepanekutega ja lugejate vajadustega. Inimeste muudatuste protsessi kaasamine aitab vältida hilisemaid pingeid ja arusaamatusi.

3. ÜHENDATUD VALLARAAMATUKOGUDE MUDELID

3.1. Vallaraamatukogude mudelite kujunemine

Käesoleva uurimustöö üheks eesmärgiks oli kirjeldada uurimuse käigus selgunud ühendatud vallaraamatukogude erinevaid mudeleid.

Ühendatud raamatukogude mudelid kujunevad vastavalt konkreetse piirkonna eripärale ja sõltuvad tegureist, mis on olnud raamatukogude ühendamise ajendiks ja eesmärgiks. Sellest sõltuvad ka vallaraamatukogude toimimisviisid.

Erinevate vallaraamatukogude mudelite kujunemine on otseselt seotud ühiskonnas toimuvate protsessidega. Kuigi esimeste vallaraamatukogude moodustamise puhul ei olnud raamatukogude ühendamise ajendiks mitte ühiskonnas toimuvad muudatused, vaid pigem oli tegemist kasvava trendiga. Väike–Maarja vallaraamatukogu idee sai alguse Taani raamatukogudest (Raatma 2005). Kuna esimesed, laiemalt kajastamist leidnud ühendamised toimusid Lääne–Virumaal, siis hakati sellist ühendamisviisi esmalt kutsumagi „Lääne–Virumaa variandiks“ (Rahvaraamatukogud Eestis...2002). Esialgu ühendati raamatukogusid sellisel kombel siiski harva. Vallaraamatukogusid hakati sagedamini moodustama alates 2007. aastast. Kuna ühendamisprotsess võtab aega, siis ilmselt alustati sellega juba aasta varem, siis kui ilmnesid esimesed märgid majanduslangusest.

Seoses linnade ja valdade ühinemisega tekkisid esimesed ühendatud linna- ja külaraamatukogud. Kooli- ja rahvaraamatukogusid hakati küll ühendama juba 90-ndatel, kuid nende ühendamine seoses teeninduspiirkonnast elanike lahkumisega ja koolide täituvuse vähenemisega on tänaseks üha kasvanud. Kõiki neid protsesse on mõjutanud oluliselt ka riigi kultuuri- ja hariduspoliitika otsused.

Uurimuse tulemuste põhjal selgus, et valla poolt läbi viidud raamatukogude ühendamise viisid ja ühendamisjärgsed toimimiseviisid on piirkonniti üsnagi erinevad. On viidud läbi väiksemaid

ümberkorraldusi, kus valla raamatukogud on ühendatud otsesest vajadusest säilitada teenuse pakkumine kõigis valla raamatukogudes, vastasel korral oleks see tähendanud mõne sulgemist. On toimunud ka täielikke reorganiseerimisi, kus senised töötajad on koondatud ja korraldatud konkurss uue juhi ja töötajate leidmiseks.

Kuna ühendamise käigus on moodustatud uus asutus, siis on raamatukogule valitud sageli ka uus nimi. Ühendatud vallaraamatukogu nimevahetus on mitmete raamatukogude puhul eksitav või segadust tekitav. Viie vallaraamatukogu puhul jääb asutuse nimest selgusetuks, milline raamatukogudest kannab pearaamatukogu funktsiooni. Nii on Põlva vallaraamatukogu peakoguks Peri raamatukogu. Jõelähtme valla keskraamatukoguks Loo raamatukogu ja Luunja valla keskraamatukoguks Lohkva raamatukogu ja Põltsamaa vallaraamatukogu pearaamatukoguks on Adavere raamatukogu. Anija Valla Keskraamatukogu nime all töötab aga kolm harukogu: Kehra Linnaraamatukogu, Anija raamatukogu ja Alavere raamatukogu. Seega peaks nime järgi olema veel üks raamatukogu, mis täidab pearaamatukogu funktsioone. Rutt Enoki (2014) sõnul pöörati Anija vallavalitsuse nõustamisel sellele tähelepanu, aga vallavalitsus jäi oma arvamuse juurde. Aita Tammeorg (2014) Kehra linnaraamatukogust ütles, et nüüd on hakanud ka vallavalitsus aru saama, et selline nimevalik ei olnud õige. Osades omavalitsustes on jäetud raamatukogude nimed muutmata.

Ühendamisel viiakse omavalitsuse piirkonnas asuvad raamatukogud valla keskusel asuva raamatukogu alluvusse. Vallakeskuste raamatukogud on väga erinevad. On pearaamatukogusid, kus töötab neli kuni kümme raamatukogutöötajat, kuid on ka ühe või kahe töötajaga pearaamatukogusid. Ühendatud vallaraamatukogud erinevad üksteisest koosseisu kuuluvate harukogude arvu järgi. Vallaraamatukogusid on moodustatud kahe või kolme raamatukogu baasil, kuid on ka vallaraamatukogusid, mis koosnevad kuuest kuni üheksast raamatukogust. Arvuliselt suurema koosseisuga vallaraamatukogud on Türil, Suure-Jaanis, Kuusalus ja Kosel.

Sõltuvalt ühendatud vallaraamatukogu peakogu suurusest, asukohast, hallatavate asutuste arvust ja raamatukogusisesest töökorraldusest, kujunevad välja erinevad ühendatud vallaraamatukogude mudelid. Kuigi iga mudeli sees võib leida mõni teise mudeli juurde kuuluv tunnusmärk, saab siiski üsna selgelt erinevaid vallaraamatukogude mudeleid eristada.

3.1.1. Raamatukogude mudelid lähtuvalt pearaamatukogu staatusest

Vallaraamatukogude moodustamise tagajärjel kasvab pearaamatukogus töötava juhi vastutus kõigi allasutuste toimimise eest. Ühendatud raamatukogu peakogu staatuse saab tavaliselt valla keskkuses asunud suurim raamatukogu, kus enamasti on ka rohkem töötajaid, kui väiksemates piirkondades asuvates raamatukogudes. Vastavalt peakogu asukohale võib eristada kahte vallaraamatukogu mudelit: ühendatud linna- ja külaraamatukogud ja vallakeskuse- ja külaraamatukogud.

A. Ühendatud linna- ja külaraamatukogud

Selle mudeli alla kuuluvad ühendatud vallaraamatukogud, kus piirkonna väiksemad raamatukogud ühendatakse linnaraamatukogu juhtimise alla. Türi, Tapa, Anija, Suure-Jaani ja Lihula valla raamatukogud on ühendatud linna- ja külaraamatukogud. Nelja esimesena nimetatud vallaraamatukogu puhul on raamatukogude ühendamine seotud linna ja valla ühinemisega. Sellise raamatukogumudeli kujunemise alguseks saab pidada omavalitsuste ühinemist Türil ja Tapal 2005. aastal. Kuid selle mudeli alla võivad kuuluda oma pearaamatukogu suuruse ja rahvaarvu tõttu ka Saku vallaraamatukogu, Märjamaa vallaraamatukogu, Viimsi raamatukogu, Kose raamatukogu ja Jõelähtme valla keskraamatukogu.

Vallas asuvate väiksemate raamatukogude viimisel linnaraamatukogu koosseisu on eeliseks linnaraamatukogu juhi juhtimiskogemus, mida väiksematel vallakeskuste raamatukogu juhtidel ei pruukinud olla. Päris uus juht valiti Anija valla keskraamatukogule (Kehra linnaraamatukogule) Saku vallaraamatukogule ja Märjamaa vallaraamatukogule. Teistes ühendatud linna- ja külaraamatukogudes jäi ametisse endine linnaraamatukogu juht. Töötajate arvu järgi on ka linnaraamatukogud üsnagi erineva suurusega. Näiteks on Tapa Linnaraamatukogus lisaks juhatajale, juhataja asetäitjale ja kuuele raamatukoguhoidjale tööle veel infotehnoloog ja infotöötaja. Samas töötab Kehra linnaraamatukogus lisaks raamatukogu direktorile vaid kaks raamatukoguhoidjat.

Uuringus selgunu põhjal tagas raamatukogude ühendamise kindlasti ühe raamatukogu alles jäämise Tapa vallas. Samas Anija vallaraamatukogus ja Märjamaa vallaraamatukogus vähendati haruraamatukogude lahtiolekuaegu ja töötajate töökoormust. Türi raamatukogu koosseisus on vähendatud lahtiolekuaegu mõnedes haruraamatukogudes. Seega on tulevikus väheneva teeninduspiirkonnaga külaraamatukogud ikkagi sulgemisohus.

B. Valla keskuse raamatukoguga ühendatud külaraamatukogud

Selle mudeli alla kuuluvad raamatukogud olid enne ühendamist üsna võrdses positsioonis. Kuigi töötajaid on valla keskuses asuvas raamatukogus tavaliselt rohkem, kui väiksemates külaraamatukogudes. Samas on ka viis vallaraamatukogu, kus peakogus on ainult üks töötaja. Kuues vallaraamatukogu peakogus töötab kaks töötajat. Olenevalt pearaamatukoguks jäänud raamatukogu suurusest enamusel juhatajaist vajalik juhtimise kogemus puudus. Seetõttu on nende raamatukogude ühendamisel päris mitmel puhul korraldatud konkurss uue juhi leidmiseks. Uus juht valiti Väike–Maarja, Luunja, Põlva, Rakke ja Alatskivi raamatukogule.

Tulenevalt töötajate vähesest arvust peakogus, on muutused harukogude töökorralduses olnud osaliselt väiksemad. Kuid nende raamatukogude hulgas on ka raamatukogusid, kus lugejate teenindamine toimub ainult kahel või kolmel päeval nädalas

Tulevikus võib juurde tekkida mõlema mudeli alla kuuluvaid vallaraamatukogusid. Samas võivad mõned vallaraamatukogud muutuda ka väiksema koosseisulisteks. Kuna teeninduspiirkonna elanike arv väheneb endiselt.

3.1.2. Ühendatud raamatukogude mudelid lähtuvalt toimimisviisidest

Ühendatud vallaraamatukogude toimimisviisid sõltuvad mitmetest teguritest. Oleneb, kas raamatukogude ühendamine on tingitud otsest vajadusest säilitada raamatukoguteenuse pakkumine ka seal, kus ilma ühendamata oleks raamatukogu suletud või milliseid lisafunktsioone raamatukogu veel peale raamatukoguteenuse pakkumise täidab. Samuti sõltuvad raamatukogude toimimisviisid raamatukogusisesest tööjaotusest.

Ühendatud vallaraamatukogude toimimisviiside järgi võib eristada üsna selgelt kuut raamatukogu mudelit. Üks erand, mis võib esineda omakorda teiste mudelite alla kuuluvate raamatukogude hulgas on kooliramatukogu teenuseid pakkuv raamatukogu.

- I. Vallaraamatukogud, mis üldjoontes toimivad edasi nii nagu varem, enne ühendamist.** Haruraamatukogude töötajate jaoks on muutunud ainult alluvussuhe. Pearaamatukogus on töökoormus siiski tõusnud, seoses asjaajamise ja majandamise ülevõtmisega. Kuid selle mudeli alla kuuluvates raamatukogudes oli kõige enam neid, kes

vastasid, et töös sisulisi muudatusi ei toimunud. Igas haruraamatukogus on enamasti täiskohaga töötaja ja haruraamatukogude lahtiolekuaegades ühendamine enamasti muudatusi kaasa ei toonud, väljaarvatud üksikud juhud. Sellegipoolest on need raamatukogud oma suuruse poolest üsna erinevad.

- II. **Vallaraamatukogud, kus harukogude või pearaamatukogude töötajad jagavad oma tööaega valla raamatukogude vahel.** Enamjaolt töötavad harukogude töötajad teatud päevadel peakogus. Kui sageli tööpäevi pearaamatukogudes tehakse, sõltub raamatukogude töökorraldusest. Näiteks Kadrinas käivad haruraamatukogude töötajad graafiku alusel üks kord kuus pearaamatukogus. Väike–Maarja raamatukogus käib harukogu töötaja tööl ühel päeval nädalas. Peakogude töötajaid puudutab selline töökorraldus sedavõrd, kui on vaja harukogu töötajat mingil põhjusel ajutiselt asendada. Sellisel töökorraldusel on töötajate jaoks mitmeid eeliseid, kuid teisest küljest pärsib see haruraamatukogu tööd. Selline töökorraldus aitab kaasa kollektiivitunde tekkimisele ja vahetu suhtlus väldib infosulgu. Kuid tööpäevad peakogus toimuvad oma raamatukogu lugejate arvelt, kes peavad arvestama harukogu muutuvate lahtiolekuaegadega. Kahe küsitlusele vastanud raamatukoguhoidja vastusest selgus, et sõidukulusid pearaamatukogus töölkäimiseks ei kompenseerita. Seega on see töötaja jaoks lisakulu.
- III. **Vallaraamatukogud, kus peakogu töötab täiskoormusega, kuid harukogude lahtiolekuaegu ja töötajate töökoormust on poole võrra vähendatud.** Haruraamatukogude lahtiolekuaegade ja töötajate töökoormuse vähendamist on õigustatud elanike arvu vähenemisega. Sellisel viisil lühendati lahtiolekuaegu: Rakke, Märjamaa, Anija, Kuusalu ja Tarvaste raamatukogudes. Sellise ühendamisviisi taga võib näha otsest ohtu haruraamatukogude püsijäämisele tulevikus.
- IV. **Vallaraamatukogud, kus raamatukogusid on rohkem kui töötajaid.** Töötajad jagavad oma tööaega mitme raamatukogu vahel. Selline toimimisviis on võimaldanud säilitada raamatukogu ka seal, kus muidu oleks see arvatavasti suletud. Plussid selle mudeli juures on raamatukoguhoidjate tihe omavaheline suhtlus ja kursis olek kõigi raamatukogude kogudega. Töötajad ise peavad oluliseks, et on suudetud siiski kõikides raamatukogudes raamatukoguteenus tagada. Miinuseks raamatukogude juhi väga suur töökoormus ja haruraamatukogude lahtiolekuaega vähenemine. Rannu ja Rõngu vallas oli raamatukogude ühendamine osaliselt seotud ühe töötaja lahkumisega, uut töötajat tööle ei võetud.

Töötajad jagavad oma tööaega mitme raamatukogu vahel. Rõngu raamatukogudes töötab kaks raamatukoguhoidjatest koguni kolmes raamatukogus. Nelja raamatukogu töö tehakse ära 2,25 töökoormusega, kusjuures täiskoht on ainult raamatukogu juhil. Osa töötajatest arvab, et väikese koha kohta piisab sellisest lahtiolekuajast. Tulevikus on oht, et need väikesed raamatukogud muutuvad teeninduspunktideks.

- V. **Vallaraamatukogud, kus pea- ja harukogud täidavad ka küla- või seltsimaja ülesandeid.** Selliste raamatukogude puhul näevad töötajad küsimust selles, et kui varem juhatas iga raamatukoguhoidja oma raamatukogu ja korraldas ka piirkonna kultuurielu, siis kuidas suudab ühendatud raamatukogu direktor juhtida nii raamatukogusid kui ka kõikide haruraamatukogude teeninduspiirkondade kultuurielu. Selle mudeli alla kuuluvad Põlva vallaraamatukogu koosseisu kuuluvad raamatukogud. Kuna raamatukogude ühendamine toimus alles 2013. aastal, siis on veel vara öelda, kui efektiivselt selline ühendamine rakendunud on.

Selle mudeli alla kuuluvad ka Viljandimaal Karksi vallas seltsimajadega ühendatud raamatukogud, kuigi kahes neist on üks töötaja ja seetõttu alluvussuhe puudub. Ühendatuna töötamise kogemus on neil siiski olemas. 2007. aastal avati Karksi valla kultuurikeskus ja kõik valla külamajad (Karksi, Polli, Lilli ja Tuhalaane) ühendati kultuurikeskusega. Maju juhatas valla kultuurikeskuse juhataja ja külamajade juhatajatest said kultuurikeskuse kultuuritöötajad. 2010. aastal külamajad lahutati kultuurikeskusest. Lilli külamajas töötab raamatukogu külamaja koosseisus. Asutusel on kaks töötajat ja ühine eelarve. Koos korraldatakse kogukonnale kultuuriüritusi. Tuhalaane külamaja tegeleb ka postiteenuse pakkumisega. Külamaja ühendab erinevaid huvigruppe MTÜ-de ja seltsingute, isetegevusrühmade näol, olles külaelanike jaoks ainsaks kooskäimise kohaks. Külamaja korraldab ühisüritusi, õppepäevi, teeb koostööd külas tegutsevate seltsidega, aitab koostada projekte. Sellest järeldub, et ka sellisest raamatukogu mudelist võib tulevikus kujuneda oma piirkonna multifunktsionaalne keskus.

- VI. **Ühendatud kooli- ja vallaraamatukogud.** Vallaraamatukogu, kus pea- või harukogud pakuvad lisaks piirkonna elanike teenindamisele ka kooliraamatukogu teenust. Kooli teenindamine eelarvesse raha juurde ei anna. Siia mudeli alla kuuluvad Põltsamaa ja Saku vallaraamatukogud. Sellist raamatukogumudelit leidub enamustes teisteski vallaraamatukogudes. Sellise raamatukogude osas võib eristada ka kahte alatüüpi.

- a. Ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogud, kus endiselt kooliraamatukogult on üle võetud põhikogu ja raamatukogud pakuvad kooliraamatukogu teenust põhikogu osas.
- b. Ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogud, kus lisaks kooli põhikogu ülevõtmisele pakutakse täies mahus kooliraamatukogu teenust ka õpikukogu osas.

Eelpool väljatoodud toimimisviisidest lähtuvaid mudeleid võib esineda nii linnaraamatukogudega kui ka vallakeskuse raamatukoguga ühendatud vallaraamatukogudes. Näiteks käivad Tapa, Lihula ja Anija raamatukogudes teatud päevadel tööl nende haruraamatukogude töötajad samamoodi nagu seda teevad Väike-Maarja ja Kadrina vallaraamatukogude harukogude töötajad. Nii linna kui ka vallakeskuse raamatukogudega ühendatud vallaraamatukogude koosseisus on ühendatud kooli- ja rahvaraamatukogusid. Kuidas ja millises suunas need raamatukogude mudelid edaspidi arenevad, sõltub omavalitsuste edasisest arengust.

KOKKUVÕTE

Seoses 1992.-1993. aastal toimunud haldusreformiga läksid rahvaraamatukogud omavalitsuste omandusse. Raamatukogude ülalpidamine on majanduslikult kulukas ja seetõttu on hakanud omavalitsused otsima võimalusi, kuidas otstarbekamalt raamatukogude tegevust korraldada.

Alates 2000. aastast on hakatud ühendama omavalitsuse piirkonnas asuvaid raamatukogusid ühe, valla keskuses asuva raamatukogu juhtimise alla. Pärast 2006. aastat on raamatukogusid ühendatud üha sagedamini. Tänapäevaks on raamatukogusid ühendatud 25-s omavalitsuses.

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks oli välja selgitada raamatukogude ühendamise peamised põhjused ja ühendatud vallaraamatukogude toimimisviisid ning kirjeldada uurimuse käigus selgunud ühendatud vallaraamatukogude erinevaid mudeleid.

Uurimuse tulemusel selgus, et raamatukogude ühendamise peamisteks põhjusteks on olnud vajadus raamatukogude juhtimise optimeerimise järele ja lootus juhtimise-, majandamise- ja komplekteerimiskulude otstarbekama kasutamise kaudu majanduslikust kokku hoida. Rahvaarvu vähenemist saab vallaraamatukogude moodustamisega seostada osaliselt, kuna raamatukogusid on ühendatud ka piirkondades, kus rahvaarv kasvab. Omavalitsuste ühinemistega kaasnevalt on üsna suur tõenäosus, et peetakse vajalikuks ühendada ka raamatukogud.

Raamatukogude ühendamisele eelnesid enamasti läbirääkimised vallavalitsuse ja raamatukogu töötajate vahel, aga sageli raamatukoguhoidjate ettepanekuid omavalitsuse poolt arvesse ei võetud. Samas selgus ka, et vahel ei ole raamatukoguhoidjad ise piisavalt ettevõtlikud või kompetentsed omapoolseid ettepanekuid esitama.

Mitmetes vallaraamatukogudes kaasnesid ühendamisega töötajate vahetumised ja vallaraamatukogu harukogudes töötajate töökoormuse- ja raamatukogude lahtiolekuaegade vähendamised.

Seoses raamatukogude ühendamisega läks juhtimine ja vastustus raamatukogude asjaajamise eest vallaraamatukogu juhi pädevusse, sellegipoolest haruraamatukogude töötajad oma tööülesannetes suurt muutusi ei näe. Kõige enam kartsid haruraamatukogude hoidjad iseseisva otsustusõiguse kadumist. Uuringust selgus, et enamuse raamatukoguhoidjatest arvasid, et neil on piisavalt võimalust olulistel otsustusprotsessides osaleda, kuid leidis ka vallaraamatukogusid, kus arvati, et haruraamatukogude töötajate arvamusega ei arvestata.

Muutused ühendatud vallaraamatukogude töökorralduses on piirkonniti erinevad. Juhtide töökoormus kasvas märgatavalt igas vallaraamatukogus, kuid harukogudes arvati sageli, et muutused on olnud minimaalsed. Kõige märgatavam muutus oli raamatukogu majandamisega seotud asjaajamise minek pearaamatukogu pädevusse. Samas selgus, et harukogude töötajad ei ole enam kursis eelarverahade jaotamisega.

Raamatukogude ühendamise positiivseks küljeks peeti kõige enam töötajate omavahelist tihedamat suhtlemist, otstarbekamat kogude komplekteerimist, kogudevahelist raamaturinglust ja paindlikumat eelarve kasutamist. Oluliseks peeti ka seda, et väiksemad raamatukogud, mis muidu oleks suletud, jäid siiski alles.

Raamatukogude ühendamise negatiivseks küljeks peeti juhtide liiga suurt töökoormust; teenuse pakkumise halvenemist, seoses raamatukogu lahtiolekuaegade lühendamisega; töötajate emotsionaalseid pingeid seoses juhataja koha kaotamisega ja harukogude töötajate iseseisva otsustusõiguse kadumist.

Raamatukogusid, kus üksmeelselt arvati, et ühendamine on end õigustanud, oli alla poole uuringus osalenud raamatukogudest. Osadest vallaraamatukogudest saadud vastuste põhjal võib järeldada, et teenus on raamatukoguti erineva tasemega. Kuid oli ka neli vallaraamatukogu, kus töötajad arvasid, et ühendamine ei olnud õigustatud.

Töös on valdkondade kaupa välja toodud ka ühendatud vallaraamatukogude töötajate soovitusel neile, kellel ühendamine alles ees seisab. Soovitused hõlmavad ühendamisprotsessi, juhi valikut ja töökorraldust.

Üheks töö ülesandeks oli kirjeldada ühendatud vallaraamatukogude erinevaid mudeleid.

Vastavalt vallaraamatukogu peakogu suurusele ja staatusele on kirjeldatud kahte vallaraamatukogu mudelit: ühendatud linna- ja külaraamatukogud ja valla keskuse raamatukoguga ühendatud külaraamatukogud.

Vastavalt raamatukogude toimimisviisidele erinevustele on kirjeldatud veel kuut vallaraamatukogu mudelit.

Võttes arvesse ühiskonnas toimuvaid arenguid ja jätkuvat rahvaarvu vähenemist, on raamatukogude ühendamisi oodata ka edaspidi. Kuigi käesoleva uurimuse põhjal oli rahvaarvu vähenemine olnud ainult viie vallaraamatukogu moodustamise põhjuseks, on see üks olulisemaid tegureid, mis raamatukogude toimimist mõjutab. On positiivne, kui selline töökorraldus aitab kaasa väikeste raamatukogude säilimisele ja arengule. Kuid arengu tagamiseks on oluline, et ühendamisotsused on eelnevalt hästi läbimõeldud.

KASUTATUD KIRJANDUS

Allik, J. 2014. *Paber, mille järgi juhitakse kultuuri*. Postimees 15.01.2014.
<http://jaagublogi.blogspot.com/2014/01/paber-mille-jargi-juhitakse-kultuuri.html> (26.02.2014).

Bang, T. 2013. *Merger management- a challeging prospect*.-Scandinavian Library quarterly, no 4. <http://slq.nu/?article=volume-46-no-4-2013-10> (23.03.2014).

Burk, K. 2012. *Kuus aastat koos tegutsemist*.- Raamatukogu nr 3, lk 10.

Eestis aastatel 1996- 2009 ühinenud kohalike omavalitsuste finantsmõjude analüüs. 2012. – Koost Viks A.- Siseministeerium. Kohaliku omavalitsuse ja regionaalhalduse osakond.
https://www.siseministeerium.ee/public/KOV_uhinemiste_finantsmojude_analuus_1996-2011.pdf (05.03.2014).

Enok, R. 2014. *Rahvaraamatukogude ühendamine* [Meilikiri M. Kalamägile 05.02].

Haljamaa, K. 2001. *Kooliraamatukogude võimalik arengutee*.- Kooliraamatukoguhoidja käsiraamat.- Tln.Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, lk 9.

Heide, E. 2005. *Kadrina valla ühendatud raamatukogud*.-Raamatukogu nr 5, lk 7–8.

Holm, K. 2011. *Olukorrast rahvaraamatukogudes*.- Sirp nr 44, 25.11
http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=13456:olukorrast-rahvaraamatukogudes&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3370 (14.02.2014).

Idarand, K& Jõgi, M. 2012. *Läbi raskuste kumas lootuskiir*.- Raamatukogu, nr 3, lk 5.

Jõgi, M. 2014. *Raamatukogud arvudes 2011- 2013* [Meilikiri M. Kalamägile 24.04].

Kalamägi, M. 2013. *Kooli- ja rahvaraamatukogude ühendamise põhjused ja toimimise viisid* [Seminaritöö] Viljandi Kultuuriakadeemia. Viljandi.

Kappo, R. 2014. *Rahvaraamatukogude ühendamine* [Meilikiri M. Kalamägile, 13.02].

Kas... *Kas koos on parem?* 2006.[Ajakiri Raamatukogu küsimustele vastavad omavalitsusjuhid Jõgisoo, V; Kruuse, U; Väinaste, T].- Raamatukogu, nr 1, lk 13- 16.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus RT I, 1993, 37, 558; RT I, 22.11.2013,6

<https://www.riigiteataja.ee/akt/782508?leiaKehtiv> (25.02.2014).

Kooliraamatukogude töökorralduse alused RT I, 29.03.2011, 3

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129032011003> (09.02.2014).

Kuidas...*Kuidas läheb lõunanaabritel?*.2013.[Ajakiri Raamatukogu küsimustele vastavad Läti ja Leedu raamatukoguhoidjate ühingu presidendid Tretjakovat, S;Jaskünienet, A] Pai K.- Raamatukogu nr 4 lk 5; lk 8.

Kultuuriministeeriumi valitsemisala arengukava 2015- 2018. 2014.

http://www.kul.ee/webeditor/files/arengukavad/KUM_arengukava_2015-2018.pdf (6. 03.2014).

*Kultuuriministeeriumi arengukava aastateks 2014- 2017.*2013.

http://www.kultuuripoliitika.ee/files/KUM_arengukava_2014_2017_kinnitatud.pdf (27.02.2014).

Kultuuriministeeriumi arengukava aastateks 2013- 2016

http://www.kul.ee/webeditor/files/arengukavad/Kultuuriministeeriumi_arengukava_2013-2016_kinnitatud.pdf (26.02.2014).

Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020

<http://www.kultuuripoliitika.ee/files/Riigikogu%20otsus.pdf> lk 12–13 (26.02.2014).

Kultuuripoliitika arengusuundade tööversioonile laekunud ettepanekud. 2013. Sõnakunst

http://www.kultuuripoliitika.ee/files/130403_Kultuur2020_ettepanekud_veebis.pdf lk 39 (26.02.2014).

Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 tööversioon. 2013.

http://www.kultuuripoliitika.ee/files/130208_Kultuur2020_ETTEPANEKUTE_ESITAMISEKS.pdf lk 9 (26.02.2014).

Lauri, M. 2013. *Rahvaarvu vähenemine puudutab iga ettevõtet.*- Äripäev.ee 25.09

<http://www.aripaev.ee/?PublicationId=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&paperarticleid=53B16E90-C632-4DDA-8D1B-1AD7C3040B44> (11.02.2014).

*Leedu raamatukogud täna.*2004. - Vahend Kvietkauskiene, R; Senkus, A.- Raamatukogu nr 4, lk 14.

Lehtmets, L. 2014. *Rahvaraamatukogude ühendamine* [Meilikiri M. Kalamägile, 10.02].

Lindberg, P. 2013. *Small libraries an asset for municipalities.*- Scandinavian Library quarterly no 3. <http://slq.nu/?article=volume-46-no-3-2013-9> (23.03.2014).

Nuut, A. 2003. *Raamatukogud Eestis ja Euroopas.*- Raamatukogu, nr 4, lk 8.

Omavalitsuskorralduse reformi seadus Eelnõu. 2014.

http://haldusreform.files.wordpress.com/2014/01/omavalitsuskorralduse-reformi-seadus_en1.docx (15.02.2014).

Paaslepp, Õ. *Rahvaraamatukogude ühendamise* [Meilikiri M. Kalamägile, 11.02].

Pai, K. 2013. *Kuidas läheb lõunanaabritel?. Läti- Leedu raamatukogudest ja erialaühingutest.*- Raamatukogu nr 4, lk 5.

Pai, K. 2013. *Raamatukogude areng on osa demokraatia arengust.*- Sirp 18.05

http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=18037:raamatukogude-areng-on-osa-demokraatia-arengust&catid=7:kirjandus&Itemid=9&issue=3440 (11.05.2014).

Palm, E. 2014. *Rahvaraamatukogude ühendamise* [Meilikiri M. Kalamägile, 10.02].

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus RT I 2010, 41, 240 <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410> (09.02.2014).

Pulkkinen, T. 2009. *Hoiame häid suhteid. Mis on toimumas Soome raamatukogunduses?.*- Raamatukogu nr 3, lk 24–25.

Pärnoja, L. 2000. *Muutustega silmitsi.*- Raamatukogu nr 6, lk 13- 14.

Raatma, I. 2014. *Uuringus osalenute täpsustamine* [telefonivestlus 07.05].

Raatma, I. 2010. *Rühmatöö kokkuvõte* [Meilikiri M. Kalamägile 14.02].

Raatma, I. 2010 *Ühinenud valla raamatukogud.*- Väike- Maarja valla raamatukogu Tartumaal. Ettekande esitus Marve Kalamägi valduses. 14.02.2014.

Raatma, I. 2005. *Väike- Maarja valla raamatukogu uued funktsioonid.*- Raamatukogu nr 5, lk 9-10.

Rahvaraamatukogu seadus RT I 1998, 103, 1696; 01.01.2011

<https://www.riigiteataja.ee/akt/12798044?leiaKehtiv> (22.01.2014).

Rahvaraamatukogud Eestis aastal 2001. Ülevaade sisulistest aruannetest ja

raamatukogustatistikast. 2002. Koost: Priimets, H; Jõgi, M; Talvi, K; Ränd, M; Nuut, A. – Eesti

Rahvusraamatukogu . Tallinn 2002

<http://www.nlib.ee/public/documents/raamatukogule/rahvarmtk2001.pdf> (06.01.2014).

Eesti raamatukogude statistika 2001–2002 <http://www.nlib.ee/statistika/> (06.05.2014).

Raamatukogude statistika rahvaraamatukogude statistika 1991-2000

http://www.nlib.ee/public/documents/raamatukogule/rahva_rmtk_1991_2000.pdf (6.05.2014).

Rahvastiku võimalikud arengutrendid 2012- 2030. 2012 Koost Noorkõiv, R & Loodla, K.- Geomedia https://www.siseministeerium.ee/public/KOV-indeks_2011_rahvastiku_aruannne.pdf (15.02.2014).

Rand, L. 2012. *Ühendatud rahva- ja kooliraamatukogud*

<http://eru.lib.ee/joomla/images/stories/ettekanded/yhendatud.pdf> (07.05.2013).

Rannaääre, K. 30.04.2013. *Kooliraamatukogude kaardistamine, uuringu kokkuvõtted.* [Käsitöö] M. Kalamägi valduses.

Riet, E. 2008. *Kõik sõltub suhtumisest. Intervjuu Meeli Veskusega.* - Raamatukogu, nr 1, lk 5–6.

Rosenblad, Y. 2007. *Kultuuri ja spordi roll ühiskonna sidususes.* - Sotsiaaltrendid 4.- Statistikaamet, lk 112.

Rüütel, Ü. 2014. *Rahvaraamatukogude ühendamine* [Meilikiri M. Kalamägile, 12.02].

Sepp, I. 2014. *Rahvaraamatukogude ühendamine* [Meilikiri M. Kalamägile, 10.02].

Sepp, V. 2010. *Sissejuhatus: regionaalarengu olemus ja regionaalpoliitika proovikivid.* - Eesti inimarengu aruanne 2009.- Eesti Koostöö Kogu, Tln.

<http://kogu.ee/public/eia2009/EIA2009redis.pdf> (06.04.2014).

Saksa, E. 2009. *Kartusi rohkem, kui asi väärt.* - Raamatukogu nr 1, lk 24.

Sootla, G.; Kattai, K. & Viks, A. 2008. *Kohalike omavalitsuste 2005. aasta ühinemiste ja selle tagajärgede analüüs.* Uurimisaruanne. Tallinna Ülikooli Riigiteaduste Instituut

http://www.siseministeerium.ee/public/Valdade_hinemine_L_ppfail_09_01_09.doc

(05.03.2014).

Talvi, K. 2008. *Mis saab raamatukogudest, kui toimub haldusreform.* - Raamatukogu nr 6, lk 36.

Tammeorg, A. 2014. *Rahvaraamatukogude ühendamisest* [Telefonivestlus, 25.03].

Thorhauge, J. 2010. *Denmark the public libraries in the knowledge society*.- Scandinavian Library quarterly no 2. <http://slq.nu/?article=denmark-the-public-libraries-in-the-knowledge-society> (23.03,2014).

Tiit, E, M. 2012. *Mida näitasid rahva ja eluruumide loenduse esmased tulemused?*.- Sirp, nr 24 (3398) 15.06.
[http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=15232:mida-naeitasid-rahva-ja-eluruumide-loenduse-esmased tulemused&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3398](http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=15232:mida-naeitasid-rahva-ja-eluruumide-loenduse-esmased-tulemused&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3398) (27.03.2013).

UNESCO kooliraamatukogude manifest.1999.
http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/kooliraamatukogudue_manifest.pdf (09.02.2014).

Unesco rahvaraamatukogude manifest. 1994.
<http://www.eru.lib.ee/www/index.php/raamatukogundus/dokumendid/rahvaraamatukogud/174-raamatukogundus/dokumendid/rahvaraamatukogud/166-rahvaraamatukogude-manifest> (26.02.2014).

Valdru, A. 2010. *Maaraamatukoguhoidjad Elva lähistel suvelaagris*.- Raamatukogu nr 4, lk 36.

Valla raamatukogud viiakse ühtse juhtimise alla. 2011. <http://www.luunja.ee/uudised/valla-raamatukogud-viiakse-uhitse-juhtimise-alla> 19.12 (13.05.2014).

Valm, T. 2002. *Raamatukogud silmitsi muutustega*.- Raamatukogud ja raamatukogundus taasiseseisvunud Eestis.-Koost Anu Nuut.- tln, Lk 10- 11.

Valm, T.2002. *Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium ja raamatukogud 1992- 1998*.- Eesti raamatukoguhoidjate ühingu aastaraamat 13. 2001.- Tln
file:///C:/Documents%20and%20Settings/Owner/My%20Documents/Downloads/ERY_aastaraamat_2001.pdf (21.03.2014).

Valm, T.1999. *Rahvaraamatukogu seadus*.- Raamatukogu nr 1, lk 35–36.

Valm, T. 1998. *Rahvaraamatukogu seadusest*.- Raamatukogu nr 1, lk 12.

Veskus, M. 2009. 2008. *aastal keskenduti e- teenuse arendamisele*.- Raamatukogu nr 3, lk 5.

Viljandi maakonna aastaaruanne 2012 . 2013.Koostajad: Linda Sarapuu Maire Killar Ülle Rüütel
http://www.kul.ee/webeditor/files/raamatukogude_aruanded/2012/Viljandi_aastaaruanne_2012.pdf lk 18 (13.05.2014).

Võru maakond 2012. 2013. Koost Laanepere, H; Kütt, T; Raag E jt
http://www.kul.ee/webeditor/files/raamatukogude_aruanded/2012/V6rumaa_aruanne_2012.pdf f
(13.05.2014).

LISAD

Lisa 1 Uurimustöös kasutatud ankeetküsitlus

Tere Lp .....

Olen Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi raamatukogunduse ja infokeskkondade eriala tudeng Marve Kalamägi. Palun Teie abi seoses lõputöö kirjutamisega, milles uurin rahvaraamatukogude ühendamist ja sellega seonduvaid küsimusi. Kuna Teie raamatukogu kuulub ühendatud vallaraamatukogu koosseisu, siis pöördun Teie poole palvega vastata kirja manuses olevale küsimustikule. Olen tänulik ka Teiepoolsete kommentaaride eest.

Teie vastused on väga olulised selleks, et saada tõepärast ülevaadet sellest, kuidas on raamatukogude ühendamine erinevates omavalitsustes läbi viidud ja milliseid muutusi on see kaasa toonud raamatukogude töökorralduses.

Kuna viimastel aastatel on raamatukogusid üha tihedamini ja erinevatel viisidel ühendatud, siis aitavad Teie vastused välja selgitada, millistele aspektidele peab sellises situatsioonis kindlasti tähelepanu pöörama. Ootan Teie vastuseid hiljemalt 25. märtsiks.

Ette tänades,

Lugupidamisega,

Marve Kalamägi

marve37@gmail.com

ANKEET

RAAMATUKOGUDE ÜHENDAMINE

RAAMATUKOGU NIMI:

1. Teie raamatukogu on ? (Märgistage sobiv variant)
  - a. Ühendatud vallaraamatukogu pearaamatukogu.
  - b. Ühendatud vallaraamatukogu haruraamatukogu või laenutuspunkt.
  - c. Mõne muu asutusega (millisega) ühendatud raamatukogu.
  - d. Mõni muu variant (nt üks töötaja vastutab kahe raamatukogu toimimise eest). Palun selgitage lähemalt.....
2. Kui palju on Teie raamatukogus töötajaid?
.....
3. Milline on töötajate töökoormus?
.....
4. Mitmel päeval nädalas ja mitu tundi neil päevadel on Teie raamatukogu avatud?
.....
5. Kui palju on Teie raamatukogu teeninduspiirkonda kuuluvate elanike hulk muutunud viimase 10 aasta jooksul?
  - a. Elanike arv aastal 2003.
  - b. Elanike arv aastal 2013.
6. Kui Teie raamatukogu teeniduspiirkonna elanike hulk on vähenenud, siis millised on elanike vähenemise peamised põhjused?
.....

RAAMATUKOGU JUHTIMINE JA TÖÖKORRALDUS PEALE ÜHENDAMIST

1. Kuidas on korraldatud raamatukogude juhtimine peale ühendamist?
  - a. Raamatukogude tegevuse juhtimine toimub pearaamatukogust.
  - b. Raamatukogu juhtimisega tegeleb mõni muu asutus (milline)?
  - c. Sisulist muutust juhtimises peale ühendamist ei toimunud.
  - d. Mõni muu variant. Palun selgitage lähemalt.
.....
2. Kui Teie raamatukogu on pearaamatukogu, siis millised ülesanded lisandusid seoses raamatukogu juhtimisega?
.....
.....
3. Millised muutused toimusid haruraamatukogude töökorralduses peale ühendamist?
.....

4. Kas seoses ümberkorraldustega raamatukogu juhtimises ja töökorralduses on muutunud ka töötajate töötasu?
- Töötasu suurenes.*
  - Töötasu jäi samaks.*
  - Töötasu vähenes.*
- Palun selgitage lähemalt, millega seoses töötasu muutus?*
- .....
- .....
5. Kas seoses ühendamisega toimus töötajate koondamisi?
- Jah*
- Ei*
- Kui jah, siis millistel põhjustel?.....*
6. Kas seoses ühendamisega toimus töötajate töökoormuse vähendamisi?
- Jah*
- Ei*
- Kui jah, siis millistel põhjustel?.....*
7. Kas seoses ühendamisega toimus uute töötajate töölevõtmisi?
- Jah*
- Ei*
- Kui jah, siis millistel põhjustel?.....*
8. Kas seoses ühendamisega tõsteti mõne töötaja töökoormust?
- Jah*
- Ei*
- Kui jah, siis millistel põhjustel?.....*
9. Kas seoses ühendamisega toimus mõne raamatukogu sulgemine?
- Jah*
- Ei*
- Kui jah, siis millistel põhjustel?.....*
10. Kas peale ühendamist on toimunud raamatukogude koosseisus täiesti uue raamatukogu avamine?
- .....
11. Kas peale ühendamist vähendati mõne haruraamatukogu lahtiolekuaega?
- Jah*
- Ei*
- Kui jah, siis palun selgitage lähemalt ja tooge välja põhjused?*
- .....
12. Kuidas jaguneb raamatukogude eelarve?
- Raamatukogude eelarve on ühine.*

- b. *Igal raamatukogul on oma eelarve.*
- c. *Raamatukogu eelarve on ühine mõne muu asutusega (nt seltsimajaga).*
- d. *Kui raamatukogude eelarve on osaliselt ühine, siis palun selgitage kuidas eelarve jaotub?*
 .....
13. Kuidas toimub kogude komplekteerimine?
- a. *Komplekteerib pearaamatukogu.*
- b. *Iga raamatukogu komplekteerib ise.*
- c. *Osaliselt komplekteeritakse ise, osaliselt komplekteerib pearaamatukogu. Palun selgitage lähemalt.*
 .....
14. Kui harukogudele komplekteerib täielikult pearaamatukogu, siis millisel määral võetakse arvesse harukogude töötajate ettepanekuid?
- a. *Arvestatakse täiel määral.*
- b. *Arvestatakse osaliselt.*
- c. *Arvestatakse vähe.*
- d. *Ei arvestata.*
15. Kuidas jagunevad pea- ja haruraamatukogude kogud?
- a. *Kogud on ühised ja kajastuvad ühises raamatukoguprogrammis.*
- b. *Igal raamatukogul on oma kogu ja oma raamatukoguprogramm. Vajadusel palun täpsustage.*
 .....
16. Kuidas on korraldatud raamatukogude aruandlus?
- a. *Iga raamatukogu esitab oma aruande.*
- b. *Aruande koostab pearaamatukogu.*
- c. *Mõni muu variant. Palun selgitage lähemalt.*
17. Milliseid viise kasutate suhtluseks ja infovahetuseks pea- ja haruraamatukogude vahel (töökoosolekud, Skype vms)?
 .....
18. Kuidas on korraldatud asjaajamine vallavalitsusega?
- a. *Asjaajamine vallavalitsusega käib raamatukogu direktori kaudu.*
- b. *Raamatukogude töötajad korraldavad konkreetselt nende raamatukogu puudutava asjaajamise vallavalitsusega ise.*
- c. *Mõni muu variant. Palun selgitage lähemalt.*
 .....
19. Kas pearaamatukogust jõuab nii vallapoolne kui ka tööalane info kiiresti harukogudeni?
Jah

Ei

Kui ei, siis mis võib olla selle põhjuseks?.....

20. Kuidas hindate koostööd pearaamatukogu ja haruraamatukogude vahel ürituste korraldamisel?
- a. Väga hea.
  - b. Hea.
  - c. Rahuldav.
  - d. Halb.
  - e. Koostöö puudub.
21. Kuidas hindate haruraamatukogude töötajate võimalusi raamatukogu jaoks oluliste küsimuste osas kaasarääkimisel?
- a. Väga hea.
  - b. Hea.
  - c. Rahuldav.
  - d. Ebapiisav.
  - e. Väga halb.
22. Kuidas on korraldatud maakonna keskraamatukogus toimuvatest seminaridest osavõtmine?
- a. Seminaridel osaleb enamasti raamatukogu direktor.
  - b. Seminaridest võtab osa igast raamatukogust vähemalt üks töötaja.
  - c. Mõni muu variant. Palun selgitage lähemalt.
23. Kuidas on korraldatud koolitustest osavõtmine?
- a. Koolitustel osaleb enamasti raamatukogu direktor.
  - b. Koolitustel on võimalik osaleda kõigil raamatukogu töötajatel vastavalt vajadustele.
  - c. Koolitustel on võimalik osaleda kõigil raamatukogu töötajatel vastavalt nende soovidele.
  - d. Koolitustel osalemine on piiratud, kuna eelarves ei jätku selleks vahendeid.
24. Kas raamatukoguteenuse pakkumine on Teie arvates peale ühendamist paranenud?

Jah

Ei

Kui jah, siis mis on nüüd paremini korraldatud kui enne?

.....

25. Kas raamatukoguteenuse pakkumine on peale ühendamist muutunud mõne raamatukogu teeninduspiirkonnas halvemaks?

Jah

Ei

Kui jah, siis mis on selle põhjuseks?

.....

RAAMATUKOGUDE ÜHENDAMINE

1. Mis aastal toimus Teie raamatukogude ühendamine?

.....

2. Kas ühendamine on ametlikult fikseeritud?

Jah

Ei

Kui jah, siis millistes dokumentides see kajastub?.....

3. Mis oli Teie raamatukogude ühendamise põhjusteks. Võite valida mitu vastust.

a. Valdade ühendamine.

b. Rahvaarvu vähenemine Teie raamatukogude teeninduspiirkondades.

c. Majanduslik kokkuhoid.

d. Juhtimise optimeerimine.

e. Mingi muu põhjus. Palun selgitage lähemalt.

4. Kas eelnevalt toimus läbirääkimisi ja pikemaid arutelusid valla esindajate ja raamatukoguhoidjate vahel?

Jah

Ei

5. Kui läbirääkimised toimusid, siis millistele teemadele kõige enam tähelepanu pöörati?

.....

6. Kui palju võeti ühendamisel arvesse raamatukoguhoidjate ettepanekuid?

a. Arvestati täielikult.

b. Arvestati osaliselt.

c. Arvestati väga vähe

d. Ei arvestatud.

7. Kas seoses ühendamisega saab Teie arvates välja tuua majanduslikku kokkuhoidu?

Jah

Ei

Kui jah, siis mille arvelt kokkuhoid toimub?.....

8. Kas leiate, et Teie omavalitsuses oli raamatukogude ühendamine õigustatud? Palun põhjendage oma vastust.

.....

9. Kas raamatukogude ühendamisprotsessis saab Teie meelest välja tuua kaotajaid?

.....

10. Kas raamatukogude ühendamisprotsessis saab Teie meelest välja tuua võitjaid?

.....

11. Millised on Teie arvates raamatukogude ühendamise plussid?

.....
12. Millised on Teie arvates raamatukogude ühendamise miinused?

.....
13. Mida peaks Teie arvates ühendamiste juures kindlasti silmas pidama, (mida oma kogemustest soovitaksite teistele ühinejatele)?

.....
14. Kui Teie arvates jäi eelnevalt mõni oluline asjaolu või probleem tähelepanuta, siis palun kirjutage sellest siin.

.....
TÄNAN

Lisa 2 Andmed ühendatud vallaraamatukogude kohta

Raamatukogu ja harukogud	Ühenda- mise aasta	Töötajad	Koormus	Lahtioleku aeg Päevi/ tunde	
Alatskivi Valla Keskraamatukogu*	2000	2	2,0	6 p	40 h
Kokkora raamatukogu		1	0,5	3 p	12 h
Väike- Maarja Vallaraamatukogu	2001	4	3+ 0,6	6 p	44 h
Kiltsi raamatukogu**		1	1,0	4 p	32 h
Triigi raamatukogu		1	0,5	3 p	20 h
Simuna raamatukogu*	+2006	1	1,0	5 p	38 h
Kadrina Valla Raamatukogu	2002	2	2,0	6 p	40 h
Hulja filiaal**		1	1,0	5 p	35 h
Kihlevere filiaal**		1	1,0	5 p	40 h
Vohnja filiaal**		1	1,0	5 p	40 h
Viitna filiaal**	avati 2006	1	1,0	5 p	39 h
Tapa Linnaraamatukogu	2006	10	10,0	6 p	45 t
Jänedra raamatukogu**		1	1,0	4 p	32 h
Lehtse raamatukogu **		1	1,0	6 p	45 h
Saksi raamatukogu **		1	1,0	5 p	40 h
Türi raamatukogu	2006	4	4,0	6 p Suvel 5 p	40 h 35 h
Kabala harukogu		1	1,0	5 p	40 h
Kolu harukogu		1	0,5	4 p	19 h
Laupa harukogu *		1	1,0	5 p	40 h
Oisu harukogu *		2	2,0	6 p	38 h
Ollepa harukogu		1	1,0	5 p	35 h
Taikse harukogu		1	0,75	4 p	30 h
Türi- Alliku harukogu		1	1,0	5 p	35 h
Änari haruraamatukogu		1	0,75	5 p	29 h
Rakke Valla Raamatukogu	2007	3	2,0+0,5	5 p	38 h
Lahu laenutuspunkt		1	0,5	3 p	20 h
Salla laenutuspunkt		1	0,5	5 p	21 h
Lihula Valla Raamatukogu	2007	5	5,0	5 p	37 h
Kirbla raamatukogu **		1	1,0	3 p	24 h
Metsküla raamatukogu		1	1,0	2 p	16 h
Tuudi raamatukogu **		1	1,0	2 p	18 h
Viimsi raamatukogu	2007	5	5,0	6 p	44 h
Prangli raamatukogu		1	1,0	4 p	24 h
Randvere raamatukogu		1	0,5	5 p	36 h
Mäetaguse raamatukogu	2007	1	1,0	5 p	30 h

Kiikla raamatukogu		1	1,0	5 p	30 h
Pagari raamatukogu		1	0,5 rk+0,5seltsimajas	3 p	14 h
Saue Vallaraamatukogu	2008	3	3,0	6 p	44 h
Hüüru raamatukogu		1	0,5	3 p	16 h
Kuusalu Vallaraamatukogu	2008	3	3,0	6 p	42 h
Hirvli raamatukogu		1	0,7	4 p	22 h
Joaveski raamatukogu		1	0,5	3 p	18 h
Kolga raamatukogu		2	1,0 + 0,5	6 p	38 h
Kõnnu raamatukogu		1	0,5	3 p	18 h
Vihasoo raamatukogu *		1	0,7	3 p	25 h
Viinistu raamatukogu			Laenutab rk juhataja	1 p	5,5 h
Saku Vallaraamatukogu	2009	4	3,0 + 0,5	6 p	47 h
Kajamaa harukogu *		1	0,3rkh + õpikeskuse kordinaator	5 p	36 h
Kiisa harukogu *		2	1,0 + 0,25 abitööline	5 p	37 h
Kurtna harukogu *		1	1,0	5 p	36 h
Rõngu raamatukogu	2009	1	1,0	6 p	43 h
Koruste harukogu		1	0,5	1 p	4 h
Valguta raamatukogu		1		2 p	16 h
Teedla raamatukogu		1	0,75	2 p	16 h
Rannu raamatukogu*	2011	1	1,0	5 p	28 h
Sangla raamatukogu		1	1,0	3 p	21 h
Kureküla raamatukogu			Üks töötaja kahes rk-s	3 p	12 h
Haljala Vallaraamatukogu	2011	1	1,0	5 p	40 h
Aaspere haruraamatukogu		1	1,0	5 p	40 h
Varangu haruraamatukogu		1	1,0	5 p	40 h
Põltsamaa Vallaraamatukogu Adaveres *	2011	1	1,0	5 p	33 h
Esku raamatukogu *		1	1,0	5 p	35 h
Lustivere raamatukogu *		1	1,0	5 p	35 h
Suure- Jaani raamatukogu	2011	4	4,0	6 p	45 h
Olustvere raamatukogu *		2	1,0 + 0,5	5 p	47 h
Sürgavere raamatukogu		1	1,0	5 p	35 h
Tääksi raamatukogu *		1	1,0	5 p	38 h
Vastemõisa raamatukogu		1	1,0	5 p	34 h
Paala raamatukogu		1	0,5	5 p	20 h
Anija Valla Keskraamatukogu Kehra Linnaraamatukogu	2012	3	3,0	6 p	45 h
Alavere raamatukogu		1	0,75	4 p	30 h
Anija raamatukogu **		1	0,75	3 p	19 h
Märjamaa Valla Raamatukogu	2012	8	8,0	6 p	38 h

Haimre külaraamatukogu		1	0,5	3 p	17 h
Laukna külaraamatukogu		1	0,6	3 p	21 h
Sipa külaraamatukogu		1	0,6	3 p	21 h
Teenuse külaraamatukogu		1	0,5	3 p	17 h
Valgu külaraamatukogu		2	0,5 + 0,5	5 p	37 h
Varbola külaraamatukogu *		1	1,0	5 p	35,5 h
Luunja Valla Keskraamatukogu Lohkva raamatukogu	2012	2	2,0	5 p	34 h
Kavastu raamatukogu		1	1,0	5 p	34 h
Luunja raamatukogu		1	1,0	5 p	34 h
Koeru raamatukogu	2012	2	2,0	5 p	32 h
Ervita raamatukogu		1	1,0	5 p	35 h
Vao raamatukogu		1	1,0	5 p	32 h
Jõelähtme Valla Keskraamatukogu Loo raamatukogu *	2012	3	2,0 + 0,5	5 p	44 h
Jõelähtme raamatukogu		1	0,5	3 p	15 h
Kaberneeme raamatukogu		2	1,0 + 0,5	5 p	40 h
Kostivere raamatukogu		1	1,0	5 p	40 h
Neeme raamatukogu *		1	1,0	5 p	38 h
Tarvastu raamatukogu	2012	3	2,0 + 0,5	6 p	46 h
Kärstna raamatukogu*		1	0,5	3 p	20 h
Suislepa raamatukogu *		1	0,5	3 p	20 h
Väluste raamatukogu **		1	0,5 + peak-s 0,5	3p	20 h
Põlva Vallaraamatukogu Peri raamatukogu	2013	2	2,0	5 p	39 h
Himmaste haruraamatukogu		1	1,0	5 p	40 h
Kiuma haruraamatukogu		1	0,5	3 p	18 h
Taevaskoja haruraamatukogu		1	0,8	4 p	28 h
Vanaküla haruraamatukogu		1	1,0	5 p	32 h
Kose raamatukogu	2013	4	4,0	6 p	44 h
Kose- Uuemõisa raamatukogu		3	2,0 + 0,5	6 p	45 h
Oru raamatukogu *		1	1,0	4 p	36 h
Ravila raamatukogu		1	0,5 põhikoht noortekeskuse juhataja	4 p	20 h
Ardu raamatukogu	+ 2014	1	1,0	5 p	37 h
Habaja raamatukogu	+ 2014	1	1,0	5 p	36 h

*Raamatukogu pakub ka kooliraamatukogu teenust

**Raamatukoguhoidjad töötavad ka peakogus

+ Ühendatud seoses omavalitsuste liitumisega

Lisa 3 Rahvaraamatukogude arvu muutumised aastatel 1991- 2000

Rahva raamatu kogud	Kesk raamatu kogud	Linna raamatu kogud	Laste Raamatu kogud	Valla raamatukogud	Küla Raamatu kogud	Muud raamatu kogud	Kokku
1991	21	70	14	0	470	57	632
1992	21	71	14	0	469	47	622
1993	21	63	12	15	467	23	601
1994	21	66	11	17	466	24	605
1995	21	66	11	18	464	23	603
1996	21	67	10	18	464	23	603
1997	20	67	10	18	465	22	602
1998	20	68	9	20	462	20	599
1999	20	67	8	20	463	19	597
2000	20	67	6	20	457	15	585

(rahvaraamatukogude statistika 1991-2000)

Lisa 4 Rahvaraamatukogud aastatel 2001-2013

Rahva raamatu kogud	Kesk raamatu kogud/ haru kogud	Linna raamatu kogud/ Haru kogud	Laste raamatu kogud	Valla raamatu kogud	Küla raamatu kogud/ haru- kogud	Üldkasu- tatavad rahva raamatu kogud/ Haru- kogud	Muud rahva raamatu- kogud/ Haru- kogud	Kokku
2001	20	67	6	23	447	563	15	578
2002	20	67	5	23	445		16	576
2003	20	66	3	24	444	557	16	573
2004	20	63	1	24	447	552	12	564
2005	20	64			467	551	11	562
2006	20	64			475	559	9	568
2007	20	64			477	561	5	566
2008	20/ 35	29/ 14			437/ 25	486/ 74	6/ 0	566
2009	20/ 34					481/ 78	6/ 0	565
2010	20/ 34	29/ 14			432/ 28	481/ 76	5/ 0	562
2011	20/ 34	29/ 19			421/ 34	470/ 87	5/ 1	563
2012	20/ 34	29/ 21			393/ 56	442/ 111	5/ 1	559
2013								551

(Eesti raamatukogude statistika 2001–2012; Jõgi 2014)

SUMMARY

INCORPORATION OF PUBLIC LIBRARIES IN MUNICIPAL ADMINISTRATIONS IN 2000 – 2013

During the period from 1992 to 1993 the public libraries passed from state administrative field into the ownership of local municipalities. The maintenance of libraries is expensive and thus the local municipalities have started searching for more rational ways of organising the libraries' field of activity.

Since 2000 several regional libraries have been brought together under the leadership of libraries situated in the centre of the communes. After the year 2006 it has taken place more often. To this day the above mentioned process has been carried out in 25 municipalities.

The objective of the present analysis is to explicate the main reasons for joining together libraries, and the ways affiliated branch libraries operate, but also describe the different models of incorporated parish libraries that have become evident in the course of the research work.

As a result of the research work it was revealed that the main reasons for incorporation were the requirement for optimizing provisional management and expectation to save expenditure, due to more functional leadership, managing and more purposeful completion of collections. In some cases the joining of libraries has taken place due to the incorporation of municipalities.

The incorporation of libraries is usually preceded by negotiations between commune administration and the library employees, but unfortunately the proposals made by librarians are taken into consideration only to a small degree.

The incorporation of libraries has brought along several alterations. The heads of affiliated branch libraries were renamed as librarians and they came under the jurisdiction of the director of the parish library. This caused tension between employees and fear of losing independence.

Along with the diminished work load of employees in several affiliated branch libraries also the office hours were shortened.

In job management the alterations have differed regionally. In fact, the work load for the head of a parish library has increased a lot because of managing and administrative duties concerning the incorporated libraries. At the same time the librarians of affiliated branch libraries declare that there are no substantial alterations in their work.

The positive side in incorporation of libraries is considered as follows: active communication between employees, more purposeful completion of collections, circulation of books between libraries and flexible use of the budget. Mentioned as of no little importance was also the fact that many small libraries which could have been closed down are still open.

The negative side in corporation of libraries is considered as follows: increased work load of library directors; the quality of service has become worse due to shortened opening times; emotionally intense relations between employees as the post for the head of the library has been abolished and employees of affiliated branch librarians have lost their right to make independent decisions.

Although in some parish libraries prevails the opinion that incorporation of libraries has been justified and public service has improved, there are also parish libraries where the opposite opinion dominates.

The present analysis brings also out the suggestions from employees of affiliated branch libraries to those a waiting for the process of incorporation to take place.

Further six incorporated parish libraries are described according to their different ways of functioning.

This kind of incorporation of libraries is expected to take place henceforth as the number of inhabitants is diminishing and municipalities will be joined together. It is positive that the kind of job management helps maintaining small libraries. In separate cases the decision about incorporation has to be considered thoroughly.

Mina, Marve Kalamägi

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Rahvaraamatukogude ühendamine kohalikes omavalitsustes aastatel 2000–2013

mille juhendaja on Vallo Kelder,

- 1.1. Reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. Üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus **21.05.2014**